

227

B

4-30

ՎԱՐԴՈՒՅԻ

ԵՂԵՆՆԱՐԵՐԳԵԱՆ

2003

8

4-30

ՎԱՐԴՈՒՀԻ

ԵՂԵՒՆԱՐԵՐԴԵԱՆ

ԿԱՍ

ԳԻՒՑԱԶՆԱԿԱՆ

ՀԱՅՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԻԿՆՆԵ

ՊԱՇՏՊԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՎԱՆՔԸ

1852. ՌՅԱ.

63789

1973-75

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԵՂԵՒՆԱՔԵՐԴԵԱՆ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա .

Վարդապետն իրենիւնը :

ՍՈՒԱՐԻԱՅԻ Հարաւային սահմանները՝
ան նկարագրել կողմերը, որոնք լի են ծաղ-
կալից ծաղկաւէտ դաշտերով, անտառուտ
լեռներով, որոնց մէջէն աչք շլացնող փա-
ռաւորութեամբ մը Հելլենտիայի ձիւնա-
պատ լեռներն իրենց սպիտակափառ կա-
տարը կը բարձրացնեն, շատ ատեն յա-
ռաջ բարձր մշտականաչ եղեւիններով պա-
տած սուր ժայռի մը վրայ Եղեւնաբերդի
նշանաւոր դղեակը կը շողար : Աւերակ ը-
լալէն ետեւ ալ այս գեղեցիկ շէնքին փլած
աշտարակները, մամռալից պատերը, մանաւ-
անդ արեգական վերջի ճառագայթներէն
շառագունած ու լուսնոյ արծաթագոյն
լուսով փայլած ատեննին, անցնող դարձու-
ղին սրտին վրայ մեծ ազդեցութիւն կ'ը-
նէին : Կ'օրհնէր ճանապարհորդն իր սրտէն
ան բարերար ու ազնուասիրտ մարդիկը ,
որոնք երբեմն հոս բնակած ու բոլոր իրենց
շրջակայ տեղուանքն ալ իրենց հետ մէկ-
տեղ երջանիկ ըրած էին . եւ երկրաւոր ի-
թեան տխուր զգած-

աղջիկը . Եկուր, Վ.

մուկըովը լեցուած՝ ճամբան յառաջ կը տանէր :

Ատեն մը աս դղեկին մէջ Էդելբերդ ասպետն ու իր Աննա կողակիցը երջանիկ ու խաղաղ կեանք մը կ'անցընէին : Էդելբերդ արտաքոյ կարգի քաջ ասպետ մըն էր : Որչափ որ իր թուր ու նիզակ կրելու կոչումը խիստ ու դժուարին էր, այնչափ ալ ինք հեղ ու քաղցր հոգւոյ մը տէր էր : Երկաթի զրահին տակէն մարդասէր սիրտ մը կը թնդար : Իր աստուածաշտուածութիւնը չափ ու սահման չունէր. եւ ստուգիւ իր հպատակելոցը հայր ըսուելու արժանի էր : Սուաբիայի դուքսը՝ զինքն իբրեւ բարեկամ կը մեծարէր, եւ նոյն իսկ կայսրն ալ բոլոր ուրիշ ասպետներէն վեր կը դասէր : Աննա Էդելբերդին կողակիցն՝ իր խելացութեան, աստուածաշտուածեան, առարինութեանց ու մանաւանդ աղքատաց ըրած առատ ողորմութեանցը համար՝ իբրեւ անկողմանց ամենէն սքանչելի տիկինը ճանչցուած էր : Ասոր համար ալ ամէնքը զինքը իբրեւ հասարակաց մայր կը սիրէին ու կը մեծարէին :

Էդելբերդ ասպետը, ան պատերազմալից ժամանակները, խիստ քիչ իր բերդին մէջ կը գտնուէր : Դքսին ամէն պատերազմներուն մէջ ինքն էր առաջնորդ ու զօրապետ, անոր համար ալ շատ անգամ ամիսներով բանակը կ'ըլլար : Անոր հեռաւորութեան ատեն՝ Աննա

լուծիւնն էր իր Վարդուհի աղջիկը. եւ
 աս յուսալից օրիորդն աղէկ կըթելը՝ երես
 ամենէն հաճելի զբաղմունքն էր ըրեր: Ան-
 նան պարզ ու սքանչելի կերպով մը իր
 դաստիարակութիւնը սկսաւ արեւելքէր,
 եւ համար ամենեւին դժուարութիւն մը
 կար իր աղջիկն ալ բարի ու աստուածա-
 պաշտ մեծցընելու:

Բարեպաշտ մայրն ամէն բանէն յառաջ
 սկսաւ իր աղջկան զԱստուած սիրել սոր-
 վեցընել. բոլոր ջանքն ան էր որ անոր փա-
 փուկ սրտին մէջ որդիական սէր մը հա-
 տատէ առ Հայրն երկնաւոր: Անոր
 տիկինը կը տեսնէր ու կը գտնէր ախարհքի
 մէջ Աստուծու շնորհքն գործքերը, մեծ
 եւ անմեղեամբ անոնց վայ կը մտածէր ու
 սրտանց կ'աւրախանար: Իրենց հասարակո-
 րէն բնական խցին կամարածէւ պատուհա-
 նը, որուն առջեւը գրեթէ օրուան մեծ մա-
 սը կ'անցընէին, սքանչելի տեսք մ'ունէր:
 Աս բարձր տեղէն նայողին՝ երկինք ու եր-
 կիր անպատմելի սրտաշարժ տեսարան մը կը
 բանային, որն որ քիչ առիթ չէր տար բարի
 մօր իր աղջիկը մտադրութեան շարժելու
 որ Աստուծոյ ամէն բնած գործքերն՝ Անոր
 իմաստութիւնը, բարութիւնն ու ամենա-
 կարողութիւնը բարձրաձայն կը քաբողեն:

Առտու մը՝ երբ որ օդը ջինջ ու պայ-
 ծառ էր, Աննան կանուխկեկ արթնցուց
 աղջիկը. Եկուր, Վարդուհի, ըսաւ, տես

արեւն ինչպէս գեղեցիկ կը ծագի: Տես, ք-
 սաւ, պատուհանը բանալով, նայէ ինչպէս
 հիմակ արեգակը պիտի ծագի: Տես ան
 թեթեւ վարդագոյն ամպերն՝ որ երկնից
 կամարին վրայ կը շողան. տես հեռուէն
 լեռներն՝ որ դալարագեղ անտառաց
 լեռներու պէս կը փայլին: Նայէ. հիմա
 արեգակը ծագելու սկսաւ: Աստուած է,
 որ ստեղծեց այս գեղեցիկ լուսաւորն եւ ան
 ամէն բաները՝ որոնց վրայ արեւն իր ճա-
 ռագայթները կ'արձակէ: Տես սա եկեղե-
 ցւոյն աշտարակը. կարծես թէ բոլոր ոսկւով
 օծուաւ է: Գեղացիները նոր զօրութիւն
 մը զգեցած՝ ռախ զուարթ իրենց գործ-
 քին կ'երթան. ահա նոյն դարտին մէջ
 իր բառաչող եղերը կ'արածէ. հոն լեռա-
 վրայ ոչխարներն իրենց խնամօտ հովուին
 քով խայտալով կը ճարակին. հնձողները
 սա ծաղկալից դաշտին մէջ իրենց շողուն
 մանգաղներովը կը հնձեն. ցորենի դաշտերն
 արդէն լիացած, ատոքացած՝ հնձուելու մօտ
 են: Աչքերնիս ո՛ւր որ դարձնենք, ամէն
 տեղ Աստուծոյ ամենառատ օրհնութիւնը
 կը տեսնենք: Ո՛հ. ինչ բարեգութ հայր է
 Աստուած, որ թէ պալատներու թէ հիւ-
 ղերու բնակչաց իր սիրալիր աշուրներովը կը
 նայի. առ երկիրն՝ որ իր բնօրէններովը լեցուն
 է, իրենց բնակութեան պարգեւեց, ու կը
 բաղձայ ալ որ անգամ մը զանոնք ամէնքը
 երկինք իր քովն ունենայ: Ո՞վ կրնայ չու-

բախանալ ասանկ բարերար հայր մ'ունե-
նալէն ետեւ:

Այսպիսի խօսքերն՝ որ սրտէ կը բխէին,
ալաքի պէս Աարդուհէյն փափուկ սիրար
կը թափանցէին: Ուստի եւ ձեռուները
քովէքով բերելով՝ կ'ըսէր. Ո՛վ ամենարա-
րի ու սիրելի Առաւած, ինչպէս Քեզի
շնորհակալ ըլլամ, որ ամէն բան այսպէս
սքանչելի ու գեղեցիկ գործած ես:

Ասանկ պարզ կերպով կը սորվեցնէր
Աննա իր պղտիկ աղջկան թէ ամէն բան,
ինչ որ երկնից ու երկրիս վրայ կը տեսնուի՝
արեւէն մինչեւ ցօղի մը ամենափոքր մասը՝
մեղի Աստուծոյ բարերարութիւնն ու մար-
դասիրութիւնը բարձրաձայն կը հռչակեն:
Եղանակներու փոփոխութիւնն իրենց զա-
նազան գեղեցկութեամբն ու առատ պար-
գեններովն իրեն աղէկ նիւթ կ'ըլլային աս
բաներուս վրայ խօսելու: Աարդուհէյն աղէկ
կը սորվէր արարածներու միջնորդութեամբ
ինք գինքն Արարչին վերացընել. գեղեցիկ
ծաղիկ մը կամ պտուղ մը տեսնելուն պէս՝
շուտով մը իր տղայական անմեղ սիրտն
Արարչին կը վերացընէր, որդիական սիրով
շնորհակալ կ'ըլլար Անոր ամէն ըրած բա-
րերարութեանցը:

Բարեպաշտ մայրը Ս. Գրոց պատմու-
թիւնն աղէկ գիտնալով՝ կար կարած կամ
բանած ատեն՝ ժամերով իր մտադիր աղ-
ջրկան՝ անոր տղայական հասակին յարմար
դէպքեր կը պատմէր: Աարդուհէյն երբեմն

ինք զինքը դրախտին մէջ կը կարծէր, երբեմն նահապետաց խրճիթներուն մէջ, երբեմն Խորայեւացւոց անապատին, երբեմն ան երկրին մէջ՝ որ մեղը ու կաթ կը բխէ, եւ անապատմելի ուրախութեամբ կը լեցուէր։ Աս պատմութիւններէն իմացաւ որ ինչպէս Աստուած բարիքը կը սիրէ ու չարիքը կ'ատէ եւ կ'ուղէ որ ամէն մարդ բարի ու սուրբ ըլլայ։ Այն ամենայն չար մարդիկներէն՝ զորոնք սուրբ Գիւրքն իր առջեւ կը դնէր, սոսկալով կը տեսնէր թէ ինչպէս չար ու դարշելի բան են մոլութիւնները. բարիներէն ալ կը դիտէր ամենայն առաքինութեանց պատուականութիւնը։

Բայց երբ որ խօսքը Քրիստոսի վրայ կու գար, ալ անկից հաճելի բան չէր կրնար ըլլալ Վարդուհէոյն։ Իբրեւ թէ աստուածային մանկան մարդն քով կեցած՝ հովուաց ու հրեշտակաց հետ կ'ուրախանար. ինքն ալ երեք մոգերուն հետ կը մատուցանէր նորածին մանկան՝ իր մանկական երկրորդագութիւնն ու շնորհակալութիւնը, որ ոսկիէ ու զմռսէ աւելի պատուական են։ Նազարեթի հիւղին մէջ կը դիտէր ան երկնային մանուկը թէ ինչպէս սուրբ մօրն ու իր բարեպաշտ սնուցչին կը հնազանդէր եւ հառակաւ ու շնորհօք կ'աճէր։ Ինքն ալ սաստիկ եռանդեամբ իր սրտէն առաջադրութիւն կը դնէր որ այնպէս իր ծնողքը հնազանդի եւ օր ըստ օրէ ամէն առաքինութեանց մէջ աճի ու զարգանայ։

Մտօք միշտ Քրիստոսի կ'ընկերանար Աւետեաց երկրին մէջ ըրած ճամբորդութեանց ատեն. երբեմն հոգւով՝ Քրիստոսի ունինդիրներուն հետ լեռան վրայ կ'ելլէր, երբեմն ծովեզր կ'իջնար, երբեմն տաճար կը մտնէր՝ Անոր աստուածային վարդապետութիւնները մօտիկ ընելու. մօրն ալ կը խոստանար որ այնպիսի գեղեցիկ ու սքանչելի վարդապետութեանց սիրով ու հաւատարմութեամբ հետեւի: Բայց ան ատեն սիրտն անպատմելի ուրախութեամբ լեցուեցաւ երբ որ իմացաւ թէ ինչպէս Քրիստոս տղաքը կը սիրէր, ինչ սիրով պզտիկ տղաքն իրեն կը կանչէր ու կ'օրհնէր զիրենք. ինչպէս աղաղակեց ան մեռած աղջկան տրտմած մօրը թէ Մանուկը մեռած չէ, այլ կը քնանայ, եւ զինքը յարոյց. ինչպէս մեռած երիտասարդին՝ որ արդէն դադարէր մէջ էր, աղաղակեց՝ Ո՛տք ելիր, եւ դառն արտասուաց մէջ ընկղմած մօրը՝ իր որդին կենդանի պարգեւեց: Աւարդուհին ասոնք լսելով՝ միտքը կը դնէր որ ձեռքէն եկածն ընէ, որպէս զի բարի զաւակ մ'ըլլալով՝ Քրիստոսի օրհնութեան արժանի ըլլայ:

Ինչպէս որ մայրն իր աղջկան փափուկ սրտին մէջ Աստուծոյ ճշմարիտ սէրը հաստատելու կը ջանար, նոյնպէս կ'ուզէր որ մարդասիրութեան հոգին ալ խորունկ արմատ արձակէ, բայց մանաւանդ ծնողասիրութիւնը: Արդէն իր մայրական սիրովն ըստ ինքեան իր աղջկան սիրտը վաստրկած

էր : Նոյնպէս հայրն ալ որդիական սիրով մը կը սիրէր Վարդուհին , որովհետեւ մայրը՝ հօրը վրայ խօսած ատեն՝ մեծ յարգով մը կը խօսէր : Երբ որ մայրը կ'ըսէր . Ամէն գործքդ այնպէս ըրէ , որ սիրելի հայրդ եկած ատեն՝ ուրիշ բան կարող չըլլամ պատմել իրեն , բայց եթէ քու ըրած բարի գործքերդ , Վարդուհւոյն մեծ քաջալերութիւն մը կ'ըլլար բարեաց մէջ յառաջանալու : Հայրը տունն որ գար , Վարդուհին մօրը խօսքերուն ու օրինակին հետեւելով՝ կ'աշխատէր որ զինքը միշտ ուրախացընէ ու զուարթացընէ :

Աննա աղքատներուն միշտ ստրկով կամ ուրիշ զանազան կերպով օգնութիւն կ'ընէր : Աս բարեգործութիւնները շատ անգամ Վարդուհւոյն ձեռքովը կը կատարէր , որպէս զի ան ալ բարերարութիւն ընելու սովորութիւն ստանայ : Ա'ուզէր որ Վարդուհւոյն սէրն ու գութն ուրիշներուն նեղութեան ատեն յուզին , եւ այնպէս ըլլայ որ բոլոր իր երջանկութիւնն ուրիշի բարիք ընելու վրայ դնէ : Անգամ մը հայրը Վարդուհւոյն անուան օրը իրեն ոսկի մը պարգեւ տուաւ : Հայրը ոսկին տալու ատեն իրեն ըսած էր որ անով ինչ կ'ուզէ՝ նէ՝ դնէ : Աղջիկն ամէն օր հազարումէկ հարցումներ կ'ընէր մօրը՝ որ արդեօք աս ոսկեով ինչ կրնայ գնել : Մայրն իրեն զանազան բաներ կ'ըսէր . բայց Վարդուհին չէր կրնար բան մ'որոշել :

Նոյն ատենները լսուեցաւ որ մօտ տեղուանքներէն որբեւարի կնոջ մը կոպը մեռեր է: Տիկինը խեղճը կանչել տուաւ եւ Վարդուհւոյն առջեւն ըսաւ. Ստուգիւ ասիկա քեզի համար մեծ կորուստ է. ստոյգ է շատ անգամ քեզի պէս դժբախտներուն ստըկով օգնութեան հասայ, բայց հիմայ չեմ կարծեր որ կարող ըլլամ քեզի կով մը գնելու չափ ստակ տալ. ի վերայ այսր ամենայնիկ աշխատիմ ձեռքէս եկածին չափ, օրըստօրեայ ծախքերէս կտրելով՝ քեզի օգնութիւն մը կ'ընեմ: Աս ըսաւ ու անմիջապէս քսակը հանելով՝ մէջի ստակը սեղանին վրայ համրեց, եւ ետքը վրան աւելցուց. Ափսոս որ ասկից աւելի չեմ կրնար տալ. գուցէ քեզմէ ալ քիչ մը բան վրան աւելցընես նէ, կրնաս կով մը հոգալ: Վարդուհին աս լսելուն պէս՝ վաղեց իր ոսկին բերաւ, եւ համրուած ստակներուն մէջ խառնելով՝ ըսաւ. Ես ամէն բան առատութեամբ ունիմ. խեղճ կինը կովի մը աւելի հարկաւորութիւն ունի՝ քան թէ ես ուրիշ բանի: Աղքատ կնիկն ուրախութենէ լալով՝ Վարդուհւոյն ձեռուրները կ'ուզէր պագնել: Աինն որ գնաց, Աննան իր աղջիկը գրկելով՝ ըսաւ. Սիրելի՛ Վարդուհիս, աս քու բարեսրտութիւնդ հազար ոսկիէ եւ բոլոր աշխարհքիս զարդերէն ու փառաւորութենէն աւելի կ'արժէ:

Իմաստուն մայրը Վարդուհւոյն՝ ան փափուկ հասակէն զուարթութեամբ հնազան-

դիւ սորվեցընելու կը ջանար, որովհետեւ աղէկ գիտէր թէ կամապաշտութիւնը՝ ամէն բարեաց դէպք մեծ արգելք մըն է։ Իմացած էր որ տղայ մը նախ իր կամքը ծնողաց կամացը հետ համաձայնել պիտի սորվի, որպէս զի կարենայ Աստուծոյ կամաց հետ ալ միաբանիլ։ Որովհետեւ երբ որ տղայ մը չիհնազանդիր իր ծնողաց՝ զորոնք կը տեսնէ, ինչպէս պիտի հնազանդի Աստուծոյ՝ զորն որ չիտեսնէր։ Տղու մը սրտին արտաքոյ կարգի միտութիւնները պէտք է չափաւորել, տատանկներն ու փշերը արմատաքի խլել, որպէս զի աղնիւ զգածմանց ու գեղեցիկ առաքինութեանց ծաղիկներն առանց արգելքի շուտ մը ծլին ու բացուին։

Աս սկզբանց հետեւելով՝ երբ որ աղջիկն անպատշաճ բան մը կը խնդրէր, անմիջապէս կը զանար եւ երբեք հրաման չէր տար։ Իսկզբան՝ ինչպէս որ բոլոր տղոց սովորութիւնն է, նոյնպէս Վարդուհին ալ բաղձացածը կ'ուզէր աղաչանքով, լալով պոռալով փրցընել. բայց շուտով իմանալով որ մօրը մէկ Չէն՝ հազար խօսքէ աւելի կ'ափէ եւ թէ բոլոր աղաչանք, լալ, պոռալ փուչ է, աս անպիտան սովորութիւնը մէկ դիդրաւ։ Մայրն ամէնօր պրզտիկ պզտիկ առիթներ կը փնտռէր որ աղջիկը հնազանդութեան մէջ կըթուի, իր միտութիւններն ու կիրքերը սանձէ եւ անձին տէր ըլլայ։ Բան մը հրամայուելուն

պէս՝ պէտք էր որ կատարուէր, պէտք էր որ ամէն զբաղմունք, ամէն խաղ անմիջապէս մէկդի դրուէին: Բայց ամենեւին չէր ախորժեր սաստիկ հրամաններն ու արգելքները: Ա՛տէր միշտ ան չափազանց խիստ վարպետները՝ որոնք դաճծի պէս տղոց գլխէն պակաս չեն բլլար: Պատուէրներն ու կանոնները քիչ պէտք են բլլալ, կ'ըսէր, միայն թէ ճիշդ կատարուին:

Եղեւնաբերդեանց տիկինն ամենեւին պարագ կենալ չսիրելով՝ կ'ուզէր ու ջանք կ'ընէր որ իր աղջիկն ալ միշտ գործելու բան մ'ուեննայ: Ուստի երբ որ ինք իր գործքին հետ կ'ըլլար, Աարդուհիւն ալ զբաղում մը կու տար: Իր աղջկան գործունէութիւնը տեսած ատեն՝ անպայման ուրախութիւն մը կը զգար ու մտքին մէջէն կ'ըսէր. Ստոյգ է որ աղջկանս գործելը տան օգուտ մը չունի, բայց իրեն անձին շատ մեծ օգուտներ կրնայ բերել: Չանձրութենէն ու զանազան վտանգաւոր միտումներէ կը պահէ զինքը, պզտիկուց աշխուժութեան ու գործունէութեան կը վարժեցնէ: Ասով Աարդուհին իր պզտիկ հասակին մէջ՝ իր ասեղը ճարտարութեամբ կը գործածէր, բաւական գեղեցիկ բաներ կը բանէր:

Աննա՝ ան ատենուան տիկնանց սովորութեան համաձայն՝ խոհանոցը հասարակօրէն անհամբ կը հոգար, եւ չկրցած ատեն՝ սպասաւորաց վրայ կը հսկէր: Ասկից ալ

նաեւ Վարդուհւոյն ան պղտիկ հասակին մէջ մաս մը կը հանէր :

Գարձեալ մօրն ամենէն հաճոյական զբաղումն իր գեղեցիկ պարտեզին մէջն էր . մանաւանդ որ ան առողջարար ու զով օդն իր առողջութեան ալ շատ օգուտ կ'ընէր : Վարդուհին ալ շուտ մը սէր ստացաւ նոյն զբաղման : Մայրն աս յօժարութիւնը տեսնելով՝ իրեն քանի մ'ածու յանձնեց . ու իրեն համար պարտեզի պղտիկ սանտր մը, գեղեցիկ ցնցղիկ մը եւ ուրիշ քանի մը պարտեզի գործեակներ շինել տուաւ : Գարնան առջի օրերէն մինչեւ աշնան վերջերը Վարդուհւոյն համար պարտեզը միշտ գործք կար : Արտաքոյ կարգի փութով հունտ կը ցանէր, տնկեր կը տնկէր, բանջարեղէնները կը ջրէր, անպիտան խոտերը կը մաքրէր, ընդեղէններու արմատները հողով կը ծածկէր : Եւրբ որ Վարդուհւոյն հասցուցած բանջարեղէններն առաջին անգամ եփած սեղան եկան՝ ուրախութենէն չէր կրնար կենալ, եւ այնպէս կը կարծէր որ կենացը մէջ անանկ համով կերակուր կերած չէ . Ասոնք աշխատութեան քաղցր պտուղն են, ըսաւ մայրը : Այսպէս թէ՛ մեծ թէ՛ փոքր բաներու մէջ Աստուած աշխատութիւնը կը վարձատրէ : Գործունէութիւնն ու աշխատութիւնը՝ բոլոր մեր շրջակայ տեղումնքը չոր անապատէ՝ գեղեցիկ պարտեզի դարձուցին :

Թէպէտ, ինչպէս ըսինք, մայրը միշտ հոգ

կը տանէր սր Ալարդուհին ամենեւին պարապ չկենայ, բայց միօրինակութեամբ ալ չձանձրացընելու համար՝ երբեմն երբեմն հանգիստն ու զուարճութիւնն ալ պակաս չէր ընէր։ Այնպէս կարգադրած էր որ ամէն շաբաթ երկու երեք անգամ՝ Ալարդուհւոյն քանի մը հասակակից աղքատ՝ բայց բարեկիրթ օրիորդներ այցելութեան կու գային։ Ալարդուհին ամէն անգամ իր հիւրերուն մրդեղէն, խմորեղէն, շաքարեղէն կը հանէր։ Մէկտեղ ուտելէն ետեւ՝ ամէնքն ալ քիչ մը ատեն բանելու հետ կ'ըլլային. եւ անկէ ետքը տան կամ պարտիզին մէջ կը խաղային։ Մայրը միշտ իրենց ամէն խօսակցութեանց միտ կը դնէր ու զիրենք ամենեւին աչքէ չէր հեռացընէր, թէպէտ եւ անոնք զինքը չէին տեսներ։ Ինքն էր խաղերն որոշողը. բայց նոյն իսկ խաղերէն ալ իրենց օգուտ կը հանէր։ Այսպէսով անանկ ըրաւ՝ որ Ալարդուհին միշտ ուրախ զուարթ էր, որն որ ինք աղէկ դաստիարակութեան էական մասերէն մէկը կը համարէր։

Ասոր ալ միտ կը դնէր մայրն որ չըլլայ թէ ընդունայնութիւնն ու զարդասիրութիւնն աղջկան սրտին մէջ արմատ ձգէ։ Ալարդուհին քիչ մը մեծնալէն ետեւ՝ անգամ մը դուքսն Էդելբերգ ասպետին այցելութեան եկաւ։ Աս պատճառաւ շատ մեծամեծ ասպետներ ու տիկիներ շրջակայ տեղերէն հրաւիրուած էին։ Ալարդուհին այսպիսի դէպքի մէջ պէտք էր որ իր

աստիճանին համաձայն զարդերով երեւար :
 Ուստի ազնիւ կերպասներէ զգեստներ հա-
 զած ու զանազան ծանրագին քարերով
 զարդարուած էր : Օտարական ասպետներն
 ու տիկնայք օրիորդին վայելչութիւնն ու
 զարդերն արտաքոյ կարգի գովեցին ու զա-
 նազան շողոքորդական խօսքեր խօսեցան ,
 որոնք Վարդուհին մեծ հաճութեամբ կը
 լսէր : Երբ որ հիւրերը գացին , մայրը Վար-
 դուհւոյն ըսաւ . Ան ասպետաց ու տիկ-
 նանց քեզի տուած գովասանքները զիս շատ
 տրտմեցուցին : Իրենց գովութիւնները՝ քու
 վրադ ժողովուած փայլուն քարի ու մետա-
 ղի կտորուանքներուն էին , որոնք հիմայ
 նորէն կը հանես . եւ անոնք բոլոր կերպա-
 սագործին ու ադամանդները շարողին կ'եր-
 թան եւ ոչ քեզի : Իսկ քու կերպարանքդ՝
 որ գովեցին , ան ալ շուտով կ'ապականի
 եւ օր մը հող կը դառնայ : Ո՛հ , թե որ
 վրադ ուրիշ գովուելու բան մը չունենայ-
 իր , ստուգիւ դժբախտ ու ապերժանիկ մայր
 մը կ'ըլլայի : Սիրելի Վարդուհիս , ջանա
 վրադ այնպիսի զարդեր ունենալ , որ քեզի
 ճշմարիտ պատիւ ու փառք բերեն : Ի՞նչ
 են ամենէն գեղեցիկ ու պատուական զար-
 դերն՝ ազնիւ սրտի մը քով . այս ամենայն
 զմեզ չեն կրնար երջանկութեան հասցընել ,
 եւ զմեզ գերեզման տանելու ատեննին՝ ա-
 սոնք հետերնիս չեն դար : Ճշմարիտ պա-
 տուական քարերը՝ բարի գործքերն են , որ
 անդիի աշխարհք ալ արժողութիւն ունին :

Թէպէտ Աննա այսպէս ամէն դէպքե-
րէն առիթ կ'առնէր աղջկան հետ բարոյա-
կան նիւթերու վրայ խօսելու . բայց իր օ-
րինակը՝ բոլոր իր խօսքերէն աւելի կ'ազդէր
Վարդուհւոյն վրայ : Աննային բոլոր կեան-
քը՝ ջինջ ու պայծառ հայլի մըն էր իր աղ-
ջրկան առջեւը , որմէ ամէն օր կը դիտէր կ'ի-
մանար Թէ ինչպէս պիտի վարուի : Մայրն
այնպէս պարկեշտ , այնպէս քաղցր , այնպէս
քաղաքավար էր , որ իր բոլոր կեանքը պար-
կեշտութեան , քաղցրութեան ու քաղա-
քավարութեան ծածուկ գովասանք էր :
Ամենեւին իր գովեստին դառնալու բան մը
չէր խօսեր : Իր քաղցր ու բարեկամական
կերպարանքն երբեք բարկութենէ չէր այ-
լայլեր : Ուրիշի վրայ ամենեւին չար չէր
խօսեր . բերնէն՝ ուրիշը վշտացնող խօսք
եւած չունէր : Իր աս դեղեցիկ օրինակներն ,
աստուածապաշտութիւնն ու մարդասիրու-
թիւնը՝ աղջկան սրտին վրայ այնպէս տպա-
ւորութիւն մ'ըրին՝ որ բոլոր կենաց մէջ
սրտէն ամենեւին չեւան :

Այսպիսի դաստիարակութիւն մը չէր
կրնար առատ պտուղ չբերել : Վարդուհւոյն՝
օրիորդի մը պատշաճ եղող ամէն առաքի-
նութեանց ճշմարիտ օրինակը կրնար սե-
պուիլ : Աստուծոյ , իր ծնողացն ու բոլոր
մարդիկներուն մեծ սէր մ'ունէր : Իր պար-
կեշտութիւնը , քաղաքավարութիւնը , քաղ-
ցրութիւնը , իր աստուածապաշտ ու մարդ-
սիրտն ամէն տեսնողները կը զարմացնէին :

Իր բարեպաշտ մօրմէն լսած խրատներուն
եւ մանաւանդ անկէ տեսած օրինակին հե-
տեւելով՝ չէ թէ միայն չափէ դուրս զար-
դարանքն ու պաճուճանքը չէր սիրեր, հա-
պա միշտ ամենապարզ զգեստներ կը հագ-
նէր, որոնք ինք անձամբ բանած ու շինած
էր։ Նոյն պարզ բայց ձեան պէս ճերմակ
ու մաքուր զգեստին վրայ քանի մը ծաղիկ
կամ վարդի կոկոն մը՝ ամենէն սիրելի
զարդն էր։ Ասոր վրայ ամէնքը կը զարմա-
նային ու շինութիւն կ'առնէին, եւ զինքը
բոլոր Սուաբիայի օրիորդաց առջեւը նմա-
նելու օրինակ կը դնէին։

Գ Լ ՈՒ Խ Բ .

Վարդուհին մայրը իւր ունեցէիքէ։

ԼՓՍՈՐՍ որ Վարդուհին չկրցաւ այս-
պիսի սքանչելի մայր մ'ունենալու երջան-
կութիւնը երկայն ատեն վայելել։ Հազիւ
թէ ինք տասնուչորս տարւան հասած էր,
մէյ մ'ալ օր մը իր սիրելի մայրը յանկար-
ծակի ծանր հիւանդ ինկաւ։ Տիկինն ան-
միջապէս իմացաւ վտանդին ծանրութիւնը
եւ չուզեց իր աղջկէն ծածկել։ Նոյն ա-
տեն Էդելքերդ ասպետը պատերազմի մեջ
էր։ Խեղճ տիկինն իր աղջկան դառնալով՝
Սիրելի Վարդուհիս, ըսաւ, շուտով ձիաւոր
մը խաւրէ հօրդ, որպէս զի աս կեանքիս

մէջ կարող ըլլամ զինքն անգամ մ'ալ տեսնել : Նոյնպէս կանչել տուր բարեպաշտ Նորբերդ արբան . անիկա զիս մկրտեց ու բոլոր կենացս մէջ իմ խղճմտանքիս առաջնորդն ու խորհրդատուս էր : Ալ բաղձամ որ իմ աս կեանքէս ելլելու ատենս ալ իր ներկայութենէն ու հոգեւոր օգնութենէն զիս չզրկէ :

Աստուածապաշտ Արբան՝ որ յարգելի ծերունի մըն էր, քիչ մը վերջը եկաւ : Տիկինը շուտ մը խոստովանանքն եղաւ ու մեծ ջերմեռանդութեամբ սուրբ հաղորդութիւնն ու վերջին օծումն ընդունեցաւ : Իր արտաքոյ կարգի ջերմեռանդութեան բոցերը՝ Աւարդուհայն սրտին ալ հաղորդուեցան, որով անոր անպատմելի ցաւը քիչ մը թեթեւցաւ : Յարգելի ծերունին հիւանդին անկողնոյն քովը միշտ կ'աղօթէր . այնպիսի զօրութեամբ, այնպիսի համոզմամբ յաւիտենական կենաց վրայ կը խօսէր, որ օրիորդը սրտանց կը բաղձար որ իր մօրը հետ ինքն ալ անմիջապէս մեռնի :

Աւարդուհին՝ անպատմելի ցաւով ու սաստիկ սիրով՝ մօրն անկողնոյն քով կեցած՝ ամէն ծառայութիւնը կ'ուզէր անձամբ ընել : Էդելբերդ ասպետն երեք օր վերջը գիշեր ատեն հասաւ : Աղջիկն անմիջապէս դիմացը գնաց ու սանդղին վրայ իրեն հանդիպելով՝ արտասուաց հեղեղով մը բարեւեց : Ասպետը խոր տրամութեամբ հիւանդին քով գնաց : Ի՜նչպէս ափշեցաւ մնաց՝ երբ

որ սիրական կողակիցն այնպէս դեղընցած
 ու բոլորովին փոխուած դտաւ : Իր ապշումն
 ու ցաւը վերջապէս արտասուաց փոխուե-
 ցան : Իսկ Վարդուհին լալով հառաչելով՝
 անկողնոյն մէկալ կողմն անցաւ : Մահուան
 դուռը հասած տիկինը մեծ սիրով եւ ա-
 նոյշ ծիծաղով մը իր ձեռացը մէկն Էդել-
 բերդին, մէկալը Վարդուհւոյն երկընցընե-
 լով՝ Սիրելի ամուսինս, սիրելի՛ աղջիկս, ը-
 սաւ տկար ձայնով մը, վերջին բոպէս հա-
 սած է : Բայց կ'աղաչեմ մի լաք : Ես մեր եր-
 կնային Հօրը տունը կ'երթամ : Մտքերնիդ
 այնպէս դրէք որ աս ընդարձակ բնակու-
 թեան մէջ ուրիշ խուց մը կ'երթամ : Չե-
 ղի համար չեմ կորսուիր . շուտով մէկզմէկ
 կը տեսնենք, ու մէյ մ'ալ չենք բաժնուիր :
 Ասոնք ըսելէն ետեւ՝ լռեց . սաստիկ տկա-
 րութիւնը թող չէր տար որ աւելի երկայն
 խօսի :

Քանի մը բոպէ վերջը դարձեալ սկսաւ
 խօսիլ . Սիրելի՛ Էդելբերդ, ըսաւ, ահա մեր
 աղջիկը : Քեզի իմ պատկերս չձգեցի . Վար-
 դուհին՝ իմ կենդանի պատկերս՝ քեզի իմ
 յիշատակս ըլլայ : Քեզի կը յանձնեմ զինքն
 աս վերջին բոպէս, իբրեւ Աստուծոյ առ-
 ջին : Ես զինքը բարեպաշտ ու աղէկ մեծ-
 ցընելու ջանացի : Դուն կատարելագործէ
 աս գործքս, եւ իմ ընել չկրցածիս տեղը
 դուն լեցուր : Ինծի միշտ ցուցուցած սէրդ,
 որուն համար հիմայ քեզի մեծապէս շնոր-
 հակալ եմ, բոլոր իրեն դարձուր :

Դուն ալ, սիրելի՛ Վարդուհի, բոլոր
կենացս մէջ ինծի մեծ ուրախութիւն էիր.
ամենեւին տրամուլթիւն մը չպատճառեցիր
ինծի: Պէտք է որ հիմակ աս վերջին բոպէս
իմ գոհութիւնս յայտնեմ քեզի: Ո՛հ.
միշտ ասանկ բարեպաշտ, անմեղ ու բարի
եղիր, սիրելի՛ դուստր. բոլոր սրտանց սիրէ
զՆստուած, միշտ մեր աստուածեղէն
Փրկչին հետ միացեալ կեցիր. գործէ ինչ որ
Անիկա մեզի կը սորվեցընէ, հեռու կեցիր
չարէն: Սիրելի հայրդ ալ միշտ յարգէ ու
սիրէ: Ինք անդադար պատերազմներու
վտանգի մէջ է: Թէ որ օր մը, Աստուած
չընէ, զինքը պատերազմէն վիրաւորուած
բերելու ըլլան, իմ տեղս դուն հոգա: Իր
ծերութեան ատեն՝ զինքն աղէկ նայէ:
Միշտ բարի աղջիկ եղիր իրեն: Մնա՛ք
բարով:

Ետքը իր աստուածապաշտ աշուրներն
երկինք դարձընելով՝ Տէ՛ր Աստուած իմ,
ըսաւ, պահէ զիրենք չարէ, զիրենք միշտ
երջանիկ ու բարի պահէ: Լսէ աս իմ վեր-
ջին աղաչանքս ու մայրենի սրտիս ջերմ
պաղատանքը. տուր որ երկինք նորէն տես-
նուինք:

Հայր ու աղջիկ՝ խոր տրամուլթեան ու
դառն արտասուաց մէջ էին: Բարեպաշտ
հոգեւորն իր էրկան ու աղջկան ձեռուը-
ներն իր պաղած ձեռացը մէջ առնելով՝
Մենք երեքնիս, ըսաւ, աս աշխարհքիս մէջ
միշտ մի սիրտ, մի հոգի էինք. նոյնպէս Աս-

տուժոյ օգնութեամբ անդին ալ այսպէս կ'ըլլանք : Մահը մեր սիրոյն ամենեւին չիկրնար փաստել : Երկինք յաւիտեանս կ'ապրինք , յաւիտեանս մէկզմէկ կը սիրենք :

Հրեշտակական զուարթութեամբ մը աչուրները դարձեալ իր աղջկան ու ամուսնոյն դարձուց : Աերպարանացը վրայ արդէն իր մերձաւոր փառաւորութեան ճառագայթները շողալու սկսած էին : Աստուած , ըսաւ , աս վերջին բոպէս ինծի մեծ մխիթարութիւն պարգեւեց : Բոլոր սրտանց շնորհակալ եմ իրեն : Աս ըսելով՝ աչուրները ձեռքը բռնած Քրիստոսի խաչելութեան վրայ սեւեռած կեցաւ , ետքը ջերմեռանդութեամբ պաղաւ եւ տկար ու գրեթէ անիմանալի ձայնով մը աս խօսքերն ըսաւ . Ինչպէս որ Դուն , սիրելի՛ Փրկիչս , քու հոգիդ երկնաւոր Հօրդ ձեռքը յանձնեցիր , նոյնպէս ես ալ հիմակ իմ հոգիս քու ձեռքդ կը յանձնեմ :

Ասոնք իր վերջին խօսքերն եղան . բոլորովին դեղնցաւ , հոգին աւանդեց : — Արդուհին ցաւէն ու տրտմութենէն բերանը չէր կրնար բանալ : Էդելքերդ ողբալով կ'ըսէր . Սուրբի պէս ապրեցաւ , սուրբի պէս մեռաւ . հիմակ առաւ իր յաղթանակը : Երանի՛ թէ զմեզ ալ Աստուած ասանկ քաղցր մահուամբ իրեն կանչէր , ու անոր հետ դարձեալ զմեզ միացնէր :

Էդելքերդին ու Արդուհւոյն տրտմութիւնն ու ցաւը նկարել ջանալը՝ պարապ

է : Բայց տրամոզներն ու ցաւողները՝ մինակ
 իրենք չէին : Բոլոր շրջակայ տեղուանք
 իրենց հետ խորին տրամուլթեան մէջ էին .
 ամէն տուն , ամէն խրճիթ կու լային կ'ող-
 բային Աննան : Յարգելի ծերունին , որն որ
 հիւանդին մինչեւ վերջին շունչը քովը կե-
 նայով՝ կրօնի խորհուրդներն իրեն մատակա-
 րարած ու աստուածային մխիթարութեամբ
 զօրացուցած էր , մարմինը հողոյ աւանդե-
 լէն ետեւ՝ ուղեց յուղարկաւորութեան ե-
 կող անթիւ անհամար բազմութեան մխի-
 թարական խօսք մը խօսիլ : Բայց ողբն ու
 լացը շուտ մը այնչափի հասաւ՝ որ ալ իր
 ձայնը չէր լսուեր : Չեռուրներով նշան տա-
 լով , որ հանդարտին , ուրիշ բան չկրցաւ
 ըսել , բայց եթէ աս . Ուր որ կսկիծը , ողբն
 ու լայը այսչափ սաստիկ են , ինծի ուրիշ բան
 չ'իյնար՝ բայց եթէ լռել : Ուրեմն այնպէս
 ասլրինք , այնպէս ըլլանք՝ որ մեր գերեզմա-
 նին վրայ ալ այսպէս շնորհակալութեան
 արցունքներ թափին : Յանենք առատու-
 թեամբ՝ Հանգուցելոյն պէս , որպէս զի օր
 մը մենք ալ առատութեամբ հնձենք :

Արդեհե՞ն եր հայրը եւ խնամե՞լ :

Ի՞նչեւեթ ասպետը նորէն պատերազմի դացած էր . մէյ մ'ալ աշնան մէջ օր մը աջ ձեռքը ծանր վէրք մ'առած՝ իր բերդը դարձաւ : Արդուհւոյն խելքը գլխէն գնաց . իր սէրն ու գութը հօրը վրայ սաստիկ յուզեցան : Անոր անկողնէն գրեթէ ամենեւին չէր բաժնուեր . ինք անձամբ անոր կերակուրները կ'եփէր , կը բերէր . վէրքը պատելու ատեն ալ՝ միշտ քովը կը կենար ու կ'օգնէր : Ասպետին վէրքը դիւրաւ բժշկուելու բան չէր : Շատ անգամ տրտմած՝ վառարանին քով կը նստէր , եւ բոլոր ցաւն ու հոգն ան էր որ իր ասպետական պարտքերն աղէկ չիկրնար կատարել ու դքսին չիկրնար օգնել . իսկ մի միայն ուրախութիւնն ու մխիթարութիւնը՝ Արդուհին էր : Խելացի աղջիկը՝ հօրը տրտմութիւնը փարատելու համար՝ քովը նստած հանգուցեալ մօրը վրայ կը խօսէր եւ անոր իմաստուն խրատներն ու սքանչելի գործքերը կը պատմէր , որոնք հօրը դեռ անծանօթ մնացած էին : Հօրն ասպետական գործքերուն վրայ զանազան հարցումներ կ'ընէր : Խօսքն ան ոսկիէ բաժակին կը բերէր , որն որ հայրն իր մօրը հօրմէն պարգեւ առած էր , ու կը յորդորէր որ անոր յիշատակին ու սիրոյն համար բաժակը մէյ մ'ալ լեցընէ : Ասպետով ասպետն անդգա-

լարար խօսքի բռնուելով՝ կը զուարթանար ու բոլոր տրամուծիւնը կը մոռնար : Այսպէսով ձմերուան տխուր գիշերները շուտով կը սաճէին կ'անցնէին :

Գարնան սկիզբներն ազնուական ասպետ մը Էդելբերգին գալով՝ կ'ուզէր որ նորէն դքսին օգնելու ելլէ : Էդելբերգ մեծ տրբամուծեամբ դեռ իր բազուկը թուր ու նիզակ կրելու անկարող կը տեսներ : Բայց բոլոր հպատակներն իր բերդը կանչել տրւաւ, որ իր տեղը զիրենք դքսին օգնութեան խաւրէ : Երեք օր իր բերդին մէջ զիրենք աղէկ նայելէն ետեւ, չորրորդ առտուն՝ որ ճամբայ պիտի ելլէին, զամէնքն ասպետաց մեծ սրահին մէջ ժողվեց . ինքն ալ իր բոլոր ասպետական հագուստներովն ու ոսկիէ շղթայով զարդարուած, առանց զրահի հագնելու, որովհետեւ վիրաւոր թեւը դեռ ան ահագին զրահին երկաթեղէն բազուկը տանելու զօրութիւն չունէր, ներս մտաւ . եւ իր հպատակներն օտարական ասպետին յանձնելով՝ զիրենք յորդորեց որ քաջ ու կիրթ զօրական ըլլան : Իր խօսակցութիւնը հետեւեալ բառերով լմնցուց . Թշնամեաց դէմ՝ կատաղի առիւծ, բարեկամաց ու խաղաղասէր մարդիկներու հետ՝ հեղ ոչխար եղէք :

Անոնք երթալու ատեն՝ ասպետը բերդին պատուհանը կեցած՝ արտասուալից աչուրներն իրենցմէ չէր բաժնէր, մինչեւ որ մերձաւոր անտառը մտնելով՝ աներեւոյթ եղան :

Փուշ տեղ բոլոր օրը քիչ մը զուարթանալու ջանաց . իր բերդն՝ իր քաջ հպատակներուն երթալէն ետեւ՝ անդնակ անտպատ մը կ'երեւար իրեն : Իրիկուն կերակրէն ետեւ տրտմութեամբ վառարանին քովը նստած կը մտածէր : Նոյն իրիկունը սաստիկ հով մը բերդին աշտարակներուն մէջէն սոսկալի եղանակաւ մը կը սուլէր . անձրեւին հատերը զարհուրելի խշրտոցով մը նստած սենեկին պատուհանները կը բախէին : Վարդուհին վառարանը միշտ փայտ կը դնէր , ոռոսկի բաժակով իր հօրը երեկոյեան խմելիքը բերելով՝ քովը նստաւ , սկտաւ խօսիլ . Սիրելի՛ հայր , պատմեցէք ինծի մէյ մ'ալ ան ածխադործին պատմութիւնը , որն որ աս առտու ձեզի այցելութեան եկած էր : Թէպէտ անոր պատմութիւնը գիտեմ , որովհետեւ երբեմն մեր բերդին մօտ էին եւ իր Ագնէս աղջիկն իմ՝ տղայութեանս խաղու ընկերն էր . բայց շատ կը բաղձամ որ մէյ մ'ալ մանրամասն լսեմ :

Ի՛նչ , իմ քաջ Բուրգարախ պատմութիւնը , բաւ հայրը . շատ սիրով : Խեղճ մարդն աս առտու ալ անպատճառ եկած չէր . շատ աղէկ իմացեր է որ այսպէս հոս մնալն ինծի խիստ դժուար է . ասոր փորձն անձամբ առած է . ինքն ալ ատեն մը արտաբոյ կարգի քաջ պատերազմող էր ու շատ պատերազմներու մէջ ինծի ալ մեծ օգնութիւններ ըրաւ :

Բայց աս մարդուն պատմութիւնը պատ-

մելէն յառաջ՝ պէտք է որ քեզի քանի մը
բան ալ Նոճերերդեան թէոպալտ ասպե-
տին վրայ պատմեմ: Նոճերերդը քեզի ան-
ծանօթ չէ. մեր բակին պատուհաննե-
րէն նոյն բերդին աշտարակները՝ նոճի
ծառոց տխուր անտառներու մէջէն բար-
ձրացած կ'երեւան: Բայց նոյն ասպետը
դեռ տեսած չունիս. որովհետեւ պզտիկուց
վեր ինծի մեծ թշնամութիւն ունենալով՝
բերդս ոտք կոխած չէ: Աս թշնամութիւնը
չատոնցուքնէ սկսած է: Մենք պզտիկուց
իրբեւ աղնուական տղաք դքսին պալատն
էինք: Թէոպալտ տղայութեան ատենէն՝
սաստիկ անձնասէր, բարկացոտ ու փառա-
սէր էր, անոր համար ալ դուքսը զանիկայ
այնչափ չէր սիրեր: Աս ատենէն սկսաւ վրաս
սաստիկ նախանձիլ եւ զիս ատել, որով-
հետեւ դքսին սիրելի եղած էի: Չափահաս
ըլլալէս ետեւ՝ դուքսն ուղեց որ նիղակա-
խաղութեամբ մը՝ մեր թուր ու նիղակ կրե-
լու յարմարութիւնը հրապարակաւ ցուցը-
նենք: Առջի մրցանակն ես առի, որ էր ոսկի
երախակալով սուր մը՝ զորն որ քու մայրդ,
ան ատենուան դքսին պալատը դռնուող
օրիորդներուն մէջ ամենէն պարկեշտագե-
ղը, բոլոր Սուաբիայի ասպետներուն առ-
ջեւը ծիրանի բարձի մը վրայ ինծի մատոյց:
Իսկ Թէոպալտ երկրորդ մրցանակն առաւ,
որ էր ջուխտ մը արծըթէ բիտ: Ան ա-
տենէն իր թշնամութիւնն աւելի աճեցաւ
ու վրաս միշտ ծուռ աչօք կը նայէր: Բայց

իր ԹշնամուԹիւնը վերջին աստիճանի հա-
սաւ, երբ որ կայսրը, ինչպէս դիտես, մեծ
պատերազմէ մը ետեւ՝ աս ոսկեղէն շքա-
նշանով կուրծքս զարդարեց. իսկ Թէոպալտ
ասպետին՝ որուն անխոհմուԹեամբը մաղ
մնաց Թշնամեաց Թրոյն տակ պիտ'որ ընկ-
ճէինք, մեծ յանդիմանուԹիւն մը տուաւ:

Քաջն Բուրգարտ՝ որ ինծի պատերազմա-
կից էր, Թէոպալտին անտառներուն մօտ
իմ երկրիս մէջ փոքր ստացուած մ'ունէր:
Բայց Թէոպալտ ասպետն իմ քաջ Բուր-
գարտիս անյարմար դրացի մըն էր: Իր եր-
կիրներուն մէջ ունեցած բոլոր վայրի կեն-
դանիներն ու եղջերուները գունդագունդ
սահմաններուս վրայ կը վազէին, ու խեղճին
այգին կ'աւրէին կ'աւրըշտէին. վայրենի
խոզերը՝ բոլոր իր գեղեցիկ մարգագետին-
ները ստըկի մը կ'ընէին: Ես աս բանս լսելով՝
հրաման տուի որ առանց վախի՝ զամէնքն
ալ զարնէ, ինծի բերէ. որովհետեւ իմ եր-
կրիս մէջ զարնուած բոլոր անասուններն ի-
րաւամբ իմն են: Իրիկուն մը՝ երբ որ ա-
րեգակն արդէն մօտնելու մօտ՝ իր բոցանշոյլ
ճառագայթները մայրիներուն մէջէն կ'ար-
ձակէր, ես իմ մարդիկներովս որսէն կը
դառնայի. մէյ մ'ալ Մարիամ՝ Բուրգար-
տին կինը իր պղտիկ Ագնէսովը, լալով ող-
բով ոտքս ինկաւ: Աղջիկն ալ մօրը քով
ծնկի վրայ եկած՝ դողալով ու լալով պըղ-
տիկ ձեռուրներն ինծի կ'երկընցընէր: Աս
տեսարանը սիրտս կտոր կտոր ըրաւ. ան-

միջապէս ձիւնս վար ցատքեցի եւ իրենց ցաւին ու լացքին պատճառը հարցուցի :

Պատմութիւնն աս էր : Խեղճ Բուրգարտ իր կնոջմովն ու աղջիկով՝ իրիկուան կերակուրը տան դրան առջեւի ծառին տակ կերած՝ հանգիստ կը նստէին . մէյ մ'ալ մէկէն թէոպալտ ասպետը՝ ձիաւոր ու ուտանաւոր զինեալ ծառաներով՝ ասոնց վրայ կ'իյնայ : Ծառաները խեղճ Բուրգարտը կը բռնեն , ձեռուրներն ետեւը կը կապեն , սայլի մը վրայ կը դնեն կը տանին : Աս բռնութեան պատճառն ան էր՝ որ Բուրգարտ հրամանիս համաձայն՝ իմ երկրիս մէջ եղջերու մը սպանած՝ Եղեւնաբերդ խաւրած էր : Թէոպալտ երդումը բռած էր որ զինքը Նոճերբերդի խաւարին ու զարհուրելի բանտը նետէ , որ հոն թիւնաւոր գորտերու եւ իժերու մէջ առանց կերակրոյ , առանց ջրի մեռնի :

Պէտք է որ Բուրգարտս ազատի , ըսի Մարիամին . բոլոր Նոճերբերդի աւազակաց բոյնը տակն ու վրայ կ'ընեմ : Գուն հիմակուհիմայ աղջիկդ առ , բերդս դնա :

Անմիջապէս իմ մարդիկներովս ճամբայ ելայ , որպէս զի թշնամին իր բերդը չհասած՝ բռնեմ , աւարը ձեռքէն առնեմ : Աս մոռք ինծմէ յառաջ՝ քանի մը ծառայ թշնամւոյն վրայ տեղեկութիւն առնելու համար լրտես արձակեցի , տեղ մ'ալ որոշեցի որ հոն դարձեալ կարող ըլլանք իրարու հետ միանալ . եւ սկսանք ձիերը դէպ ի

Նոճեբերդ քշել : Ծառաները քիչ մը ետ-
քը լուր բերին որ Թէոպալտ բոլոր մար-
դիկներովն իր անտառները ջաղացք մը
մտած , խմելու սկսած է , որովհետեւ հոն
աղէկ դարեջուր կայ եղեր . իսկ ողորմելի
Բուրգարտը սայլին մէջ դրան առջեւը կը
կենար : Ասիկա լսելով՝ մօտաւոր անտառին
մէջ յարմար տեղ մը կեցանք , ուսկից որ
Թէոպալտ մարդիկներովը պիտի անցնէր :
Մէյ մ'ալ ասոնք առանց կասկածի սկսան
դալ : Յանկարծակի շանթի պէս վրանին
ինկանք : Լիացած լուսինն՝ որ իր արծա-
թաճաճանչ լուսովն երկնից կամարին վրայ
ճօճալու սկսած էր , աս գործողութեան
ատեն մեծ օգնութիւն բաւ մեզի : Թէո-
պալտ՝ որ աս յարձակման ինչ տեսակ բան
ըլլալը չէր իմացած , քիչ մը շատկեկ նե-
տած ըլլալով՝ մեծ շփոթութեամբ կը պա-
տերազմէր . ու քիչ մը դէմ գնելէն ետեւ՝
իր մարդիկներովը փախչելու սկսաւ : Հոն
ղինքը շատ դիւրաւ կրնայի բռնել . բայց
վրան գթալով՝ թող տուի որ երթայ : Փա՛ռք
Աստուծոյ , աս կռուոյն մէջ ամենեւին
մարդու մը փնտս չեղաւ : Գետինը թշնա-
մւոյն զէնքերովը ծածկուած էր :

Խեղճ Բուրգարտին ձեռուրներն անմի-
ջապէս քակեցինք ու սայլէն վար առինք :
Յաղթուողներուն զէնքերը սայլին վրայ
բեռնաւորեցինք , եւ թշնամեաց կողմանէ
ան շփոթութեան մէջ թող տրուած մէկ
ձին իրեն տուինք ու սկսանք դէպ իմ

բերդս չուել : Չեմ կրնար պատմել թէ
ինչ միծ ուրախութիւն ունեցան իր կինն
ու աղջիկը, երբ որ տեսան որ Բուրդարտ
մեղի հետ բերդ կը մտնէ : Իմ ուրախու-
թիւնս ալ անոնցմէ նուազ չէր : Ստուգիւ
մարդուս մեծ երջանկութիւն է ուրիշը նե-
ղութենէ ու վտանգէ ազատել :

Խեղճերուն մեր բերդին մէջ տեղ մը
տուի, որպէս զի թէոպալտին վրէժխնդրու-
թենէն ապահով ըլլան : Անկէ ետեւ Բուր-
դարտ անգամ մը պատերազմի մէջ վիրաւ-
որուելով՝ ալ պատերազմի չէր կրնար եր-
թալ : Ի վերայ այսր ամենայնի ասով ու-
րիշ գործքերու յարմարութիւնը չկորսն-
ցուց . կը բաղձար որ իր հացն անձամբ
վաստրկի : Անտառներու մէջ անմարդաբնակ
տեղ մը գտաւ, ուր որ ուղեց քաշուիլ :
Հոն պղտիկ գեղեցիկ տուն մը շինել տուի .
քովի պղտիկ երկիրը մշակելու սկսաւ, որ
իրեն հաց կը բերէր . չորս կողմի դաշտն ալ
մարգագետին ըրաւ, որպէս զի կարող ըլ-
լայ քանի մը կով պահել, եւ իմ հաւա-
նութեամբս ածխագործութեան ալ ձեռք
զարկաւ : Իր բնակած տեղը դրեթէ ամե-
նեւին մարդ չերթալով եւ մուրն ու
ածխոյ փոշին իր վայելուչ կերպարանքը
դրեթէ անձանաչելի ըրած ըլլալով՝ թէո-
պալտին դարաններէն բոլորովն ապահով
էր . եւ ստուգիւ անկէ ետեւ ամենեւին
անհանգստութիւն մը չունեցաւ :

Էդ երբեք աս պատմութենէ վերջը Բուր-

դարտին հաւատարմութեան ու քաջութեան վրայ քանի մը բաներ ալ պատմեց, անանկ որ աս պատմութիւնները մինչեւ կէս գիշեր տեւեցին: Աւարդուհին այնպէս մտադրութեամբ, այնպէս զմայլած մտիկ կ'ընէր, որ հօրը բաժակը լեցընելն ու կրակին փայտ նետելն ալ բոլորովին մոռցաւ:

Մէյ մ'ալ մէկէն բերդին մէջ սոսկալի աղաղակ ու վայնասուն մըն է փրթաւ. կամարակապ բակը զէնքերու զարհուրելի շառաչման արձագանգներ կու տար: Երթալով ձայներն իրենց նստած սենեակը կը մերձենային: Ասպետը մէկէն ցատքեց ոտք ելաւ, չորս կողմն իր զէնքերը կը փնտռէր. Աւարդուհին վազեց դռնափակներն ու նիգերը գոցեց: Բայց մէկէն դռներն ահագին շառաչմամբ մը խորտակուեցան ու զրահապատ մարդ մը հրացայտ աչքերով իր զինուորներովը ներս յարձակեցաւ, ու գռռալու ձայնով մը պոռաց. Հիմակ, է՛գելըբերդ, վրէժխնդրութեան ատենը հասաւ: Ես եմ՝ Թէոպալտ՝ որուն դուն այնչափ հակառակ էիր, այնչափ կը նեղէիր. հիմայ հատուցման ատենն եկաւ: Եւ իր մարդիկներուն դառնալով սկսաւ պոռալ. Շուտով զինքը շղթայի զարկէք ու պահպանեցէք, մինչեւ որ դուրս ելլենք: Ասկէ ետեւ իր բնակութիւնը՝ Նոճերբերդին զարհուրելի բանտերն են. ալ աս բերդն իմն է: Մէջի բաներէն ես ուղածներս առնելէն ետեւ՝ դուք ալ կրնաք ձեր քա-

ջութեան վարձուց համար բոլոր բերդը
կապտել՝ մինչեւ որ ես հաստեղաց գինւովը
քիչ մը զուարթանամ: Շուտով բրէք-
երեք ժամէն ճամբայ պիտի ելենք:

Վարդուհին անագորոյն ասպետին ոտքն
ինկաւ ու հօրը վրայ անոր դուծը շարժե-
լու կ'աշխատէր: Բայց անդուծ մարդն ա-
ռանց մտիկ ընելու՝ գոռոզուծեամբ մը
դռնէն դուրս ելաւ գնաց: Խդելներդ շրջ-
ծայի զարնուեցաւ ու երկու զինուոր դրան
առջեւը զինքը կը պահպանէին:

Թէոպալտ յարմար սեպած էր այնպիսի
ատեն մը՝ որ Խդելներդ իր աջ ձեռքը չէր
կրնար գործածել, իր սրտին մէջ բոր-
բոքած վրէժխնդրութիւնը յագեցընելու:
Ասոր ալ սպասած էր որ անոր քաջ հպա-
տակները դքսին հետ պատերազմի ելեն,
որպէս զի զինքն ամենեւին պաշտպանող
մը չըլլայ: Խդելներդին դղեակը պահպա-
նողներէն մէկը՝ զորն որ ասպետը ողորմու-
ծեան համար քովը կը պահէր, ստրկով
կաշառած էր: Աս ծառան գիշերը՝ դադ-
տուկ դռնակ մը բացաւ, որն որ գետնա-
փոր ճամբով մը բերդը կը տանէր: Մնա-
ցած քանի մը հաւատարիմ ծառաները
բանը շատ ուշ իմացան, եւ քիչ մը դէմ
դնելէն ետեւ՝ անձնատուր եղան: Այսպէ-
սով կրցաւ Թէոպալտ մինչեւ Խդելներդին
սենեակը մտնել ու զինքը բռնել:

Վարդանահին էր հօրմէն իւ Բաժնուի :

ԼԵՂԵԼԲԵՐԴ Իր ծանր շղթայովը՝ վառարանին քով տրտում տխուր կը նստէր : Վարդուհին դրեթէ ինք զինքը կորսնցուցած, գիսակները ցիրուցան, ձեռուները տարածած՝ անոր քով կու լար կ'ողբար : Արտասուալից աչուները հօրը վրայէն չէր կրնար դարձնել : Իրեն այնպէս կ'երեւար որ ան մարելու վրայ եղող բոցին կարմրութեամբը՝ հօրը պատկերը երազի մէջ կը տեսնէ : Բոլոր բերդը կը թնդար կապտողներուն վայրենի աղաղակներէն : Իսկ իրենց կեցած խուցն այնպէս խաղաղ, այնպէս հանդարտ էր՝ որ մարդ գերեզմաննոց կը կարծէր :

Էդելքերդ քիչ մը տոնն խորին լռութեան մէջ կենալէն ետեւ՝ տրտմութենէն սթափելով՝ Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ, ինք իրենդ եկուր, արցունքներդ սրէ . աս վիշտը մեզի խաւրոջն Աստուած է . պաղնենք ան ձեռքը՝ որ աս հարուածը մեզի տուաւ : Ինք չարիքը թոյլ կու տայ, որպէս զի անկից բարիք մը հանէ : Աստուակալի հարուածն ալ ստուգիւ մեր օգտին կը դարձնէ : Ամէնքս ալ Աստուծոյ ձեռքն ենք, իր կամացը դէմ մեզի ամենեւին բան մը չիկրնար ըլլալ : Մեր թշնամիներն իսկ ուրիշ բան չեն կրնար ընել, բայց եթէ մեզի հետ մեր բարեացը համար աշխատիլ : Ուրեմն Աստուծոյ վստահանալով՝ ապահով կենանք :

Ստուգիւ ես հիմակ յառաջունէ աւելի
ապահով եմ իմ երջանկութեանս վրայ :
Յառաջ իմ վստահութիւնս կայսեր ու
դքսին վրայ էր . բայց հիմակ անոնք բաւա-
կան գործք ունին , հազիւ իրենց զօրաւոր
թշնամիներուն դէմ կրնան իրենք զիրենք
պաշտպանել : Մինչեւ հիմայ քարերու ,
երկաթներու , պատերու եւ նիզերու կ'ա-
պաւինէի . ալ ասկէ ետեւ միայն Աստու-
ծոյ կ'ուզեմ ապաւինիլ : Ասկէ ետեւ Ինքն
է իմ միակ պաշտպանս , Ինքն է իմ հաս-
տատութեան պարիսպս :

Քանի մը ընդէն ետքը՝ հառաչե-
լով մը՝ Սիրելի՛ աղջիկս , պէտք է որ իրար-
մէ բաժնուինք , ըսաւ՝ ձախ բազկաւն իրեն
փաթթուելով , որովհետեւ աջ բազուկը
ծանր շղթաներով կապուած ու վերքը նո-
րէն ցաւելու սկսած էր :

Ո՛հ , բաժնուելու խօսք մ'ընէք , սիրելի՛
հայր , կանչեց Աարդուհին՝ հօրը վիզն իյնա-
լով : Չիս ձեր բազուկներէն չեն կրնար
յափշտակել , զիս չեն կրնար ձեզմէ բաժ-
նել . բանտ , մահ , ուր որ երթաք՝ ես ալ
պէտք է որ ձեզի հետ ըլլամ :

Չէ , սիրելի՛ Աարդուհիս , չէ , կրկնեց
հայրը հանդարտութեամբ . անկարելի է որ
Թէոպալտ զքեզ քովս թողու : Աս միտ-
թարութիւնը թող չիտար ինծի . Դարձեալ
կ'ըսեմ , պէտք է որ բաժնուինք : Բայց հիմայ
միտ դիր հօրդ վերջի հրաժարական խրատ-
ներուն : Հիմայ քեզի միտ դնող չկայ . նայէ

որ ինք զինքդ մէյ մը բերդէն դուրս ձգես ,
 [Թէ որ չես ուզեր բոլոր կեանքդ գերիի պէս
 խիստ ծառայութեան մէջ անցընել : Ար
 յուսամ որ ծառաներէս մէկը չէ՛նէ՝ մէկալը
 քեզի աս բանիս մէջ կ'օգնէ :

Ա՛լ աս բերդը՝ բոլոր մէջիններովը [Թէ ու
 պալտին ստացուածներն եղան : Դուն ալ
 հիմայ ասպետազարմ օրիորդ չես . բոլոր իմ
 իշխանութեանս տակ եղած աղախիններուն
 ամենէն ալ խեղճն , ամենէն ողորմելին ես :
 Քեզ հայրենի բնակութենէդ բռնու-
 [Թեամբ պիտի հանեն , քու մայրենի ժառան-
 գութիւնդ , քու մօրդ ծանրագին զարդերն
 ալ ձեռքէդ պիտի առնեն . բայց մի յուսա-
 հատիր : Ժամանակաւոր բարիքներն արժա-
 նի չեն որ իրենց կորստեան վրայ տրտմիւնք :
 Հիմակ աղէկ կ'իմանաս որ երկրաւոր բա-
 րիքները շուտով կ'անցնին : Բայց [Թէ որ
 բոլոր կեանքերնուս մէջ զանոնք վայելելու
 ալ ըլլանք , ի վերայ այսր ամենայնի վեր-
 ջապէս մահն ամէնը կը յափշտակէ : Այն-
 պիտի գանձեր ունինք , սիրելի՛ դուստր ,
 զորոնք ո՛չ դժբախտ դէպքերն , ո՛չ ալ
 մահը կրնան մեզմէ յափշտակել , եւ որոնց
 քով՝ ոսկին , մարգարիտն ու աղնուական
 քարերը բան մը չեն արժեր . այս ինքն՝
 բարեպաշտութիւն , պարկեշտութիւն , հե-
 զութիւն , փոյթ ու ջանք : Ասոնք եւ ա-
 սոնց նման ուրիշ շատ առաքինութիւններ
 քու մօրդ մեծ հարստութիւններն ու դե-
 ղեցիկ զարդերն էին : Թէ որ դուն ալ մօրդ

աս գանձերը ժառանգելու ըլլաս, ան ատեն
բաւական հարուստ կ'ըլլաս :

Աս բերդէն ելելուդ պէս՝ մեր Բուրդարտ
ածխագործին գնա : Ինք ու իր կինը զքեզ
աղէկ կը հոգան : Հոն ամէն թշնամիներէդ
հեռու հանգիստ ու խաղաղ կրնաս ապրիլ,
մինչեւ որ զքեզ իմ բարեկամներէս մէ-
կուն բերդին մէջ ապահովցնեն : Բայց ե-
թէ այնպէս ալ ըլլայ որ տարիներով կամ
բոլոր կեանքդ իր ողորմելի խրճիթին մէջ
անցընելու ստիպուիս, հոն ալ միշտ մսիթա-
րեալ կեցիր. որովհետեւ շատ հեղ մարդ
հիւղի մէջ աւելի գոհ ու երջանիկ կը մնա-
նի, քան թէ բերդի կամ պալատի մէջ :

Ճառայական գործքեր գործելու ամե-
նեւին մ'ամբնար : Գործունեայ ձեռաց
վրայ մատնոցն աւելի յարգի ու պատուա-
կան է, քան թէ ազնիւ քարերն ու անգին
մարգարիտները՝ պարապ ու անգործ ձեռաց
վրայ : Ինչ աղէկ քան է քեզի հիմակ՝ որ
մայրդ զքեզ յառաջուց գործունէութեան
վարժեցուց եւ քեզի սորվեցուց որ երջան-
կութիւնդ ընդունայն զարդարանքներու եւ
զբօսանքներու վրայ չդնես :

Գործունէութեանդ հետ աղօթքդ ալ
միացուր : Մենք մարմին ու հոգի ենք : Մար-
մինը պէտք է աշխատցընել, հոգին ալ ստէպ
ստէպ առ Աստուած վերացընել : Աշխա-
տութիւնը՝ մարմնոյ հաց կը ճարէ : Իսկ
աղօթքը՝ հոգին կը սնուցանէ : Չեռքդ ման-
դաղ առնելու ալ եթէ պարտաւորիս, զԱս-

տուած որտիդ մէջ ունենալով՝ ան դժուար աշխատութիւնը քեզի ծանր չի դար: Աստուծոյ յաճախ յիշատակութիւնը՝ կրնայ ամենէն անարդ գործքն ալ ազնուացընել:

Գլխաւորաբար նայէ որ անմեղութիւնդ աղէկ պահպանես: Փախիր անանկ մարդիկներէ՝ որոնք բերներնէն երեսներդ կարմրեցնելու խօսքեր կը հանեն: Ես ասկէ ետեւ ալ չեմ՝ կրնար դքեղ պահպանել. ուստի պէտք է որ դուն քու վրադ հսկես, ինքզինքդ աղէկ պահպանես: Մտածէ որ Աստուած դքեղ ամէն տեղ կը դիտէ, իր աշուրները որտիդ ծածուկներն ալ կը տեսնեն: Չար՝ ամենեւին մի գործեր, եւ ոչ ալ մտքէդ անցուր:

Զիտ ամենեւին մի հոգար. ամէն բան Աստուծոյ յանձնէ, ինք կը հոգայ: Ստուգիւ դիտեմ՝ որ Աստուած զիս թող չիտար. քու եռանդնալից աղօթքդ ալ անպտուղ չիմնար: Այլ ծախս ինչչափ խիստ ալ ըլլայ՝ Աստուած կրնայ ինծի ոյժ տալ որ սիրով տանիմ: Երկաթի դռներն ու նիւերը զինքը չեն կրնար արգելել: Անօրինաց սրտէն զատ՝ Աստուած ամէն տեղ կը գրտնուի. նոյն իսկ բանտին մէջ ալ ինծի հետ կ'ըլլայ եւ զմեզ ամենեւին թող չիտար: Ար յուսամ՝ որ ինք դարձեալ զիս նոյն բանտէն կ'ազատէ: Բայց թէ որ աս վերջին անգամն է որ դուն, սիրելի՛ աղջիկս, քու հօրդ երեսը կը տեսնես, կամ թէ որ

ես տարիններով մանաւանդ թէ բոլոր կեանքիս մէջ բանտը պիտի մնամ նէ, գոնէ աս միսիթարութիւնն ունենամ, որ խեղճութեանս մէջ կարող ըլլամ մտածել թէ իմ Վարդուհիս իր հօրը խրատները չիմոռնար, իր բարեպաշտ մօրը շաւղացը կը հետեւի ու ծնողացն արժանի աղջիկ է։ Եւ թէ որ ան միայնակ ու խիստ բանտին մէջ մահն ալ վրաս հասնելու ըլլայ եւ քովս մէկը չգտնուի՝ որ իմ վերջին հառաչանքներս լսէ, բարեկամ մը չըլլայ՝ որ աշուրներս գոցէ, ան վերջին րոպէս աս միսիթարութիւնը կ'ունենամ որ ինծմէ ետքը բարի աղջիկ մը թող կու տամ, կամ մանաւանդ թող չեմ տար, հապա ետեւէս երկինք պիտի գայ։

Հանգուցեալ մօրդ վերջին խօսքերը, որոնք իմս ալ վերջին խօսքերս կ'ըլլային՝ թէ որ մահուանս ներկայ ըլլայիր, հիմայ քեզի կը կրկնեմ։ Բարեպաշտ եղիր, անմեղ ու բարի. ՂԱտուած սիրէ, ինք զինքդ մեր Փրկչին յանձնէ, չարիք ամենեւին մի գործեր։ Եթէ լսես որ մահն իմ շղթաներս քակեր է, միտքդ բեր որ հօրդ քեզմէ բաժնուելու ատեն ըսած խօսքերը՝ մօրդ վերջին խօսքերուն հետ նոյն էին։ Թէ որ աս խօսքերուն հետեւելու ըլլաս, Ատուած՝ որ իր անքնին ու իմաստուն դիտաւորութեամբը մայրդ այնպէս կանուխ իրեն կոչեց եւ հիմակ ալ զքեզ հօրմէդ կը բաժնէ, զմեզ երեքնիս դարձեալ երկինքը կը միացրնէ։

Ահա ան ոսկի շղթայով շքադրամը՝ զորն որ երբեմն կայսեր ձեռքէն առի : Թշնամին սենեակս մոնելու ատեն՝ զգեստիս տակ զգուշութեամբ պահեցի : Բայց ո՛հ, առանց ցաւի չեմ կրնար վրան նայիլ : Ի՛նչպէս անցաւոր է երկրիս երջանկութիւնը : Քիչ մը յառաջ կայսրը զիս ան ոսկի շղթայով պատուեց . իսկ չի՛մայ, յանցաւորի պէս աս երկաթէ շղթան կրելու ստիպուած եմ :

Առ աս պատուանշանը քեզի յիշատակ : Ամենեւին մի ծախեր, թէեւ յետին շքաւորութեան մէջ լինաս : Որովհետեւ մեռնելէս ետքը՝ ասիկա քեզի շատ հարկաւոր կրնայ ըլլալ : Ասով կրնաս ամենուն ցուցնել որ դուն մեծ ցեղէ մը, Եղեւնաբերդի ազնուականներէն իջած ես :

Շքադրամին վրայի խորհրդաւոր պատկերն ու մխիթարական խօսքերն աւելի կ'աժեն, քան թէ ոսկին՝ որուն վրայ կոխուած է : Նայէ Աստուծոյ ճառագայթարձակ աչքն աս վերնագրով «Թէ որ Աստուած մեզի հետ է, ո՛վ է մեզի հակառակ», ասով յիշէ որ Աստուծոյ աչքն ամէն տեղ կը թափանցէ ու միշտ մեր վրայ կը հսկէ . եւ որոնք որ իրենց բոլոր գործքերն Աստուծոյ առջեւ կը գործեն ու բոլոր մեղքերէ ազատ են, ամենեւին վախճալու բան մը չունին : Մէկալ կողմի ճառագայթաւոր պսակով խաչն ու քովի խօսքերը թէ «Ասով յաղթէ», յիշեցնէ միշտ քեզի Անոր սէրը՝ որն որ խաչին վրայ մեզի համար մե-

աւաւ : Մենք ամէնքս ալ աս աշխարհքիս
մէջ պիտի կռուինք , պիտի նեղուինք : Բայց
Խաչեցելոյն հաւտալով , իր պատուիրան-
ները պահելով , ամէն բան իր տուած օրի-
նակին համաձայն՝ սիրով ու համբերու-
թեամբ կրելով ու իր խոստամանքը յուսա-
լով՝ կրնանք ամենայնի յաղթել եւ ամէն
դժուարութիւն ու խստութիւն քաջասր-
տութեամբ տանիլ :

Հիմայ ծունր իջիր , սիրելի՛ աղջիկս , որ
դքեղ օրհնեմ : Վարդուհին լալով ծնկան
վրայ եկաւ , ձեռուրները խաչաձեւ՝ կրծիցը
վրայ դրաւ եւ գլուխը մեծ եռանդով ու
անձկութեամբ խոնարհեցուց հօրն առջեւը :
Ասպետն իր շղթայի զարնուած ձեռքն աղ-
ջրկանը գլխուն վրայ դնելով՝ բաւաւ . Ամե-
նակալն Աստուած օրհնէ զքեզ . Տեառն
մերոյ եւ Փրկչին շնորհքը միշտ քեզի հետ
ըլլայ : Ետքը զինքը գրկած ատեն ալ չկր-
ցաւ ինք զինքը բռնել ու լալով բաւաւ .
Չքեզ , սիրելի՛ Վարդուհիս , ամենեւին չեմ
մոռնար , իմ բանտիս մէջն ալ միշտ քեզի
համար կ'աղօթեմ : Գուն ալ խօսք տուր
ինձի որ իմ հայրենի խրատներս միշտ հաւ-
ատարմութեամբ կը կատարես :

Ո՛հ , ամէն բան , կանչեց հեծելով Վար-
դուհին , ամէն բան , ինչ որ ինձի բախ-
մեծ ուրախութեամբ կը կատարեմ , բաց ի
մէկէն : Ա՛խ , չեմ կրնար , չեմ կրնար ղձեղ
թողուլ . Մի՛ հրամայէք որ փախչիմ : Գու-
ցէ իմ աղաչանքներս , իմ արցունքներս ան

քարասիրտ ասպետը կը շարժեն որ ինծի հրաման տայ ձեզի հետ բանտ մտնելու եւ հոն ձեզի ծառայելու :

Նոյն միջոցին բերդին մէջի աղաղակն ու աղմուկը շատցաւ : Թէոպալտ իր մարդիկներուն ճամբայ ելլելու պատուէր կու տար , մինակ մէկ քանի հոգի բերդին պահպանութեան համար հոն թող տալով : Բայնի մը զինեալ մարդիկ Էդելբերդին սենեակը մտան : Վարդուհին հայրը բռնած կը կենար ու լալով կ'աղաչէր որ զինքն ալ անոր հետ բանտ տանին : Բայց փոփոք տեղ քաշեցին բռնութեամբ առին զԷդելբերդ ողորմելոյն ձեռուրներէն :

Այնուական ասպետը վար , բերդին բակը տարուեցաւ : Թէոպալտին մարդիկը ձի հեծած՝ երթալու պատրաստուած էին : Էդելբերդը սայլի մը վրայ նստուցին : Խեղճը՝ որուն վէրքը դեռ բոլորովին չէր առողջացած , արդէն ճամբայ չելած՝ ան բաց կառքին մէջ պաղէն ու խոնաւութենէն դողալու սկսաւ : Վերջապէս եկաւ Թէոպալտ ասպետը , ցատքեց ձիուն վրայ : Շատ մը ձիաւորներ սայլին չորս կողմն առին , պոռալով ու վայրենի աղաղակներով դռնէն ելան ու շարժական կամուրջն անցան :

Լերան զառիվայրէն վար իջած ատենն ին՝ Վարդուհին ետեւէն հասաւ : Թէոպալտ ըստ ամենայնի սայլին քովէն կ'երթար : Դժբախտ աղջիկը լալով անոր ձիոյն ու սայլին մէջտեղը մտաւ եւ ձեռուր-

ները վեր վերցուցած՝ կ'աղաչէր որ զինքը
 հօրը քով նստեցնեն։ Թէոփալտ ձախ
 ձեռքը մէջքը կռնցուցած, աջոյն ալ
 մերկ սուրը բռնած, գոռոզութեամբ չորս
 կողմը զննելով՝ ամենեւին չլսելու կը զար-
 նէր, եւ ոչ աղջկան երեսը կը նայէր։ Լեռն
 որ անցան, Յառա՛ջ, պոռաց։ Աս հրամանին
 ամէնքը ձիերնին մօրակեցին, կառապանք
 իրենց մօրակները ճայթեցուցին, ու սոս-
 կալի շուտութեամբ ճամբայ ելան։ Ար-
 դուհին անձրեւի ու փոթորկի տակ բոլոր
 զօրութեամբ ետեւնէն կը վազէր, մինչեւ
 որ ալ վրան զօրութիւն չմնաց. բազմու-
 թիւնն ալ անտառը մտաւ ու գիշերուան
 մթութեան մէջ ամէն բան աներեւոյթ
 եղաւ։

Գ. Լ ՈՒ Խ Ե .

Արդո՛ւհին անխոփորձի ղեւո՛ղ ապաստանարան
 էլ գո՛նէ։

Ա՛ՆԴՈՒՀԻՆ՝ որ երբեք առանձին բեր-
 դէն դուրս ելած չունէր, մէկէն ինք զինքն
 ան խոր մութ գիշերուան ատեն, բնդար-
 ձակ դաշտին մէջ, հովի ու անձրեւի տակ
 բաց օդի մէջ, միայն ու միայնակ դտաւ։
 Չէր գիտեր ո՛ւր երթալիքը, գէպ ի՞նչ կող-
 մը շարժելիքը։ Պարապ տեղ չոր տեղ մը
 կը փնտռէր, որ քիչ մը հանգչի ու առտուան
 լուսոյն սպասէ։ Ա՛րջապէս քիչ մը տեղ
 յառա՛ջ երթալով՝ պղտիկ անտառ մը հա-

սաւ, որն որ փոթորկին դէմ իրեն ապաստանարան եղաւ: Հոն բոլոր գիշերը մինակ անցընելն իրեն ամենեւին վախ չէր բերեր: Ուրիշ բան չէր մտածեր՝ բայց եթէ իր հայրը, եւ այնպէս կու լար կ'ողբար, այնպէս կ'աղօթէր՝ որ դիմացը քար մ'ալ ըլլար, ի գուժ կը շարժէր:

Երբոր արշալոյսն իր վարդադոյն լուսովն երկնից մուծը քիչ մը փարատեց, Վարդուհին այն թանձր մայրիներուն մէջէն դուրս ելաւ ու սկսաւ չորս կողմը դիտել: Տեսաւ հեռուէն իր հայրենի բերդին աշտարակները, որ բարձր լեռան մայրերուն մէջէն բարձրացած՝ առաւօտեան գեղեցիկ լուսովը պայծառ կը փայլէին. աչուքները նորէն արցունքով լեցուեցան: Ինչպէս կ'ուզէի, կ'ըսէր, մէյ մ'ալ հայրենի բնակութիւնս երթալ. գուցէ իմ հօրս հաւատարիմ ծառաներէն մէկը կրնայի գտնել՝ որ ինծի ողորմէր ու Բուրգարտին երթալու ճամբան ցուցընէր: Բայց փոռչ բան. ան բնակութիւնն՝ ուր որ ծնայ ու մեծցայ, ալ ինծի համար յաւիտեանս գոցուած է: Հազիւ թէ դռնէն դուրս ելած էի, անմիջապէս նիգերը դրուեցան ու կամուրջները վերցուեցան: Իմ հայրենի բերդս՝ թշնամւոյ բերդ եղած է: Տրտում տխուր՝ լեռան ստորոտէն հեռանալով՝ մտաւ ան անտառն՝ ուր որ ածխագործը կը բնակէր:

Հօրը պատմած պատմութիւններէն՝ ան կողմերը վեր ի վերոյ միայն դիտէր: Անտա-

ուին մէջերը բարձր մայրերով պատած երկու մութ լեռներ կային : Աս երկու լեռներուն մէջտեղն էր ածխագործին բնակութիւնը : Աւարդուհին լերանց գագաթները գիտելով՝ երկուքին մէջէն անցնելու մտք ճամբայ ելաւ : Բայց այնպիսի վայրենի անտառին մէջ ոչ ճամբայ, ոչ մարդու ոտից հետք կրնար գտնել : Հազիւ մեծ դժուարութեամբ կրնար թանձր թփերէն անցնիլ, երբեմն ճախիններու, երբեմն առուններու հանդիպելով : Արչափ յառաջ կ'երթար, թփերն այնչափ աւելի կը խտանային, այնպէս որ լերանց գագաթներն ալ գրեթէ բոլորովին տեսութենէ կորսնցուց : Այսօրն անցած էր, գեռ լերանց չէր հասած : Խեղճ աղջիկը քաջասրտութեամբ յառաջ կ'երթար. մէյ մ'ալ իրմէ տասը քայլ հեռու, յանկարծակի թփերուն մէջէն սաստիկ խշրտոց մը փրթաւ : Բարձր ու տարածուած եղջիւրներով եղջերու մը դուրս ելաւ, լայն ու սեւ աչքերովն օրիորդին նայեցաւ. ու անդիի կողմը դառնալով՝ ճիւղերու մէջէն ճամբայ մը բացաւ ու փախչելու սկսաւ : Աւարդուհին առանց կենալու՝ ճամբան գէպ ի նոյն կողմը յառաջ կը տանէր, բայց մէկէն վայրենի խողի մը ձայնը լսեց : Ահով դողով անդին ասդին նայելու ատեն՝ մէյ մ'ալ սոսկալի անասունը տեսաւ, որն որ ճախնի մը մէջ մտած եւ իր սոսկալի աչուրներն իրեն գարծուցած՝ զարհուրելի աղբաներովը կը սպառնար :

Աս տեսնելով՝ անմիջապէս բոլոր զօրութեամբ փախչելու սկսաւ . որչափ որ կրցաւ յառաջ գնաց , մինչեւ որ առջեւն անթափանցելի թփեր ելլելով՝ յառաջ երթալն արդէնցին : Քիչ մը կենալէն ետեւ , ալ շարժելու կարողութիւն չունենալով՝ ծառի մը տակ նստաւ , միտքը դնելով որ եթէ վայրենի անասունը մօտիկնալու ըլլայ՝ նոյն ծառին վրայ ելլէ : Սկսաւ սաստիկ մտադրութեամբ մօտիկ ընել , բայց ամենեւին ձայն չկար , ամէն բան հանդիստ ու խաղաղ էր : Սակայն ինք ճամբէն շատ խոտորած էր , եւ չէր գիտեր որ ինչ ճամբայ բռնէ . արդէն արեգակն ալ մարը մտնելու մօտ էր : Ո՛հ , կ'ըսէր հեծելով , բոլոր գիշեր աս սոսկալի անտառին մէջ վայրենի կենդանիներով պիտի անցընեմ :

Անօթութիւնն՝ որ իր հայրն ողբացած ատեն այնչափ չէր զգար , նոյն ատեն խիստ սաստկացաւ ու զինքն այնպէս կը չարչարէր՝ որ սկսաւ վախնալ թէ պիտի մարի իյնայ : Այնչափ խոնջութենէն ու անօթութենէն բոլորովին տկարացած՝ նորէն ճամբայ ինկաւ : Քիչ մը ետքը բարեբախտութեամբ բլուր մը հասաւ , որուն վրայէն ամէն կողմ կրնար տեսնել : Թուիւ ամպերը՝ մտնելու մօտ արեւը ծածկած էին . բոլոր նոյն կողմերը մ'թին ու տխուր մշուշով մը պատած էր : Արդողհին ծնկան վրայ եկաւ ու ըսաւ . Տէր իմ եւ Աստուած , դուն քու բերնովդ ըսած ես . Զիս քու նեղութեանդ

մէջ օգնութեան կանչէ եւ ես զքեզ կը
փրկեմ, ու դուն զիս կ'օրհնես: Ո՛հ, աս
խոստումիդ իմ վրաս ալ կատարէ: Պեռ
աղօթքը բերանն էր, մէյ մ'ալ արեգակը
թուխ ամպերուն մէջէն ելաւ, ու իր ոս-
կեճաճանչ ճառագայթները սեաւ միւս սեան
մը զարկաւ, որն որ հեռուն անտառնե-
րուն մէջէն վեր կը բարձրանար: Տէր Աս-
տուած իմ, աղաղակեց Աարդուհին ուրա-
խութեամբ, քեզի փառք ու գոհութիւն:
Քու խոստմունքդ վրաս կատարեցիր, զիս
աղատեցիր: Անշուշտ աս մուխը մեր Բուր-
գարտին ածուխ վառած տեղէն կ'երէ, աս
անտառին մէջ իրմէ ուրիշ մարդ չկայ: Աս-
յուսով զօրանալով՝ սկսաւ արտորալով դէպ
ի միսին կողմն երթալ:

Աարդուհին մտածածն իրաւ էր: Բուր-
գարտին ածուխ վառած տեղը հոն էր:
Ինք վառած ածուխներուն քով՝ ծառի
կոճղի մը վրայ նստած էր, առջեւը պզտիկ
չորեքկուսի սեղանի մը վրայ պատրաստ կը
կենար իր երեկոյեան կերակուրը, այս ինքն՝
հաց, կարագ ու կուժ մը ջուր: Աացինն
ու երեքժանին ալ իր քովը խոտին վրայ կը
կենային: Բարեպաշտ մարդն արեւուն մուտ-
քը դիտելով՝ զօրաւոր ու հնչական ձայնիւ
եւ մեծ ջերմեռանդութեամբ իր երեկոյ-
եան երգը կ'երգէր, որուն շրջակայ ան-
տառներն ալ իրենց արձագանգներովը կ'ըն-
կերանային: Օրիորդն անոր ձայնը ճանչնա-
լով՝ սկսաւ քայլերը կրկնապատկել:

Երբ որ Բուրգարտ իր տիրոջ աղջիկը տեսաւ, առանց զինքը ճանչնալու՝ սկսաւ սատտիկ զարմանալ որ ինչպէս փափուկ օրիորդ մը ասանկ վայրենի անտառներու մէջ գալու համարձակեր է։ Բայց երբ որ զինքը ճանչցաւ, աւելի եւս զարմանալով՝ ցառքեց տեղէն, ու հեռուանց բարձր ձայնիւ զինքն ողջունելով՝ դիմացը վազեց։ Քովը հասած ատեն՝ դերմանական հին սովորութեան համաձայն՝ ձեռքը բռնեց թօթուեց. եւ անմիջապէս քաղաքավարութեամբ թողութիւն խնդրեց որ այնպէս անոր փափուկ ձեռքը սեւցուց ու աղտոտեց։ Միանգամայն զարմանալով՝ Տէր Աստուած, կանչեց, դճւք, օրիորդ, դճւք, հոս։ Աստուած սիրէք, ինչո՞ւ ասանկ ուշ ատեն միս մինակ հոս եկաք. ի՞նչ, ճամբան կորսընցուցիք։ Եկէք քիչ մը հանդէպէք, քիչ մ'ալ բան կերէք, որ զօրանաք։ Պէտք է որ այսօր զձեզ բերդերնիդ տանիմ. ապա թէ ոչ՝ հայրերնիդ բոլոր գիշեր աչք չիկըրնար դոցել։

Ո՛հ, հայրս... կանչեց հեծելով Աւարդուհին՝ որ մինչեւ նոյն ատեն լուռ կեցած էր։ Դեռ զարհուրելի դէպքը չէ՞ք գիտեր։

Հայրերնիդ, ան քաջ ասպետը, կրկնեց ածխագործը զարհուրելով. ըսէք, սիրելի օրիորդ, ի՞նչ պատահեցաւ, ի՞նչ եղաւ։

Աւարդուհին հաղիւ կրցաւ այնչափ ըսել որ անցեալ իրիկուն Թէոպալտ զինքը շրջթայի զարնելով՝ Նսճերբերդ տարած էր...

Ի՛նչ, պոռաց, ածխագործը կրակը խառ-
նելու գործիքը ձեռքն առնելով. ի՛նչ ...
ան չարագործն, ան... սակայն չեմ ուզեր
դէշ բսել... Թէ որ Թէոպալտին ձեռքն
ինկած է նէ, փուչ բան է: Բայց պատմե-
ցէք ինծի՝ ինչպէս եղաւ ասիկա. չեմ կրը-
նար ըմբռնել Թէ ինչպէս կարելի է աս
բանս: Ես դեռ երէկ առտու իրեն հետ
տեսնուեցայ, ամէն բան հանգիստ ու խա-
ղաղ էր: Ի՛նչպէս կրցաւ Թէոպալտ այն-
պիսի անառիկ բերդ մը մէկ գիշերուան
մէջ նուաճել:

Վարդուհին մարդուն քով ծառին կո-
ճղին վրայ նստելով՝ ամէն բան մանրամասն
սկսաւ պատմել: Բուրդարտ տեսնելով որ
խեղճ աղջիկն անօթ-ութենէ ու խոնջու-
թենէ հազիւ կրնայ բերանը բանալ, ստի-
պեց որ քիչ մը բան ուտէ: Վարդուհին
ախորժակով ուտելէն ու քովի կուժին
մէջի ջինջ ու պայծառ ջրէն խմելէն ետեւ՝
գոհութեան աղօթքն ւրաւ ու Բուրդարտին
շնորհակալ եղաւ: Ետքը հօրը պատմու-
թիւնը յառաջ տարաւ: Բուրդարտ բե-
րանաբաց ամէն բան մտիկ կ'ընէր. երբեմն
երբեմն անգութ Թէոպալտին դէմ կը
զայրանար եւ իր բարերար տիրոջը վրայ կու-
լար՝ ձեռքովն աչուրները գոցելով որ ար-
ցունքը պահէ: Բայց երբ որ իմացաւ Թէ
Իդելբերդ ասպետն իր սիրելի աղջիկն իրեն
է յանձներ, ալ չկրցաւ ինք զինքը բռնել
եւ սկսաւ բարձրաձայն լալ: Սակայն մտա-

ծելով որ Աարդուհին մխիթարութեան ու քաջալերութեան կարօտութիւն ունի, շուտ մը ինք զինքը ժողովելով ըսաւ. Չէ, չէ, սիրելի՛ օրիորդ, այնպիսի բարի մարդն Աստուած թող չիտար: Աստուած կ'օգնէ ու կ'ազատէ զինքն այն տառապանաց բանտէն՝ անիծեալ Նոճերերդէն: Աստուած է որ մարդը նեղութեան գուրը կ'իջեցնէ ու կ'ազատէ: Ամէն բան Աստուծոյ յանձնելու է, անկից աղէկը չկայ:

Բայց դուք ի՞նչ կ'ուզէք, սիրելի՛ օրիորդս, ի՞նչ բանի կը բաղձաք: Կը տեսնե՞ք հոս սա բորբոքած վառարանը: Մի միայն խօսք ըսէք, մի միայն բառ մը. անմիջապէս ինք զինքս մէջը կը նետեմ: Չեզի, ձեր պատուական հօրը համար ամէն բանի պատրաստ եմ:... Բայց կը տեսնեմ որ ձեզի ամէն բանէն յառաջ հանգիստ հարկաւոր է. իմ տունս ասկից շատ հեռու է, անոր համար պէտք է որ աս գիշեր իմ խրճիթս մէջ անցընել յանձն առնե՞ք, որն որ թէպէտ խիստ պղտիկ ու անշուք է, բայց աս գիշեր անով գոհ ըլլալու եք:

Աս ըսելով՝ առաւ օրիորդը խրճիթը տարաւ. եւ ինք դարձաւ իր ածուխներուն քով տերեւախիտ մայրերուն տակ խտտէ աթոռի մը վրայ նստաւ ու սկսաւ աս տրտմալի դէպքին վրայ մտածել: Ամէնէն աւելի անոր կը ցաւէր որ Էդելբերգին գլուխն եկած չարեաց գլխաւոր պատճառն իրեն օգնութիւն ընելն է: Միշտ մտած-

մուկքն ան էր որ հնարք մը գտնէ իր բարերար տէրն ազատելու : Բայց ինչ կրնար աղքատ ու ողորմելի անխաղործ մը զօրաւոր ասպետի մը դէմ : Ասոր վրայ համոզուելով՝ վերջապէս Աստուծոյ դիմեց եւ սկսաւ ջերմեռանդութեամբ աղօթք ընել որ Խնք փրկէ ազնուասիրտ ասպետն եւ խեղճ օրիորդն առ ժամն մխիթարէ : Բոլոր գիշեր ասանկ անցուց . իսկ Վարդուհւոյն քունը շուտ մը տանելով՝ մինչեւ արեւագալ հանգիստ ու խաղաղ քնացաւ , թէպէտ եւ գիշերն ի բուն զարհուրելի փոթորիկ մը երերուն մայրիներուն մէջէն կը շնչէր ու կը շառագէտ , սաստիկ տեղատարափ մ'ալ բոլոր անտառը կը թնդացընէր :

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ .

Վարդուհւոյն անխաղաղութիւն զգացաւ :

ԱՌԱՒՕՏՆ՝ որ ծագեցաւ , մրրիկն ու հովը դադրած , ամպերը բոլորովին ցրուած էին . ամէն բան խաղաղ ու հանգիստ էր . մայրերուն ծայրերն առաւօտեան վարդագոյն լոյսէն կը շողային : Անխաղաղութիւն երբեմն երբեմն միտ կը դնէր որ արդեօք օրիորդն արթնցեր է : Քանի մը անգամ խաբուելով՝ կարծեց որ ելած է , բայց ամէն անգամ ալ խաբուելուն վրայ սաստիկ կ'ուրախանար : Աստուած իմ , կ'ըսէր , ինչպէս կ'ուրախանամ որ խեղճ աղջիկը քիչ մը կը հանգչի : Քաղցր քունն

ամէն բան մոռցնել կու տայ. մեր կրելու բեռը գէթ քիչ մը ժամանակ կ'առնէ մեր ձեռքէն, ու նորէն տանելու զօրութիւն կու տայ:

Քիչ մը ետքը Ազնէս՝ ածխագործին բարեսիրտ ու խայտալէն աղջիկն եկաւ: Ազնէս հետը կողով մը կը բերէր, որուն մէջ հօրը նախաճաշը, կէսօրուան ու իրիկուան կերակուրը կար: Առջի նայուածքով՝ անմիջապէս տեսաւ որ հօրը աչուքներն այնչափ աղէկ չեն, այլայլութեան մը մէջ է, սրտին վրայ ծանր բեռ մը կայ, լացեր ալ է: Հայրասէր աղջիկը ցաւով հարցուց որ ի՞նչ ունի: Հայրը նշան բրաւ որ լռէ, հանդիստ կենայ, չըլլայ թէ օրիորդը քնէն արթննայ. եւ զինքն առնելով՝ մայրերու տակ խոտէ աթոռոյն վրայ տարաւ, սկսաւ Էդելբերգին տրամալի պատմութիւնը պատմել: Աղջիկն աս լսելով, այնպէս կու լար՝ որ արցունքը հեղեղի պէս կը վազէր:

Մէյ մ'ալ Արդուհին արթնցաւ: Առաւօտեան լոյսը խրճթին պղտիկ ծակէն շիտակ իր վրայ ծագած ու զինքն արթնցուցած էր: Երբ որ ինք իրեն եկաւ եւ ուր ըլլալը միտքն ինկաւ, նորէն լալու եւ հեծելու սկսաւ: Երեսներն արցունքով թրջած՝ խրճթէն դուրս ելած ատեն՝ ածխագործն ու իր աղջիկն իրենց խոտեղէն աթոռէն ցատքեցին առջեւը վազեցին:

Չէ, սիրելի՛ օրիորդ, կանչեց ածխագոր-

ծը, չէ. այս սքանչելի առաւօտը դառն
արտասուօք մ'ողջունէք: Նայեցէք, առա-
ւօտեան ցօղն ինչպէս գեղեցիկ մայրերուն
վրայ կը փայլի. արեգակն ինչպէս շքեղ ու
տաք է: Ինչպէս այս գիշերուան մրրիկն, այն-
պէս ալ ձեր ու հօրերնուդ վրայ հասած
նեղութիւնը շուտով կ'անցի: Արեգակը
փոթորկէն վերջը աւելի գեղեցիկ կը ծագի,
նեղութենէ վերջն ալ՝ ուրախութիւնը: Աս-
տուծոյ վստահ եղէք, որն որ անձրեւն ու
արեգակը, տառապանքն ու ցնծութիւնը
կը խաւրէ:

Ազնէս ու Վարդուհին իբրեւ շատոն-
ցուան բարեկամներ մեծ սիրով եւ ուրա-
խութեամբ իրար բարեւեցին: Շատ ատեն
էր որ մէկգմէկ ամենեւին չէին տեսած:
Երկուքն ալ իրարու վրայ կը զարմանային
որ ինչպէս մեծցեր են: Ազնէս իր կողովը
բացաւ, գեղեցիկ պուտուկէ մը մաքուր
սկաւառակի մը մէջ կաթ լեցուց՝ սեղանին
վրայ դրաւ: Թարմ կարագ ու հաց ալ
հանեց, եւ օրիորդը նախաճաշի հրաւիրեց:
Վարդուհին ծառի մը կոճղի վրայ նստած՝
նախաճաշն ըրաւ:

Աշտանալէն եւ Աստուծոյ ու ածխա-
գործին շնորհակալ ըլլալէն ետեւ՝ բարե-
սիրտ մարդն ըսաւ. Հիմայ, սիրելի՛ օրիորդ,
Ազնէսիս հետ տուն գացէք, եւ հոն կե-
ցէք՝ մինչեւ որ Աստուած օգնութիւն մը
հասցընէ: Ես հոս մտածեմ որ արդեօք
Աստուծով ձեզի օգնութիւն մը կրնամ ը-

նել: Գացէք, Աստուած ձեզի ուղեկից ըլլայ: Ես ալ ասած ուխներուս գործքը լմնցրնելուս պէս՝ տունն եմ: Շատ մի լաք, ու խիստ մի տրամիք: Տրամսւթիւնն օգուտ մը չունի, լալն ալ եղած բանը չի կրնար աղէկի դարձնել: Լսեցէք, ինչպէս թըռչնիկները ճիւղերուն վրայ ուրախութեամբ իրենց առաւօտեան երգը կ'երգեն: Աստուած նոյն անասնիկներն ալ կը հոգայ, անոր համար միշտ ուրախ զուարթ են: Աւելի եւս զձեզ ու ձեր հայրը թող չիտար. ուստի դուք ալ զուարթ ու մսիթարեալ կեցէք: Գունալ, Ա'գնէս, քարերու եւ ժայռերու վրայէն անցնելու ատեննիդ՝ օրիորդին ձեռքէն բռնէ, չըլլայ որ իյնայ:

Աարդուհին ու Ագնէսը ճամբայ ելան: Գրեթէ ժամի մը չափ բարձր ու մթին մայրեաց մէջէն անցնելէն ետեւ՝ մամռով ու թփերով պատած ահագին ժայռերու հասան, որոնց մէջէն նեղ ճամբով մը պէտք էր որ վեր ելլէին: Հոնկից դարձեալ նոյն ճամբուն շարունակութեամբը զարհուրելի խռոչի մը մէջէն վար իջան: Աարդուհին սուկալով մը վարէն այն ահագին երկնաբերձ ու թփերով պատած ժայռերուն կը նայէր, որոնք կարծես թէ սպառնալով մը իրենց գլխուն վրայ կախուած կը կենային: Բայց քիչ մ'ալ յառաջ երթալէն ետեւ՝ ժայռերն աներեւոյթ եղան, առջեւին պարտեղի նման՝ գեղեցիկ ծաղկաւետ դաշտ մ'երաւ:

Ի՞նչ գեղեցիկ տեղ, աղաղակեց Վարդուհին, ինծի այնպէս կ'երեւայ որ երկայն անապատներէն՝ Աւետեաց երկիրը հասանք։ Հոս խեղճ օրիորդը շատ մխիթարեցաւ եւ յոյսը կրկնապատկեցաւ, որ Աստուած օր մը իրենց վրայ հասած սոսկալի դէպքին ալ ասանկ գեղեցիկ վերջ մը կու տայ, եւ նոյն խիստ ու դժուար ճամբէն՝ երջանկութեան կը հասցնէ։ Գեղեցիկ դաշտին անդիլի ծայրի զառիւկերակին գլուխը կը տեսնուէր ածխադործին տունը, զորն որ ամէն կողմանէ կը պատէին թուխ կանաչ մայրեր եւ ճերմակ ու կարմիր ծաղիկներով զարդարուած պտղոյ ծառեր։ Հայելոյ պէս պայծառ առուակ մը տան առջեւէն կարկաչելով կ'անցնէր։ Գաշտը գեղեցիկ խտտերով ու բազմատեսակ անուշահոտ ծաղիկներով զարդարուած, եւ բոլոր չորս կողմէն ահագին ժայռերով ու բարձրաբերձ ծառերով պատած էր, որոնք ձմերուան դառնաշունչ հովերէն կը պահպանէին, այնպէս որ հոն դարնան դռները շուտ կը բացուէին։ Գաշտին մէկ կողմը քանի մը գեղեցիկ կովեր բառաչելով կը ճարակէին. խել մը այծեր ալ խայտալով ժայռերուն վրայ կը ցատքուտէին։ Մայրի ճիւղերով պատած պղտի գեղեցիկ ծաղկազարդ պարտիզիկ մը՝ տան աւելի գեղեցկութիւն կու տար։ Նոյն պարտեզին մէջ մեղուի փեթակ մը կար, որուն մէջ մեղուները զուարթութեամբ բոլալով կ'ելէին

կը մօռնէին : Հաւերը դրան քով կը զուարթանային :

Աւարդուհին իր հոգւոյն վիճակին ներածին չափ՝ աս գեղջկական գեղեցկութիւններուն վրայ զուարճանալէն ետեւ՝ ներս սենեակը մտաւ , եւ սաստիկ յոգնած ըլլալով՝ աթոռի մը վրայ նստեցաւ : Սենեակն արտաքոյ կարգի մաքուր էր . պատուհաններէն՝ դաշտին բոլոր գեղեցկութիւնը կը տեսնուէր :

Արդէն կէսօրը հասած ըլլալով՝ ածխագործին կինը խոհակերոցը զբաղած էր : Երբ որ աղջկանը ձայնը լսեց՝ որ ուրիշի մը հետ կը խօսէր , վաղեց ներս եկաւ : Աւարդուհին որ տեսաւ , ուրախութենէն խելքը գլխէն երթալով՝ ցնծութեամբ բարեւտուաւ . խեղճ կինը կը կարծէր որ այցելութեան եկեր է : Բայց շուտ մը դալուն բուն պատճառն իմանալով՝ ուրախութիւնը խիստ մեծ տրամութեան փոխուեցաւ , եւ հեծկրտալով՝ լալու սկսաւ : Սակայն շուտ մը ինք իրեն դալով՝ ջանաց Աւարդուհին մխիթարելու : Սիրելի՛ օրիորդ , կ'ըսէր , բարո՛վ եկաք աս մեր դաշտն ու խրճիթը : Տեսէք այս պղտիկ տնակը՝ որ ձեր հայրը մեզի համար շինել տուաւ , առանց գիտնալու որ իր աղջկան համար շինել կու տայ : Բոլոր տունը ձերն է . հոս՝ իբրեւ ձեր սեղահական տան մէջ հանգիստ ու խաղաղ կեցէք , մինչեւ որ ողորմածն Աստուած զձեզ եւ ձեր հայրը դարձեալ ձեր բերդը դար-

ձընէ, որն որ անշուշտ շուտով կ'ընէ: Մեր բոլոր քանքն ան պիտ'որ բլլայ որ կեանքերնիս ձեր ծառայութեան նուիրենք:

Աւարդուհւոյն սիրտն աս սիրոյն վրայ ելլելով՝ Ո՛հ, Աստուած իմ, կանչեց, ի՛նչ աղէկ բան է եղեր դժբախտութեան մէջ բարեսիրտ մարդկանց հանդիպիլ: Ձեր սիրոյն ի՛նչպէս շնորհակալ բլլամ: Ի՛նչպէս աղէկ եղաւ ինծի՝ որ հայրս միշտ ձեռքէն եկած օգնութիւնը ձեզի կ'ընէր:

Խեղճ ածխագործուհին ան ատեն սկսաւ ուրիշ մտածմունք մ'ունենալ, որն որ գէթ իրեն համար այնչափ պզտիկ բան չէր, որով եւ քիչ մը ատեն Աւարդուհւոյն դժբախտութեան վրայ ունեցած տրտմութիւնն ալ մոռցաւ: Ո՛հ, կ'ըսէր, այսպիսի աղնուական հիւր մը կայ տանս մէջ եւ առջեւը հանելու արժանի բան մը չունիմ: Պոնէ կէսօրն ալ հասած չըլլար: Ա՛գնէս, դուն նայէ որ օրիորդը քիչ մը զբաղցընես. ես խոհանոց երթամ տեսնեմ, դուցէ բան մը կրնամ ճարել: Աւարդուհին պարապ տեղ կ'աշխատէր որ զինքը համոզէ թէ իրենց հասարակ կերածն իրեն բաւական է: Խեղճ կինը հողածութեամբ խոհանոց դնոց եւ հաղիւ ժամէ մը ետքը՝ քանի մը տեսակ դեղջկական բայց ախորժահամ կերակուր պատրաստելով, սեղանը դրաւ: Բայց նոյն ատենն ալ դարձեալ կ'ողբար որ հիւրոյն արժանի բան մը չկրցաւ պատրաստել: Բոլոր կենացս մէջ ասիկայ առջի անգամն է,

կ'ըսէր, որ մեր չքաւորութեան ծանրութիւնը կը զգամ:

Ո՛հ, սիրելի՛ Մարիամ, պատասխանեց վարդուհին, դուք չէք գիտեր որ ձեր չքաւորութեան մէջ՝ սրչափ հարուստ ու երջանիկ էք: Չեմ ուզեր խօսիլ ձեր կերակրոյն վրայ, որով դուք այնպէս առողջ ու զօրաւոր էք եւ սրն որ ինծի ալ շատ համով կու գայ: Դուք ուրիշ պատուական բան մ'ալ ունիք, այսինքն՝ խաղաղ ու հանգիստ կեանք, որն որ համադամ կերակուրներէ եւ անուշահամ բմպելիներէ աւելի պատուական է: Աս ձեր խաղաղ կեանքը, աս գեղեցիկ դաշտին հանդարտութիւնը՝ վշտերս ի՛նչպէս կը թեթեւցնեն: Ասոր հակառակ՝ ի՛նչ անհանգստութիւն էր մեր բերդը. ի՛նչպէս հայրս իր ծանր հիւանդութեանց մէջ ալ աշխարհքիս բիւր գործքերովը կը նեղուէր. սրչափ կռիւններու մէջ մտնելու կը ստիպուէր՝ թշնամիներն իրարու հետ հաշտեցնելու համար: Պատերազմի անյաջող լրերով սրչափ կը տրամէր: Ի՛նչ սոսկալի ու զարհուրելի բան էր մանաւանդ այն թշնամւոյն վերջին յարձակումը: . . . Միշտ ուրախ ու զուարթ եղէք եւ շնորհակալութիւն մատուցէք Աստուծոյ, որ ձեզի այսպէս խաղաղ ու հանգիստ բնակարան մըն է տուեր, ուր որ աշխարհքիս աղմուկներուն եւ պատերազմական փողերուն տեղ՝ ուրիշ բան չիսուիր, բայց եթէ թռչնոց գեղեցիկ ճչելն ու ճըռ-

ղելը, արբորներու ձայնը, կովերու բառա-
չելն եւ այծերուն զանգակիկները: Ի՛նչ
պէս կ'ուզէի ես ալ միշտ հոս մնալ, թէ
որ հայրս քովս ըլլար:

Գ Լ Ո Ւ Խ Է.

Վարդանահին իբրեւ անխառն զօր:

ՎԱՆՍԻ մը օր էր որ պատուական ած-
խադործին ընտանիքն ամենեւին զինքը տե-
սած եւ վրան լուր մ'առած չունէր: Վար-
դուհւոյն գալէն երկու օր վերջը՝ Ագնէսին
իրեն կերակուր տարած ատեն՝ ըսած էր որ
Քաղաք ածուխ պիտի տանիմ. ուստի ալ
դուն մի գար կերակուր բերելու. կը յու-
սամ որ շուտով տուն կու գամ: Տնե-
ցիք արդէն սկսած էին իր վրայ զանազան
մտածմանց երթալու, մէյ մ'ալ իրիկուն մը
մէկէն ի մէկ տուն մտաւ: Ուսերուն վրայ
մեծ այծեամ մը, ձեռքը նետ ու աղեղ
ունէր, որովհետեւ դեռ նոյն ատեն հրա-
դէն չկար: Բեռը գետինը դնելէն ետեւ՝
օրիորդն ու իրենները բարեւեց, որոնք իր
գալստեան վրայ սրտանց ուրախացած էին:

Ածուխի ծախեցիր, սիրելի՛ Բուրգարոս,
ըսաւ կինը: Ի՛նչ ածուխ, պատասխանեց
էրիկը. ածխոյն եւ ոչ խօսքը կ'ընէի, թէ
որ իմ գեղեցիկ յոյսերս ածխոյ չդառնայ-
ին: Մեր բարերար ասպետին օգնութիւն
մը գտնելու յուսով՝ շատ ասդին անդին
ինկայ: Ելայ ան ասպետներուն գացի՝ ու

բոնց շատ անգամ մեր սիրելի օրիորդին հայրն օգնութեան հասած էր. զիրենք յորդորեցի որ Թէոպալտին բերդը յարձակին ու մեր ամենասիրելի տէրն աղատեն. կամ գէթ որսի ատեն վրան իյնան զինքը բռնեն, եւ մինչեւ որ մեր ասպետն աղատէ ու յափըտակած ինչքերը ետ դարձնէ նէ՝ խաւարին բանտի մէջ պահեն: Բայց խօսքիս ականջ կախող չեղաւ: Այսպիսի գործքի մը ձեռք զարնելը՝ դժուարին բան է, կ'ըսէին, որովհետեւ Թէոպալտ սաստիկ զօրաւոր է. կրնայ մեծ չարիք մը հետեւիլ: Պէտք է սպասենք որ Էդելբերգին բարեկամները պատերազմէն դառնան. դուցէ նոյն ատեն փորձ մը կրնանք ընել: Սիրելի՛ օրիորդ, ձեր եւ ոչ խօսքն ըրին ան ապաշնորհ մարդիկ: Ասանկ ապերախտութիւն մը արեան արտասուաց արժանի է: Աս տեսնելով՝ չուզեցի իրենց խմացընել որ դուք մեր քովն էք. եւ ոչ ալ հարցընել որ արդեօք զձեզ իրենց բերդն առնել կ'ուզեն: Ինծի հարցընէք նէ՝ հիմակու հիմայ մեր քովը կենալը ձեզի աղէկ է. բայց դուք գիտէք, աւելի աղէկը դուք կրնաք մտածել:

Մտածելու բան մը չունիմ, ըսաւ Աարդուհին, հազար անգամ աւելի կ'ուզեմ ձեր քովը մնալ, քան թէ ան ասպետաց մէկուն բերդը, թէ որ զիս քովերնիդ պահել կ'ուզէք:

Քովերնի՞ս պահել, կանչեց ածխագործն՝ աչուրներն արցունքով: Արծէք որ մոռ-

յամբ թէ ինչպէս ձեր աղնուափրտ հայրը
 զիս անագորոյն թէսպալտին ձեռքէն ա-
 զատեց եւ կնոջմովս ու աղջկովս իր բերդն
 ընդունեցաւ: Տներնիս, արտերնիս, բոլոր
 ունեցածնիս չունեցածնիս՝ իրմէ առած
 ենք: Եթէ այսպիսի բարերարութիւն մը
 մոռնալու բլայինք, ալ աշխարհքիս մէջ
 մեզմէ ապերախտ մարդ չէր բլար: Չէ,
 չէ, մենք այնչափ ապերախտ չենք: Կեցէք,
 հոս կեցէք, սիրելի՛ օրիորդ. ես զձեզ հօր
 պէս կը խնամեմ, իմ Մարիամս ու Ա-
 դնէսս զձեզ ձեռքի վրայ կը նային: Բո-
 լոր մեր ջանքն ու ճիգն ան պէտք է բլայ
 որ միայնութիւննիդ ձեզի տանելի ընենք:
 Հաւատացէք, մեծ երջանկութիւն մըն է
 մեզի որ մեր տիրոջն ու բարերարին՝ կարե-
 նանք մեր պարտուց համեմատ՝ սէր ու ե-
 րախտագիտութիւն ցուցնել:

Աս ըսելէն ետեւ մինչեւ նոյն տտէն
 գետինը ձգուած այծեամը նորէն ուսն առ-
 նելով՝ ըսաւ. Քանի մը օրէ վեր պահքի կե-
 րակուրներէ ուրիշ բան մը չկերպք. սս
 այծեման մսէն իրիկուան համար ախոր-
 ժահամ կերակուր մը կը պատրաստեմ:
 Չեր պատուական հօրը հետ որսի ելած
 ատեննիս՝ ասանկ բաներ շատ եփած եմ:
 Աս ըսելով՝ վայրի որսը խոհանոց տարաւ:

Երկրորդ օրը բոլոր տունը տակնուվրայ
 ըրաւ Վարդուհւոյն յարմար ու վայելուչ
 տեղ մը պատրաստելու: Տան վերի կողմն
 իրեն համար գեղեցիկ սենեակ մը որոշեց

եւ ըստ կարելւոյն զարդարեց : Ամէն գործ-
քերը լմնցնելէն ետեւ՝ Վարդուհին ա-
ռաւ, սկսաւ դաշտին չորս կողմը պտրտը-
նել . Մարիամ եւ Ագնէս ալ մեկտեղ կ'եր-
թային : Բոլոր իր այգիներն ու մարգա-
գետիները կը ցուցնէր՝ միշտ լի բերնով
իր հօրը մեծանձնութիւնը դովելով :

Նոյն ժամանակէն սկսեալ ամենուն ալ
փոյթն ան էր որ օրիորդն իրենց քով ա-
մենեւին բանի մը կարօտութիւն չկրելէն
զատ, եթէ կարելի է՝ նաեւ իր հիմակուան
ու յառաջուան վիճակին մէջ եղած տար-
բերութիւնը չզգայ : Ածխադործն երբեք
տուն չէր գար՝ առանց իրեն անանկ բան
մը բերելու, որն որ գիտէր թէ իրեն հա-
ճելի է : Տունն եղած ատենն ալ զինքը կը
դուարձացընէր՝ հօրը մեծանձնական ու աս-
պետական գործքերն ու հանգուցեալ մօրը
բարեպաշտութեան եւ բարերարութեան
արդիւնքը պատմելով, որոնք շատ հին ըլ-
լալուն համար՝ Վարդուհւոյն անծանօթ-
էին : Օրիորդն առ հաւատարիմ ծառային
պատմութիւններէն շատ պտուղ ու օգուտ
կը քաղէր :

Ածխադործին կինն ալ երկանը պէս կը
ջանար զՎարդուհին աղէկ նայելու . սիրա-
լիր մօր մը պէս ամէն բան կը խնամէր,
ամենէն բարակ ու ազնիւ կտաւներն իրեն
ճերմրկեղենին համար կը գործածէր, միշտ
ցաւելով որ ըստ բաւականին աղէկ չեն :
Իր բոլոր ճարտարութիւնն ի գործ կը դնէր

կերակուրներն անոր ախորժակին համաձայն պատրաստելու :

Իսկ Ագնէս Աարդուհէյն շատ հաճոյական ընկեր մըն էր : Մէկտեղ կը գործէին , մէկտեղ կը հանգչէին . Աարդուհէին իր մօրն առաջնորդութեամբ բարակ բանիլու կարել տորլած ըլլալով՝ Ագնէսին ալ կը սորվեցընէր : Միշտ մէկտեղ տան քովի պարտիզիկը կը հոգային , որմէ Աարդուհէին մեծ զուարճութիւն կը զգար : Երբեմն պայծառ առուակին քով , երբեմն ծաղկալից դաշտին վրայ , երբեմն ալ հովանաւոր անտառին մէջ պտըտելու կ'երթային : Այսպէսով Աարդուհէյն ժամանակն առանց ձանձրութեան կ'անցնէր :

Բայց այս ամենայն իրեն ցուցուած սէրն ու բարեկամութիւնը թէպէտ եւ Աարդուհէյն սիրտը շնորհակալութեան կը շարժէր եւ ինքն ալ իր երախտագիտութիւնը ցուցընելու համար ինչ ընելիքը չէր գիտեր , եւ կը ջանար ալ իր բարերար հիւրընկայները չվշտացընելու համար միշտ զուարթ երեւալու . բայց ինչ որ ընէր , ալ ինք նոյն զուարթ երես , նոյն վառվռուն օրիորդը չէր : Հօրը խեղճ վիճակը միշտ մտքին մէջ տպաւորուած կը կրէր : Շատ անգամ չէր դիտցուեր որ Աարդուհէին ո՛ւր է . երկայն ատեն անդին ասդին լինալէն ետքը՝ կամ անտառին ներքին մուլթ տեղերը , կամ ժայռի մը խոռոչին մէջ կը գտնէին , ուր որ հօրը համար ջերմ արտասուօք կ'աղօթէր :

Քանի որ կ'երթար՝ Աարդուհէոյն տրամու-
թիւնը կ'աւելնար: Միայն ան ատեն քիչ
մը ուրախ կ'երեւար՝ երբ որ ածխագործին
ընտանեացը հետ մէկտեղ խորհուրդներ
կ'ընէին թէ ինչպէս կրնան սիրելի բանտար-
կելոյն նեղութիւնները թեթեւցընել կամ
բոլորովին ազատել:

Կիրակի մը չորսը մէկտեղ կէսօրուան
սեղանի նստած էին, եւ խօսակցութեան
նիւթը՝ ինչպէս որ հասարակօրէն, նոյնպէս
հիմակ ալ բարերար ասպետին աղատու-
թիւնն էր: Կերակուրը լմննալու վրայ էր,
միայն սնկի սկաւառակ մը սեղանի վրայ
կը կենար: Ածխագործը՝ որ թիւնաւոր եւ
ուտուելու սունկն աղէկ կը ճանչնար, ա-
սոնք մասնաւոր մտադրութեամբ մը ժող-
ված էր, որովհետեւ Աարդուհին շատ կը
սիրէր: Կերէք, կերէք, կ'ըսէր օրիորդին.
մեղի մի նայիք. մենք աս կերակրոյն չենք
վարժած. միայն աղնուական մարդիկ ասի-
կա շատ կ'ախորժեն: Յառաջ շատ կը բե-
րէի ձեր բերդը, մանաւանդ ան տեսակէն՝
որ արքունի սունկ կ'ըսուի, եւ ուրիշ տեղ
այնպէս աղէկ չ'ըլլար՝ ինչպէս ածխոյ տե-
ղերը: Ուրիշ ածխագործ մ'ալ զաւկընե-
րուն ձեռքովը Նոճեբերդը նոյն սնկերէն
շատ կը խաւրէր: Այնպէսով իր աղջիկ-
ներէն մէկն ալ դռնապանին քով աղա-
խնութեան մտաւ: Բայց դռնապանին կինը
քանի մը օրէն աղջիկը վռնտեց: Անոր հա-
մար ածխագործն՝ որ տաք գլուխ մէկն էր,

բարկանալով՝ երդում ըրաւ որ ալ ամենեւին սունկ չխաւրէ :

Արդուհին՝ որ մտադրութեամբ մտիկ կ'ընէր, մէկէն տեղէն ցատքեց եւ մեծ ուրախութեամբ սկսաւ աղաղակել . Գտայ, գտայ . կրնայ ըլլալ : Մէկաշնոնք ասոր մեկնութիւնն՝ որ ուղեցին, պատասխան տրուաւ . Ես ածխագործի աղջկան մը պէս կը հագուիմ, բերդը սունկ կը տանիմ, ձեռքէս եկածը կ'ընեմ որ դռնապանուհւոյն աչքը մոնեմ . եւ վերջապէս անանկ կ'ընեմ որ հայրս տեսնեմ եւ զինքը խնամեմ, գուցէ ալ բոլորովին աղատեմ : Ո՛հ, Աստուածիմ, կ'ըսէր ձեռուրներն երկինք տարածած, խաւրէ քու աստուածային ու երկնաւոր օրհնութիւնդ աս գործքիս վրայ :

Ածխագործը՝ Հըմ, հըմ, ըսելով՝ գլուխը կը շարժէր եւ ընդդիմութիւններ կը հանէր : Արդուհին ամենուն պատասխանը տուաւ, այնպէս որ հակառակորդը զիջաւ : Հայրասէր օրիորդը շուտ մը դուրս ելաւ, ու քանի մը բոպէ ետքը՝ ածխագործի աղջկան մը պէս հագուած՝ ներս մտաւ : Իր երկնագոյն զգեստը՝ Ագնէսին զգեստներէն մէկուն հետ փոխած էր, որ թէպէտ սաստիկ մաքուր, բայց հասարակ նիւթ էր : Ներքին կարմիր բաճկոնակը, արտաքին սեաւ բաճկոնը, ճերմակ օձիքով կանաչ վերարկուն՝ վրան չափ առնուածի պէս էին : Նոյնպէս յարդէ գլխարկն ալ աղէկ վայլած էր : Ածխագործին կինն ու Ագնէս

սաստիկ ուրախացան, երբ որ զԱւարդուհին իրենց պէս հագուած տեսան, եւ սկսան ծափ զարնել ու կարծես թէ յառաջուրնէ աւելի մտերմացան իրեն։

Բայց քիչ մը վերջը Մարիամ ծիծաղելով ըսաւ. Ջգեստները ձեզի շատ աղէկ յարմարեր են, բայց ձեր ճերմակ կերպարանքն ու ձեռուրները կը ցուցնեն որ նոյները ձեր բնական հագուստը չեն։ Անմիջապէս կ'իմացուի որ դուք ածխագործի աղջիկ չէք, այլ ազնուական օրիորդ մը։

Ասով Աւարդուհւոյն սիրտը կոտրեցաւ. բայց Բուրդարտ անոր կերպարանաց ու ձեռուրներուն թուխ գոյն տալու միջոց մը գիտէր, որն որ նորէն կրնար դիւրաւ ելլել։ Շուտ մը ասոր փորձն ըրաւ։ Աս որ եղաւ, ածխագործին կիներն ու Ազնէս սկսան աղաղակել. Հիմայ շատ աղէկ է, ալ հիմայ մարդ մը չիկրնար զձեզ ճանչնալ։

Աւարդուհին կ'ուզէր երկրորդ օրը դէպի Նոճեբերդ ճամբայ ելլել։ Կը վախնար որ գուցէ ուրիշ մը իրմէ յառաջ կը հասնի։ Աստուած յաջողութիւն տայ, ըսաւ ածխագործը. աս իրիկուն ձեզի նոյն գեղեցիկ սնկերէն կը ժողվեմ։ Ազնէս վաղը ձեզի կ'առաջնորդէ մինչեւ անտառին ծայրը, մինչեւ ան բլուրը՝ որուն վրայ երեք քարէ խաչ անկուած է, ուսկից որ Նոճեբերդը կը տեսնուի։ Ինք հոն անտառին քովի երեք խաչերուն քով ձեզի կը սպասէ մինչեւ որ ետ դառնաք։

Երկրորդ առտու կանուխ՝ Վարդուհին,
 թեւը անկով լեցուն կողով մ'անցուցած՝
 ճամբայ ելաւ. Ագնէս ալ ուրիշ կողով մ'ա-
 ռած էր, որուն մէջ իրենց ուտելու կերա-
 կուրը գրուած էր: Ածխագործն ու իր
 կինը դրան առջեւը զՎարդուհին սրտանց
 օրհնեցին ու զանազան խոհեմութեան մի-
 ջոցներ սորվեցուցին: Աչուրնին արցուն-
 քով՝ օրիորդին երթալը կը դիտէին: Խեղճ
 աղջիկ, ըսաւ ածխագործը, պէտք է որ
 յաջողութիւն գտնէ. ապա թէ ոչ՝ չորրորդ
 պատուիրանը պահողներուն եղած խոս-
 տումն անզօր կ'ըլլայ:

Գ. Լ ՈՒ Խ Ը.

Վարդուհին Ռէնատայ Բերդին Տէլ Ժառայա-
 Ռէնն էլ խորէ:

ՍԱՐԴՈՒՀԻՆ Ագնէսին առաջնորդու-
 թեամբը հասաւ անտառին ծայրը, որն որ
 զինքը մինչեւ նոյն ատեն բոլոր աշխարհքէն
 բաժնած էր: Երբ որ հեռուէն Նոճե-
 բերդին բարձր աշտարակները տեսաւ, սիր-
 ար սկսաւ նետել: Ախ, Աստուած իմ,
 կ'ըսէր, խեղճ հայրս աս աշտարակներէն մէ-
 կուն խորին կողմերը նետուած է: Ի՞նչ կ'ը-
 նէ արդեօք: Առնող է: Հեծութիւնն ու
 վշտերը զինքը չմաշեցին: Արդեօք դեռ կ'ա-
 պրի: Ո՛հ, կարող ըլլայի մինչեւ իր քովը
 թափանցել: Աստուած իմ, դուն ինձի ա-
 ռաջնորդէ. տուր որ շնորհք գտնեմ այն
 մարդիկներուն առջեւ՝ որոնց որ կ'երթամ:

Ասոնք զրուցելէն ետեւ՝ Ագնէսին մնաս
բարոճ ըսելով, միս մինակ ճամբան յառաջ
կը տանէր։ Երբ որ ան բարձր լեռն ելաւ
ու բերդին բաց դռնէն ներս մտաւ, մէ-
կէն ի մէկ բերդին հրապարակին մէջտեղը՝
Թէոպալտ ասպետը տեսաւ՝ ձի հեծած,
կանաչ ու ոսկեզարդ զգեստներ հագած,
որ խել մը աղնուական ձիաւորներով ու
որսորդներով՝ որսի ելլելու վրայ էր։ Աւար-
դուհին՝ իր հօրը անագորոյն Թշնամին տես-
նելով՝ ծնկուրները դողալու սկսաւ։ Հա-
ղիւ կրցաւ դրան քովի աթոռին վրայ նրո-
տիլ։ Որսի փողերը հնչեցին, բազմութիւնն
օրիորդին քովէն անցնելու սկսաւ։ Աւար-
դուհին՝ իր պարտքը կատարելու համար՝ ոտք
ելաւ ու ասպետին յարգութեամբ բարեւ
տուաւ. բայց ամբարտաւան մարդը՝ ահու
դողի մէջ եղող ողորմելի օրիորդին հա-
ղիւ Թէ նայեցաւ, եւ գոռոզութեամբ ամ-
բոխովը դռնէն դուրս ելաւ։

Աւարդուհին նորէն նստեցաւ։ Սիրտն
անպատմելի տխրութեամբ ու տրամու-
լեամբ լեցուած էր։ Քանի մը բոսկէ ետ-
քը՝ երկու տղաք եկան, որոնք քիչ մը հե-
ռու կենալով՝ սկսան երեսը նայիլ։ Աւար-
դուհին զիրենք բարեկամութեամբ քովը
կանչեց, ու անուննին հարցուց։ Տղաք ա-
նուննին ըսելէն ետեւ՝ շուտ մը հետը մտեր-
մացան։ Օննիկ՝ պզտի տղան, քովը աթոռ-
ոյն վրայ դրուած կողովը բացաւ, հետա-
քըքրութեամբ կը նայէր որ ինչ կայ մէջը։

Իսկ Նունէն՝ իր պղտիկ ձեռուբներն երկնագոյն ու կարմիր փողածաղիկներուն կ'երկընցընէր, որոնք Վարդուհայն յարդէ զլսարկին վրայ խոթուած էին: Վարդուհին ծաղիկներն անմիջապէս աղջկան պարգեւ տուաւ, եւ երկուքին ալ մէկ քանի հատ վաղահաս տանձ տուաւ, զորոնք ածխազործին կինն իր կողովին մէջ դրած էր, որպէս զի ճամբան ղովութիւն մ'ըլլայ իրեն: Ասով տղաք անանկ ընտանեցան, որ իբրեւ քոյր եղբայր սկսան հետը սաստիկ սիրով խօսիլ:

Ասոնք դռնապանին զաւկըներն էին: Արդէն ինքն ալ դրան վրայէն՝ բոլոր եղածները կը դիտէր կողմնակի պատուհանէ մը՝ որն որ մասնաւոր շինուած էր՝ որ ելող մօնողը տեսնուի: Սիրտը սաստիկ շարժեցաւ տեսնելով որ օտարական աղջիկ մը իր տղոցը ասանկ սէր կը ցուցընէ. Վարդուհայն զուտ արտաբերութիւնը, սիրուն ձայնն ու մաքուր հազուստն ալ աչքին զարնելով՝ Վենացոյ մէջ այսպէս կարգաւորեալ, այսպէս բարեսիրտ գեղացւոյ աղջիկ չէի տեսած, կ'ըսէր:

Անմիջապէս դուրս ելելով՝ Վարդուհին ներս առաւ եւ բարեկամական կերպով՝ Ծախու ի՞նչ ունիս, հարցուց: Վարդուհին կողովը բանալով՝ սնկերը ցուցուց:

Ի՞նչ կը պահանջես ասոնց համար, հարցուց մարդը:

Ինչ որ կու տաք, պատասխանեց Վար-

դուհին. շեմ կարծեր որ ողորմելի աղջկան մը՝ պատշաճ եղածէն նուազ գին տալք:

Շատ աղէկ պատասխան տուիր, ըսաւ մարդը: Հոս քիչ մը սպասէ. ես անձամբ խոհանոց կը տանիմ, եւ քու տեղդ կը ծախեմ: Շատ ատեն կայ որ սուսկ տեսած չունին: Անշուշտ աղէկ գին կ'ընդունիս: Աս ըսելով՝ կողովն առաւ վեր տարաւ:

Մարդը գնաց չգնաց, անդիէն կինը՝ ձեռքը կէսօրուան կերակրով խուցը մտնելով՝ Ասի՛նչ է. Ի՞նչպէս ներս մտար, յանդուգն, կանչեց Վարդուհւոյն երեսն ի վեր: Ո՞վ ես: Ի՞նչ կ'ուզես: Ի՞նչպէս յանդգնեցար ներս մտնելու: Շուտով դուրս կորսուէ, ապա թէ ոչ բանկիքները գլուխդ կ'իջեցընեմ, եւ մեծ շունը վրադ կ'արձակեմ՝ որ զքեզ դուրս հանէ:

Տղաք Վարդուհւոյն համար սկսան սաստիկ աղաչել. իրմէ առած պտուղներն ու ծաղիկները կը ցուցընէին: Եոյն միջոցին դռնապանը պարապ կողովով ու ստակը ձեռքը ներս մտաւ:

Ձէ, չէ, ըսաւ կնոջը, այնչափ խիստ մ'ըլլար: Աղէկ աղջիկ մը կ'երեւայ: Ես կը մտածէի որ գուցէ կրնանք ղինքը մեր քովն առնել, որովհետեւ աղախնոյ մը հարկաւորութիւն ունինք: Բայց թէ որ դուն միշտ այսպէս ըլլալու ըլլաս, քովդ մարդ մը չիմնար: Չինք ես ներս բերի:

Ան ուրիշ բան, ըսաւ կինը. ուրեմն կըրնաս կենալ: Բայց զիս ամենեւին մի մե-

ղաղրեր՝ որ այսպէս խստութեամբ դացի քեզի հետ. որովհետեւ հացերնիս անոր համար կ'ընդունինք՝ որ օտարականներու աղէկ զգուշանանք :

Իրաւունք ունիք, ըսաւ Վարդուհին, չէիք կրնար գիտնալ որ ես հրամանով հոս մտած ըլլամ : Պակսութիւնն իմն է որ այսպէս օտարի սենեկին մէջ առանձին կենալու յանդգնեցայ : Ուստի այս բանիս մէջ կը գովեմ՝ ձեր խստութիւնը, եւ իմ յանցանքիս թողութիւն կը խնդրեմ :

Աս խօսքը դռնապանուհւոյն սիրտը շատ շարժեց : Բաւական էր որ իրաւունքն իրեն ձգուէր, ան ատեն ամէն կողմանէ գոհ կ'ըլլար : Որովհետեւ դուն քու պտուղներդ տղոցս բաժնեցիր, ըսաւ, անոր համար պէտք է որ մեր կերակրէն ալ մասն ունենաս : Եկուր, սեղան նստէ :

Վարդուհին սկսաւ մէկտեղ ուտել : Երկու տղաք զինքն այնչափ կը նեղէին, որ հազիւ կրնար հանդարտութեամբ պատառ մը բերանը դնել : Բայց միշտ իր սեպհական քաղցրութեամբն անոնց հետ կը խօսէր, իրենց ամէն հարցման պատասխան կուտար, եւ հետերնին անանկ սիրով կը վարուէր՝ որ տղոց մայրը բոլորովին զմայլած ու յափշտակուած կը կենար :

Երբ որ կերակրէն ետեւ՝ Վարդուհին պարապ կողովն առած՝ երթալ կ'ուզէր, տղաք սկսան Աեցի՛ր, կեցի՛ր, աղաղակել :

Ինծի ալ մեծ ուրախութիւն կը պատ-

Ճառէիր, ըսաւ մայրերնին, թէ որ հոս կենայիր. չէս կրնար քովս աղախնութեան մտնել:

Ո՛հ, շատ սիրով, պատասխանեց Վարդուհին, եւ ստուգիւ ալ ձեզի մեծ հաւատարմութեամբ կը ծառայեմ:

Շատ աղէկ, ըսաւ դռնապանուհին. ուրեմն հիմայ նախ տունդ դնայ ու ծնողացդ հետ մէյ մը խօսէ. թէ որ իրենց ալ պատշաճ կ'երեւայ, շարաթն օրը կրնաս քու ծառայութիւնդ սկսիլ:

Դռնապանուհին տալու ամսչէքն ալ ծանոյց իրեն. եւ կողովը ճերմակ հացով ու մնով լեցուց, ըսելով՝ Երթաս բարձր, ասիկա ընտանեացդ տար:

Վարդուհին առած ընծաներուն համար շորհակալ ըլլալով՝ սկսաւ դէպ ի անտառ փութալ: Ագնէս հոն երեք խաչերուն քով ընկուզենւոյ մը տակ նստած՝ իրեն կը սպասէր: Օրիորդը հեռուէն տեսնելուն պէս՝ ցատքեց առջեւն ելաւ ըսելով՝ Փա՛ռք Աստուծոյ, սիրելի՛ օրիորդ, որ ողջ առողջ հաս հասար: Անշուշտ յոգնած ու անօթի պիտի ըլլար: Եկէք ընկուզենւոյն տակ հանգչեցէք, քիչ մը դովացէք, քիչ մ'ալ բան կերէք եւ եղածները պատմեցէք:

Մեկտեղ դէպ ի ծառ դացին: Ագնէս կողովէն՝ կաթի շիշը, հաց ու կարագ հանելով՝ կը ստիպէր որ ուտէ:

Ո՛հ, սիրելի՛ Ագնէս, ըսաւ Վարդուհին, այսպէս կերակրոյ համար ինծի՛ սպա-

սեր ես, բանի մը ձեռք չես դպցուցեր: Գու՛ն
կեր, ինծի մի նայիր, ես արդէն կերած եմ.
ես հոս քանի մը բոպէ քովդ կը նստիմ:
Շուտով ընենք ճամբայ ելլենք, չըլլայ որ
դիշերուան մնանք: Ճամբան ալ կրնամ
պատմել, ճամբան ալ կրնամ քիչ մը բան
ուտել: Ագնէս՝ Ան ատեն ես ալ այն-
պէս կ'ընեմ, լսելով՝ երկուքն ալ անմիջա-
պէս ճամբայ ելան:

Անտառին մէջտեղը երբ որ արեւը մարը
մտնելու վրայ էր, դիմացնին ելան ածխա-
գործն եւ իր կինը՝ որոնք Վարդուհւոյն ու
Ագնէսին համար մտածմանց մէջ մտած
էին: Ասոնք ալ Վարդուհւոյն պատահածը
լսելով՝ ունեցած յաջողութեան վրայ շատ
ուրախացան. մի միայն ցաւերնին ան էր՝
որ իրենց սիրելի օրիորդը պիտի կորսնցը-
նէին: Մնացած ճամբան՝ բարեկամական
ու ընտանի խօսակցութեամբ լմնացուցին:
Երբ որ պղտիկ դաշտը հասան, քրքմագոյն
լուսինը լրացած՝ արեւելքէն բարձրանալով՝
երկնից կամարին վրայ կը ճօճար, եւ ած-
խագործին խաղաղ ու հանդարտ բնակա-
րանն՝ իր արծաթափայլ գեղեցիկ լուսովը
կը լուսաւորէր: Վարդուհւոյն սաստիկ յոգ-
նած՝ զուարթ ու գոհ սրտիւ սենեակն ե-
լաւ. պառկելէն յառաջ ծնկան վրայ դալով՝
սրտանց շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ որ իր
գործողութեանց սկիզբն այսպէս օրհնեց.
եւ աղաչեց որ իր անհուն սղորմութեամբն
աս գործքիս երջանիկ վերջ ալ պարգեւէ:

Վարդանահին աղախին ՎԵԼԼԱՅ :

Առջեւի շաբաթն օրը, որ Վարդուհւոյն երթալու օրն էր, տան մէջ տրտմութիւն ու տխրութիւն մը պատած էր : Օրիորդին շատ դժուարը կու գար թող տալ ան բարի մարդիկները՝ որոնք իրեն այնչափ սէր կը ցուցնէին, ան զուարթ դաշտը՝ որուն մէջ այնպէս խաղաղ ու հանգիստ կ'ապրէր, եւ երթալ թշնամւոյ բերդի մը մէջ բնակիլ, որուն միայն մտածմունքը վրան զարհուրանք կը բերէր : Ասալ աղէկ գիտէր որ այնպիսի ծառայութեան մը պիտի մտնէ, որուն մէջ քիչ վիշտ ու նեղութիւն պիտի չկրէ : Ի վերայ այսր ամենայնի բոլորովին յԱստուած վստահանալով՝ աս դժուար ճամբուն մէջ մտնելն իր հօրը սիրոյն համար քաջասրտութեամբ յանձն առաւ : Բուրդարտ ու Մարիամ մինչեւ անտառին ծայրն իրեն հետ մէկտեղ դացին, եւ հոն ջերմ արտասուօք ու հազարումէկ բարեմաղթութիւններով իրմէ բաժնուեցան : Բայց Ագնէս՝ որ Վարդուհւոյն զգեստները կապոցի մը մէջ կը տանէր, մինչեւ Նոճեբերդ իրեն ընկերացաւ :

Գունապանուհին երկուքն ալ մեծ սիրով ընդունեցաւ : Շատ աղէկ, խօսքդ բռնեցիր, ըսաւ Վարդուհւոյն : Հիմայ երկուքն իդ ալ նստեցէք, քիչ մը բան կերէք :

Վարդուհին կողովը բացաւ, եւ իբրեւ իր ընտանեաց կողմանէ փոխարէն մը՝ քանիմը կանեփի փնջեր պարգեւեց։ Գռնապանուհւոյն երեսները զուարթացան։ Գուն ու ընտանիքդ վարուելու եղանակը գիտէք եղեր, ըսաւ։ Կը յուսամ որ իրարու հետ կրնանք յարմարցընել։ Վարդուհին հետը տղոց համար տանձ, սալոր, ընկոյղ եւ ուրիշ պտուղներ բերած էր, որոնք անոնց մեծ ուրախութիւն պատճառեցին։

Կերակրէն ետեւ՝ Ագնէս դառն արտասուօք Վարդուհւոյն վերջին բարեւը տրւաւ։ Այնչափ շատ մի լար, կ'ըսէր դռնապանուհին. կրնաս ստեպ մեղի այցելութեան գալ։ Եւ եթէ հետդ սունկ ալ բերելու ըլլաս, աւելի աղէկ ընդունելութիւն կը գտնես. անվարձ ալ ետէս դառնար։ Ագնէս խօսք տուաւ որ շատ անգամ գայ, եւ հեծելով՝ դռնէն դուրս ելաւ։ Խեղճ Վարդուհին՝ որ բոլոր բարեկամներէն զատուած՝ թշնամւոյ բերդին մէջ միայն միայնուկ կը մնար, այնպէս կը կարծէր որ աշխարհքիս մէջ բոլորովին առանձին մնացած է։

Ագնէս երթալէն ետեւ՝ դռնապանուհին իր աթոռոյն վրայ նստաւ, ու ծանրութեամբ մը մատուրներով գետինը ցուցընելով՝ Վարդուհի, ըսաւ, սա տեղը կեցիր, քեզի ջուխտ մը խօսք ունիմ։ Աղէկ միտ գիր։

Աղէկ գիտեմ որ ամէն մարդ ետեւէս
ՎԱՐԴՈՒՀԻ

կը խօսի թէ ինծի հետ գործք չիտեսնուիր . բարկացոտ եմ, շատ կը խօսիմ ու հինգ տարւան մէջ քսան աղախին փոխած եմ : Բոլոր աշխարհք այսպէս կ'ըսէ : Բայց ինծի ամենեւին հարցընող չկայ որ ասոնց յանցանքն ու պակասութիւնն ի՞նչ էր : Ասոնց ի՞նչ տեսակ մարդ ըլլալը քեզի հիմայ զրուցեմ :

Աս յառաջաբանն ընելէն ետեւ՝ սկսաւ թրթրակ լեզուով ու մեծ տաքութեամբ մը իրեն մինչեւ նոյն ատեն ունեցած աղախինները նկարագրել :

Առաջինը, որուն ամենէն աւելի բարկացած եմ, արտաքոյ կարգի հպարտ ու ամբարտաւան մէկն էր . կը կարծէր որ ամէն բան աղէկ գիտէ եւ ամենեւին յանցանք չունի : Անգամ մը ձուաղեղ մ'եփած ու այնպէս այրած էր, որ մարդ կարծէր թէ դացեր ածխագործներէն այրելու արհեստ է սորվեր, որպէս զի ան ձուաղեղն այրէ : Ի վերայ այսր ամենայնի անամօթութեամբ կը հաստատէր որ ձուաղեղն ոսկւոյ պէս գեղեցիկ կարմիր է, եւ աշխարքիս մէջ անկէ աւելի համով բան չիկրնար ըլլալ : Աս որ լսեցի, արիւնս գլուխս ցատքեց եւ անմիջապէս դուրս վռնտեցի :

Երկրորդը կ'ըսես նէ՝ միշտ տոգոհ, ամենեւին գոհ չէր ըլլար, ամէն բանէ կը ձանձրանար, քանքատը բերնէն պակաս չէր : Միշտ այնպէս երես մը կ'ընէր որ կարծես թէ աւշինդր կը ծամէ : Միշտ կերակրոյ

վրայ քանքատելու բան մը կը գտնէր։ Օրը տասն անգամ աշխատութեան շատութիւնն ու վարձքին քիչութիւնը երեսօ կը զարնէր։ Աւերջապէս ալ հոգիս բերանս եկաւ։ Նայէ որ, ըսի, ուրիշ տեղ մը գտնես, ուր որ շատ վարձք ու քիչ աշխատութիւն ունենաս։

Երրորդը՝ նոյն ինքն ծուլութիւնն էր։ Կը կարծէի որ մինչեւ որ գործք մը լմնցընէ՝ կենացս վերջը պիտի հասնի։ Մինչեւ որ պուտուկ մը լուար, մէջը մամուռ կը բուսնէր. ծուլութենէն չէր ուզեր ծռիլ։ Աւելէն ետեւ՝ աւելը դրան առջեւը թող կու տար, հազար անգամ առջեւէն կ'անցնէր կը դառնար՝ առանց ձեռք դպցընելու, մինչեւ որ ես աւելը կ'առնէի անկիւն մը կը դնէի։ Ամէն առտու պէտք էր որ ես զինքն արթնցընէի ու տասն անգամ կանչէի։ Էլիւր, աղջիկ. շուտով բրէ։ Գրեթէ հարկաւոր կ'ըլլար որ հրեշտակապետն իր փողովը կանչէ, որպէս զի զինքն արթնցընէ։ Թէ որ օր մը առանց արթնցընելու թող տայի, գուցէ մինչեւ հիմայ կը քնանար։ Ասանկ աղախին որո՞ւն կրնար ծառայել։ Կորսուէ գնա, ըսի. իսկ թէ որ ասոր մէջն ալ ծուլութիւնդ բռնէ՝ ծեծով դուրս կը հանեմ։

Չորրորդն որկրամոլներուն պատին էր։ Իրեն բան յանձնելը՝ կատուին պանիր հաւտալ կը նմանէր։ Հացն ու կարագը, եղն ու միսը առջեւը չէին դիմանար։ Գարնան

մէջ կիրակի օր մը կէսօրէն վերջը պտը-
տելու կ'երթայի. մէյ մ'ալ ճամբան տես-
նեմ որ միսանս կը ծխէ: Անմիջապէս ետ
դարձայ, մտայ խոհանոց. ի՛նչ տեսնեմ,
ձուն եկաւ գլխուս: Պատուական կեցեր
հաւ մը կը խորվէր: Աշխարհք մէկդի գայ,
պէտք է որ անմիջապէս տնէն դուրս կոր-
սուիս, ըսի: Ո՞վ կրնար այսպէս անհաւա-
տարիմ մէկը գիշեր մ'ալ քովը պահել:

Հինգերորդը, ճհ, ան շլիխդին, ան
թափթըփածը: Ստոյգ է կիրակի ու տօն
օրերը սիրամարդի պէս կը զարդարուէր.
Բայց ի՛նչ օգուտ, հասարակ օրերը երեսը
նայողին սիրտը կը խառնուէր: Ասոր ա-
րիւնն ալ մեր ասպետը մտաւ: Անգամ մը
աս վիճակին մէջ տեսնելով՝ հրամայեց որ
դուրս վռնտեմ:

Աւեցերորդն արտաքոյ կարգի մոռացկոտ,
անհոգ ու անմտադիր էր. ամենեւին շա-
հուս չէր նայեր: Երբեք գործքերուն միտ
չէր դնէր. ամէն օր, ամէն ժամ պէտք էի
ընելիքը ծանուցանել: Մէկ ամսուան մէջ
տարւոյն օրերէն աւելի սկաւառակ ու պու-
տուկ կոտրեց: Գագալներս ամաններու ջրո-
վը կը թափէր: Անգամ մը դաւաթ մը կո-
տրեց, դրսէն ձայնը լսելով՝ վաղեցի խո-
հանոց մտայ. բայց արդէն կտորները պա-
հուած էին եւ ինքն ալ կ'ուրանար որ այն-
պէս բան եղած չէ: Երկայն բարակ փըն-
տուեցի, բայց փուչ տեղ: Սակայն ես բան
կլլողներէն չեմ. վերջապէս գտայ կտորնե-

ըր, մէկիկ մէկիկ ամաններու ջրին մէջէն
հանեցի առջեւը դրի եւ ան տաքութեան
մէջ մատուրներս ալ կտրեցի: Ասով գլուխս
աւելի տաքցաւ ու շուտ մը ճամբայ տուի:
Աս ալ ասանկ դնաց:

Եօթներորդն արտաքոյ կարգի հետաքրք-
րիր ու ազռաւ ու պէս շատխօս էր: Միշտ
դռնէն ամէն բան մտիկ կ'ընէր. տունն ինչ
որ կ'ըլլար՝ արձագանգն անմիջապէս դուր-
սը կը լսուէր, որն որ քիչ խռովութիւն-
ներ ու կռիւներ ալ չէր պատճառեր: Մէ-
կը լուր որ տարածել ուղէր, հարկ չկար
ելլել մասնաւոր մարդ բռնել, բաւական
էր իրեն յանձնել. այսպէսով մարդու տա-
լու ստակն ալ քովը կը մնար: Ջարհու-
րելի շատխօսութեան ճոթն ու ծայրը չէր
գար: ... Բայց ափսոս, զիս կը կանչեն.
շատ կը ցաւիմ որ այսպէս խօսքս կտրելու
ստիպուեցայ: Գեռ կրնայի քեզի ասոնց
ամէն մէկուն վրայ երեքական ժամ բաներ
պատմել. բայց մնացածն ալ վաղուան թո-
ղունք: Ազգը կիրակի է, բաւական ժամա-
նակ ունինք: Գուն նայէ որ աս իմ աղա-
խիններուս վրայ ըսածներս ու դեռ ըսե-
լիքներս միշտ աչքիդ առջեւն ունենաս եւ
զգուշանաս. ան ատեն կը յուսամ որ կը
յարմարցընենք ու մէջերնիս սեւ կատու
չիմտներ:

Աարդուհին կ'իմանար որ դռնապանու-
հէոյն խօսքերը չափազանց բաներ են եւ թէ
ամենեւին իրաւունք չունի ~~դ~~ քիչներուն

չատխօսութեան վրայ տրտնջելու: Նաեւ մտքին մէջէն կ'ըսէր որ պէտք է նախ այն աղախիններն ալ լսել ու վերջէն վրանին դատաստան ընել: Ի վերայ այսր ամենայնի երբ որ խաթունը լռեց, ինք աս պատասխանը տուաւ. Թէ որ աղախին մը հրամանոցը զրուցած յանցանքներէն մէկուն միայն քառորդն ալ ունենար, պարտաւանաց արժանի էր. եւ մաքրութիւն ու կարգ կանոն սիրող տանտիկին մը չէր կրնար ամենեւին անանկ մէկը քովը պահել: Բայց ես Աստուծով կը ջանամ որ աս պակսութիւններէն զգոյշ կենամ եւ պարտքս աղէկ կատարելով՝ հրամանքնիդ ամէն կողմանէ գոհ ընեմ:

Իրօք ալ Վարդուհին բոլոր աղախնանց հետեւելու օրինակ մըն էր: Ինք՝ Քրիստոսի եւ Առաքելոյն խրատին համաձայն՝ չէ թէ միայն իր ժամանակաւոր տերանց աչքը մտնելու եւ մարդկան հաճոյ ըլլալու համար կը ծառայէր, այլ պարզ Աստուծոյ երկիւղէն եւ ի մաքուր սրտէ: Ինչ որ կ'ընէր, միշտ ուրախութեամբ ու զուարթութեամբ կ'ընէր, միտքը դնելով որ չէ թէ մարդկան՝ այլ Աստուծոյ համար կ'ընէ: Անխոնջ գործունէութիւն մ'ունէր. մարդ կը զմայլէր երբ որ կը տեսնէր որ ինչպէս առուգութեամբ ու աշխուժութեամբ գործքի կը սկսէր, եւ ինչպէս շուտ ու կարգաւորեալ կերպով ամէն բան գլուխ կը հանէր: Ամենեւին բան մը երկու անգամ

ըսել չէր տար . ամէն օրուան գործքերն
 ինք իրմէ ժամանակին կը կատարէր եւ չէր
 սպասեր որ նորէն իրեն յիշեցնեն : Ինք
 իրմէ կը տեսներ որ ինչ գործք կայ ընե-
 լու . շատ գործքեր ալ տանտիկնոջ հրա-
 մայել մտածելէն յառաջ արդէն եղած
 լմնցած կ'ըլլային : Տան կահ կարասիքն ու
 ամանները՝ հարկաւոր չեղած ատեն՝ տեղեր-
 նին կը կարգաւորէր : Սենեակներն արտա-
 քոյ կարգի մաքուր կը պահէր . եւ ամե-
 նելին չէր հանգչեր՝ մինչեւ որ խոհանոցի
 ամանները փայլուն չըլլային . այնպէս որ
 մէկը խոհանոց մտնէր նէ՝ անմիջապէս պայ-
 ծառու-թիւնն ու մաքրու-թիւնն աչքին կը
 զարնէր : Իր տերանց ինչքերն իրենին պէս կը
 հոգար : Հողէ հասարակ ամաններն իսկ այն-
 պէս զգուշութեամբ կը նայէր՝ որ կարծես
 թէ յախճապակիէ ամաններ են : Ծածուկ
 բան ուտելն՝ իր աչքին մեծ յանցանք մըն
 էր : Սաստիկ մեծ զգուշութեամբ փոյթ կը
 տանէր որ տան մէջ եղածն ու խօսուա-
 ծը դուրսը բերնէն չելլէ : Ամէն բանի
 մէջ գոհ էր , անոր համար ալ միշտ ուրախ
 ու զուարթ կ'երեւար : Թէ որ բանի մը
 մէջ պակսէր , յանցանքը չէր ուրանար , հա-
 պա թողու-թիւն կը խնդրէր : Եւ եթէ ա-
 ռանց յանցանքի ալ յանդիմանուելու ը-
 լար , ժամանակին՝ լռելու մեծ արուեստը
 քաջ գիտէր , ուստի իր հրեշտակային հե-
 ղութեամբն աւելի կրնար տանտիկնոջ բար-
 կութիւնն իջեցնել , քան թէ հազարումէկ

ջատագովութիւններով: Այսպէսով կամաց
կամաց դռնապանուհւոյն բարքն ալ փո-
խուեցաւ, ու քիչ մը վերջն այնպէս եղաւ,
որ շատ օրեր առանց բարկանալու կ'անցը-
նէր, որուն վրայ էրիկը շատ մեծ զարմանք
կ'ունենար:

Ի վերայ այսր ամենայնի Վարդուհւոյն
ծառայութիւնը շատ խիստ էր: Ինք իր
հասակին նայելով՝ կանացի գործքերուն
մէջ շատ քաջ ու ճարտար էր: Սակայն
հիմայ կատարած ան խիստ աշխատութիւն-
ները, որոնց՝ իբրեւ աղնուական օրիորդ՝ ա-
մենեւին վարժած չէր, խիստ դժուար կու
գային իրեն: Ամէն առտու պէտք էր որ
կանուխ ելլէր փայտ ու ջուր կրէր, խո-
հանոցը կրակ վառէր, ամանները լուար,
գետիններն աւլէր, խոհանոցը մաքրէր եւ
ուրիշ ասոնց նման հազարումէկ գործքեր
ընէր: Ամէն հեղ որ աս դժուարին գործ-
քերէն մէկուն մէջ փոքր պակսութիւն մը
կ'ընէր՝ ամենեւին վարժութիւն չունենա-
լուն համար, բարկացոտ տանտիկինը կը
սկսէր անխայել եղանակաւ մը սաստել ու
վռնտելու սպառնալիք ընել: Աերակրոյ կող-
մանէ ալ մեծ դժուարութիւն կը կրէր,
որովհետեւ անանկ կերակուրներ կը դնէին
առջեւը՝ որոնք կենաց մէջ տեսած չունէր:
Անկողինը ստոյգ է՝ բաւական մաքուր էր,
բայց փափկութեամբ մեծցող աղնուական
օրիորդի մը համար միշտ կարծր եւ ան-
յարմար կու գար:

Առտուընէ մինչեւ իրիկուն սաստիկ աշխատելէն ու շատ անգամ յանդիմանութիւններ լսելէն ետեւ, երբ որ իրիկուն յողնած տրամած՝ իր փոքր խցիկը կը քաշուէր, իր միակ միսթարութիւնն ան էր՝ որ կրնար կէս ժամ մը միայն միայնուկ իր նեղութեանց վրայ Աստուծոյ առջեւ մտածել։ Շատ անգամ պատուհանը կը բանար, արտասուալից աչուըները դէպ ի աստղները, դէպ ի երկինք վերցնելով՝ ջերմ եռանդեամբ կ'աղօթէր։ Շատ հեղձ՝ Ո՛հ, Աստուած իմ, կը կանչէր, աս ամէն նեղութիւններն ու աշխատանքները սիրով ու սրտանց կը կրեմ, միայն թէ աս վշտերովս սիրելի հօրս վշտերը թեթեւնան։

Գ Լ ՈՒՍԺ .

Վարդահիմ հօրը Բանդը ին հրնէ։

ՎԱՐԴԱՌԻԶԻՆ արդէն շատ տաժանելի օրեր անցուցած էր իր ծառայութեան մէջ, բայց դեռ յարմար առիթ մը չէր գտած իր հօրը բանտն երթալու։ Մեծ ցաւ էր իրեն որ իր սիրելի հօրն այսպէս մերձ ըլլայ ու զինքը չկարենայ տեսնել։ Ի վերայ այսր ամենայնի իսկզբան անդ մեծ յոյս ստացած էր։ Իմացած էր որ գոնապէս միանգամայն բանտապանութիւն կ'ընէ, եւ բանտարկելոց կերակուրն ինք կը տանի. ուստի երբեմն բանտարկելոց վրայ խօսք բանալով՝ կըրցաւ իմանալ որ իր սիրելի հայրն

ողջ առողջ է : Հատ անգամ դռնապանին կ'աղաչէր որ բանտարկեալներն իրեն ցուցնէ . բայց անիկա միշտ դուռը շարժելով Այնպէս հետաքրքիր պէտք չէ ըլլալ , կ'ըսէր : Հատ հեղ իր հօրը համար հողէ ամանի մը մէջ պատրաստուած ապուրը , սեւ հացն ու ջրոյ կուժը տեսնելով՝ արցունքները չէր կրնար բռնել : Ախ , կ'ըսէր հեծելով , իմ կրածներս ասոր քով բան մը չեն . արդեօք ինք ինչ նեղութեանց մէջ է : Ասկից ետքը ամենեւին մէկ վիշտը բանի տեղ չեմ դներ :

Իրիկուն մը՝ երբ որ բանտարկելոց ապուրը հողէ ամաններու մէջ՝ սկուտեղի վրայ պատրաստ կեցած էր , դռնապանն օրիորդը կանչելով՝ Վարդուհի , հետս եկուր , ըսաւ . ես վաղը ասպետին համար դուրս պիտ'որ երթամ : Հիմայ քեզի բանտերը ցուցնեմ , որ վաղը իմ տեղս բանտարկելոց դուն կերակուր տանիս : Աինս ժամանակ կամ մանաւանդ բաղձանք չունի այնպէս բաներ ընելու : Աս ըսելով մէկ ձեռքն՝ ամաններով սկուտեղը , մէկալ ձեռքը բանալեաց փունջ մ'առաւ , սկսաւ երկայն ու մութ անցքէ մ'երթալ :

Այսպէս մէկէն ի մէկ հայրը տեսնելը Վարդուհւոյն անակնուշեղի բան մըն էր : Որչափ որ մեծ ըլլար ուրախութիւնը , ի վերայ այսր ամենայնի սրտին մէջէն սարսափ մը կը զգար : Գողղոջուն սրտով մը ան մութ ու երկայն անցքին մէջ դռնապանին

ետեւէն կ'երթար : Բայց ջանաց ինք զինքը
 ժողովել եւ միտքը դրաւ որ դռնապանին
 առջեւն ինք զինքը հօրը ամենեւին չճանչ-
 ցնէ : Որովհետեւ կը մտածէր որ ծածուկն
 յայտնուի նէ , բանտին բանլիքները ձեռքը
 չեն տար :

Դռնապանն երկրթէ դռնակով գո-
 ցուած պատուհանի մը առջեւ կենալով՝
 դռնակը բացաւ : Արդուհին ահով դողով
 ներս նայեցաւ : Անտառացեալ մազերով
 ու մօրուքով , զարհուրելի աչուրներով մարդ
 մը ան մթին բանտին մէջ նստեր էր : Ա-
 սիկա , ըսաւ դռնապանը , սաստիկ քաջ
 պատերազմող մըն էր : Բայց խաղու բաղ-
 ձանքն ու արտաքոյ կարգի խմելը՝ զինքն այն-
 պիսի քաջութենէն եւ ունեցած պատուէն՝
 աւազակութեան իջեցուցին : Չէի ուզեր
 իրեն տրուելու վարձքին մասնակից ըլլալ :
 Աս ըսելով՝ ապուրը ներս երկրնցուց ու պա-
 տուհանը նորէն գոցեց :

Ասկէ ետքը ուրիշ պատուհան մը բա-
 ցաւ : Արդուհին տխուր կամարներու մէ-
 ջէն՝ ծանր շղթաներու տակ , մազերը ցիր
 ու ցան , երեսները կախուած , աչուրներն
 անպատմելի տրամութեամբ՝ կնոջ կերպա-
 րանք մը տեսաւ : Դռնապանն ապուրը ներս
 տալէն ու պատուհանը գոցելէն ետեւ՝ Ա-
 սիկա , ըսաւ , իսկզբան հրեշտակի պէս օրի-
 որդ մըն էր . բայց երանի՜ թէ միշտ ալ
 այնպէս անմեղ մնար : Գէշ ընկերութիւն-
 ներու մէջ մտնելով՝ անպիտանցաւ , եւ հի-

մայ վրան կասկած կայ՝ որ տղայասպան եղած ըլլայ: Թէ որ աս կասկածն ստոյգ ելլէ, վախճանը սուր է: Երբեմն երբեմն յուսահատութենէն բոլորովին կը կատղի: Չըլլայ որ երբեք բանտին դուռը բանաս, ապա թէ ոչ՝ գլուխդ բան մը կրնայ բերել:

Միայն հոս համարձակ կրնանք մտնել, ըսաւ դռնապանը՝ երկաթէ դուռ մը բանալով: Հոս կը կենայ բարի, հեղ ու քաղցր մարդ մը, որն որ կրնամ ըսել թէ նոյն ինքն համբերութիւնն է: Ասիկա Եղեւնաբերդի ասպետն է: Բայց Վարդուհին զինքը չէր կրնար ճանչնալ: Խեղճ ասպետին երեսները դեղնցած ու նիհարացած, մօրուքը խիստ երկնցած էր: Քարէ նըստարանի մը վրայ կը նստէր՝ հաստ շղթայով մը կապուած. շղթան բաւական երկայն էր, այնպէս որ բանտին չորս կողմը կրնար պտըտիլ: Քովի սեղանին վրայ հողէ կուժ մը ու չորցած հացի կտոր մը կը կենային: Խեղճ մարդը ձախ բաղուկը սեղանին վրայ կռթնցուցած՝ ձեռքովը ճակատը բռնած էր: Սեղանին քով ճճեկեր փայտերէ՝ հին անկողնի կազմուածք մը կար, որուն վրայ քիչ մը յարդ ու հաստ բրդէ ծածկոց մը դրուած էր: Բոլոր բանտը խիստ տխուր կերպարանք մ'ունէր: Ասիկա բռնուած ասպետներուն բանտն ըլլալուն՝ չորս կողմանէ ժայռերով պատած ու բարձր կամարներով շինուած էր: Պատերն ու կամարները հնութենէ բոլորովին սեւցած է-

ին : Մի միայն նեղ ու երկաթէ հաստ վանդակով պատած պատուհան մ'ունէր , որուն կըոր ու պզտիկ ապակիներն աղտով ծածկուած էին , այնպէս որ աս խաւարին անդնդին մէջ հազիւ քիչ մը լոյս կը թափանցէր , ան ալ կարծես թէ բանտն աւելի եւս զարհուրելի ընելու համար :

Ասպետ , ըսաւ դռնապանը , որովհետեւ ես վաղը գործքի մը պիտ'որ երթամ , ձեզի իմ աղախինս կերակուր պիտի բերէ :

Էդելքերդ Աւարդուհայն երեսը նայելով անոր կերպարանքն անմիջապէս իր աղջիկը յիշեցուց իրեն . բայց զինքը չճանչցաւ : Տէր Աստուած , կանչեց խեղճ ծերունին հեծելով եւ արտասուալից աչուքներով , իմ Աւարդուհիս ալ աս հասակն ունի եւ այսչափ տարւան է : Սիրելի՛ բանտապետ , դեռ վրան տեղեկութիւն մը չկրցա՞ր առնել : Տակաւին չկրցա՞ր իմանալ որ ո՛ւր է , ինչպէս է :

Աստուած միայն գիտէ , Ասպետ , ձեր աղջկան ո՛ւր ըլլալը , պատասխանեց բանտապահը . մարդիկներէն ամենեւին յոյս մը չկայ , մէկը չկրցաւ բան մ'իմանալ :

Ա՛խ , կրկնեց Էդելքերդ , իմ երջանկութեանս ատեն բարեկամներս ըսուող ասպետներէն մէկն ալ չէ մնացած՝ որ աղջըկանս ողորմի ու զինքն իր բերդն սունէ : Անկէ ետքը սկսաւ իր հաւատարիմ Բուրգարաին վրայ մտածել : Այլ յուսար որ Աւարդուհին անոր քովն ըլլայ , բայց չէր ուզեր

դրսէն յայտնել, որպէս զի չըլլայ թէ խեղճ մարդուն փնաս մը հասնի: Միայն ըսաւ թէ Կը յուսամ որ աղջիկս բարի մարդիկներու քով գտնուի, որոնք զինքը հոգան ու խնամեն, որպէս զի միշտ բարի ու անմեղ մնայ: Աւերջէն հեծելով աս ալ աւելցուց. Աստուած իմ, աս բանտիս մէջ կեանքս չկնքած՝ լուր մը խաւրէ ինծի աղջնկանս վրայ, որպէս զի աչուրներս խաղաղ ու հանգիստ դոցեմ. ո՛հ, ո՛ւր է, մէյ մը կարող ըլլայի մահուրէն յառաջ զինքը տեսնել: Չես գիտեր, սիրելի՛ բանտապետ, ինչպէս բարի դաւակ մըն էր Աարդուհիս. ինչպէս զիս կը սիրէր, ինչպէս ամէն ուզած փոքր բաներս ալ սիրով կը կատարէր: Իմ սիրելի աղջիկս ինծի մշտնջենաւոր ուրախութիւն մ'էր: Գուն ալ, սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ Աարդուհիսն դառնալով, դուն ալ նայէ որ քու ծնողացդ, թէ որ ողջ են նէ, իմ աղջկանս պէս հնազանդ ըլլաս եւ զիրենք սիրես:

Աարդուհիսն՝ որ մինչեւ նոյն ատեն բանտին տխրութեան ու հօրը դէմքին այնպէս դեղննալուն վրայ ապշած կեցած էր, սկսաւ լալ ու հեծել: Սիրտը բոլորովին ելաւ: Քիչ մնաց որ հօրը վիզը պիտի պլլուէր: Հազիւ մեծ դժուարութեամբ ինք զինքը բռնեց:

Էդելքերդ զինքն այսպէս այլայլած տեսնելով՝ սաստիկ զարմացաւ ու ըսաւ. Գուցէ հայրդ կամ մայրդ քիչ մ'առաջ մեռած

ըլլան, որ խօսքերէս սիրտդ ելաւ եւ այսպէս անմխիթար կու լաս :

Վարդուհին լալէն հաղիւ կրցաւ այսչափ ըսել որ մայրը շատոնց մեռած է, հայրն ալ թէպէտ ողջ է, բայց շատ գէշ վիճակի մէջ :

Աստուած օգնէ իրեն, ըսաւ Էդելբերդ : Բայց դուն ազնիւ սիրտ մ'ունեցած կ'երեւաս : Աստուած զքեզ անփորձ պահէ :

Ստոյգ է, ըսաւ դռնապանը, ազնիւ ու փափկասիրտ է : Այսպէս մի լար, ապա թէ ոչ՝ աս պաշտօնը քեզի չեմ կրնար յանձնել : Ստուգիւ, ըսաւ Էդելբերդին դառնալով, այսպէս բարեպաշտ, այսպէս քաղցր, այսպէս գործունեայ աղջիկ մը դժուարաւ կը դանուի : Իսկ իմ զաւկըներուս ունեցած սէրն եւ իրենց ըրածները ոչ ես եւ ոչ կինս կրնանք բաւականապէս պատմել : Ուր է, երանի՛ թէ իմ Նունէս ալ այսպէս աղջիկ մ'ըլլար. ստուգիւ ամէն օր ծնկան վրայ Աստուծոյ շնորհակալութիւն կը մատուցանէի :

Էդելբերդ անպատմելի հաճութեամբ Վարդուհւոյն երեսը նայելով՝ Աստուած զքեզ օրհնէ, սիրելի՛ աղջիկս ըսաւ ու ձեռքն իրեն երկընցուց : Միշտ այսպէս բարի, այսպէս ժիր եղիր, եւ բոլորովին Աստուծոյ վստահէ. ստուգիւ Ինք հօրդ օգնութեան կը հասնի եւ անիկա քեզմով շատ երջանիկ տարիներ կ'անցընէ :

Աստուած տայ, ըսաւ Վարդուհին քա-

շուած ձայնով մը, եւ իրեն երկընցած ձեռքը պահներով՝ արտասուօքք թրջեց:

Աստուծմէ եղաւ որ դռնապանը շուտ մ'երաւ գնաց, որովհետեւ Վարդուհին ակզէր կրնար ինք զինքը բռնել: Չէր գիտեր որ ինչպէս բանտէն դուրս ելաւ: Գողգոթոտ քայլերով սկսաւ ան երկայն անցքէն ետ դառնալ. բայց քանի մը անգամ պարտաւորեցաւ պատին կռթրներու, որ չըլլայ թէ իյնայ:

Գ Լ Ո Ւ Խ ԺԱ.

Վարդուհին ինչ ղենիւ հօրը իւր յայտնէ:

ՎԱՐԴՈՒՀԻՆ նոյն իրիկունը տխուր մտածմանց մէջ ընկղմած էր: Իր սիրելի հօրն ան դեղընցած ու նիհարացած կերպարանքը եւ նոյն խոկ հայրն՝ որ ան տխուր բանտին մէջ շղթաներով բեռնաւորուած տեսած էր, աչքին առջեւէն չէին հեռանար: Անոր խեղճութիւնն իր սիրտը կտոր կտոր կ'ըներ. միայն ինք զինքը շուտով իր հօրը յայտներու եւ անոր խեղճութիւնները թեթեւցրներու յոյսը՝ ցաւերը քիչ մը կը բարեխառնէին: Գործքերը լմնցրնելէն ետեւ՝ մտաւ իր փոքրիկ սենեակը, եւ ծնկան վրայ եկած՝ Աստուծոյ կ'աղաչէր որ ինչպէս մինչեւ նոյն ատեն աս իր սկսած գործքն օրհնած էր, նոյնպէս անկէ ետքն ալ օրհնէ, որ իր խեղճ հօրը քիչ մը մխիթարութիւն ու գիւրութիւն ըլլայ: Անկէ

եւտքը պառկեցաւ որ քիչ մը քնանայ, բայց մինչեւ կէս գիշեր չկրցաւ աչքը դոցել:

Այս գիշերէն ժամ մը ետքը դռնապանուհին եկաւ զինքն արթնցուց, որովհետեւ դռնապանը ժամն երկուքին ճամբայ պիտ'որ ելլէր. երթալէն յառաջ պէտք էր որ Ալարդուհին իրեն նախաճաշը պատրաստէր. ուստի ելաւ կրակ վառեց, եփելիքն եփեց: Գռնապանը նախաճաշը չնելէն ետեւ՝ Ալարդուհւոյն խոստացաւ որ ետ դառնալու ատեն իրեն պարգեւ մը բերէ, եւ ձիուն վրայ նետուելով՝ դռնէն դուրս ելաւ գնաց: Շարժական կամուրջները նորէն վերցուեցան, եւ ծառան դռները գոցելով՝ բանիւքները թէոպալտ ասպետին տարաւ, որովհետեւ գիշերներն անոր քովը կը կենային:

Գռնապանուհին նորէն քնանալու գնաց: Իսկ Ալարդուհին առանձին մնալով՝ կամացուկ մը գնաց բանտերուն բանալեաց փունջը զգուշութեամբ քակեց, անոնց մէջէն իր հօրը բանտին բանալին ու բանտապանին լապտերն առաւ, խուցը գնաց: Հոն քիչ մը ատեն կենալէն ետեւ՝ երբ որ բոլոր բերդը նորէն խոր լռութեան մէջ մտաւ, լապտերը վառեց, գոգնոցին տակ առաւ եւ բոկիկ ոտք սկսաւ երկայն անցքին մէջէն դէպ իր հօրը բանան երթալ: Հոն որ հասաւ, դուռը կրցածին չափ կամաց բացաւ ներս մտաւ: Էդ ելբերդ սեղանին քով քարէ նստարանին վրայ՝ թեւերն իրարու անցու-

ցած՝ նստած էր։ Հասողամացաւ, այլայլեցաւ պատուական ծերունին՝ երբ որ լապտերին աղօտ լուսովը տեսաւ որ եկողը դռնապանին աղախինն է։

Դռնն ես, աղջիկս, ըսաւ. ի՞նչ կ'ուղես հոս ասանկ գիշեր ատեն։

Թողութիւն ըրէք, ըսաւ Աարդուհին, որ զձեզ այսպէս անհանգիստ ըրի։ Ա'երեւայ որ դեռ չէք քնացեր։ Ա'ուզէի ձեզի հետ առանձին քանի մը խօսք խօսիլ, անոր համար այսպէս գիշեր ատեն եկայ։

Ո՛հ, սրդեակ, ըսաւ Էդելբերդ, ըրածդ վտանգաւոր բան է։ Աս գործքը գլուխդ մեծ փորձանք մը կրնայ բերել։ Մանաւանդ որ պարկեշտ օրիորդի մը ամենեւին չիլայլեր գիշեր ատեն քայլ մ'ալ իր խցէն հեռանալ. ասոր հակառակ՝ պէտք է որ իր խցին դռները՝ իմ բանախա երկաթի դռներէն աւելի աղէկ եւ զգուշութեամբ դոցէ։ Վասն զի իր անմեղութեան թշնամիները սաստիկ վտանգաւոր եւ խարդախ են։

Ամենեւին հոգ մ'ընէք, ըսաւ Աարդուհին. բերդին մէջ աշտարակին պահապաններէն զատ ամէնքը խորունկ քնոյ մէջ են։ Ես ալ մի կարծէք որ առանց մտածելու եւ առանց Աստուծոյ ապաւինելու հոս եկած ըլլամ։ Աստուած է որ իմ քայլերս հոս ուղղեց, եւ ստուգիւ ինք հետս է։ Միայն քանի մը խօսք ունիմ՝ ձեզի բնեւոր։ Չեր աղջկան վրայ ըրած ողբերնիդ այնպէս սիրտս շարժեց, որ բոլոր գիշեր

չկրցայ քնանալ . եկայ որ անոր վրայ ձեզի տեղեկութիւն տամ :

Իմ աղջկանս վրայ, կանչեց ասպետը սաստիկ այլայլութեամբ . ուրեմն բարո՛վ եկար, բարո՛վ եկար . երկինքէն՝ իմ բանտիս այցելութեան եկած հրեշտակի մը պէս կ'ընդունիմ զքեզ : Ո՛հ, խօսէ ուրեմն, խօսէ . կը ճանչնամ զինքը, տեսա՞ծ ես, հետը խօսա՞ծ ես . ո՞ղջ է, առո՞ղջ է : Ո՛հ, խօսէ, խօսէ . նայինք վրան ըսելիքդ ինչ է :

Իր վրայ հաստատուն ու ապահով լրեր կրնամ տալ ձեզի, ըսաւ Վարդուհին : Նայեցէք, աս ոսկի շղթան, աս ոսկի շքադրամը կը ճանչնա՞ք :

Տէ՛ր Աստուած, պոռաց Էդելբերգ դոգդոջոտ ձեռուքներով ան ցուցուած առարկաներն առնելով, ասիկա ան շքադրամն է՝ զորն որ ես իմ սիրելի Վարդուհւոյս տուած էի իրմէ բաժնուելու ատենս, եւ իրեն խստիւ ապսպրած էի որ ամենեւին ձեռքէ թող չտայ : Վրադ մեծ վստահութիւն ունեցած պիտի ըլլայ, որ ձեռքդ տուեր է : Ստուգիւ ասիկայ դիտմամբ ըրած պիտ'որ ըլլայ, որ քեզի դիւրաւ հաւատամ, բերած լրերդ ալ հաստատուն լրեր պիտի ըլլան :

Օտարին ձեռքը յանձնած չէ, սիրելի՛ հայր, կանչեց մէկէն Վարդուհին : Տեսէք, ես եմ Վարդուհին . ես եմ ձեր աղջիկը, զորն որ այնչափ կ'ողբայիք :

Դո՛ւն, կանչեց ապշած՝ Էդելբերգ . ո՛հ,

զիս մի խարեր։ Աս ըսելով՝ անհաւանութեամբ մը օրիորդին երեսը կը նայէր, վասն զի առջին օրը անոր սեւցած երեսները տեսած ըլլալով՝ չէր կրնար հաւտալ որ անկէպի իր աղջիկն ըլլայ։

Աարդուհին իր հօրը բանտն երթալէն յառաջ՝ երեսին ու ձեռուրներուն շինծութուիս դոյնն աճառով մաքրած ու լուսցած էր։ Ուստի երբ որ լապտերին մէջէն կանթեղը դուրս հանեց, իր բնական կերպարանքը մէկէն երեւնալով՝ հօրը տարակոյսները բոլորովին փարատեցան եւ իր սիրական աղջիկը ճանչցաւ։

Դժն, Աարդուհի, պոռաց ծերունին ինք իրմէ ելած, ոսկի շղթան ալ ձեռքէն ինկաւ. դուն հո՞ս. եկուր բազկացս մէջ. ո՛հ, զքեզ նորէն տեսայ, սիրելի՛ աղջիկս. ալ ասկից վերջը աս ահագին շէնքը փռի վրաս, ամենեւին հոգս չէ։

Իր բազկացը մէջ սիրելի աղջիկը պնդելով՝ ուրախութեան արտասուօք երեսները կը թրջէր։ Աարդուհին ալ իր հօրը վիզը պլուած՝ Հայր, հայր, սիրելի՛ հայր, կը կանչէր, եւ ասկից ուրիշ բան մը չէր կրնար ըսել։

Բայց ըսէ, սիրելի՛ Աարդուհիս, ըսաւ հայրը քիչ մը հանդարտելէն ետքը, հոս ինչպէս եկար։ Յայտնէ ինծի աս ծածուկը։ Ի՞նչ սոսկալի դէպք եղաւ Աարդուհւոյս, որ այսպէս թշնամւոյս բերդին ծառաներէն մէկուն աղափօինն ըլլայ։

Վարդուհին իր բոլոր պատմութիւնը պատմեց, թէ բարի ածխագործը զինքն ինչպէս սիրով ընդունեցաւ, թէ ինչպէս միշտ կու լար կ'ողբար իր հօրը համար, թէ ինչպէս միտքն եկաւ որ ածխագործի աղջկան կերպարանքով բանտապահին քով աղախնութեան մտնէ, որպէս զի կարող ըլլայ զինքը տեսնել, թէ ինչ ցաւերով ու բաղձանօք կը սպասէր ան երջանիկ բուպէին որ զինքը տեսնէ:

Հիմակ, ըսաւ պատմութիւնը լմնցնելէն ետքը, Աստուած իմ աղօթիցս լսեց, լեցուց իմ սրտիս բաղձանքը, ինծի գեղեցիկ առիթ մը տուաւ, որ զձեզ յաճախ տեսնեմ, ձեզի հետ խօսիմ, ձեզի մարդու պէս ուտելիք ճարեմ, ձեզի ամէն տեսակ փոքր ծառայութիւններն ընեմ: Ո՛հ, աշխարհքիս մէջ ինծի պէս երջանիկ աղջիկ չիկրնար ըլլալ: Իմ բոլոր կենացս մէջ Աստուծոյ գոհութիւն ու շնորհակալութիւն պիտ'որ ընեմ:

Հայրն իր արտասուալից աչուքները դէպ ի երկինք դարձնելով՝ Քեզմէ երջանիկ չէ, Քեզմէ բարի աղջիկ չկայ աշխարհքիս մէջ, ըսաւ: Իսկ ես եմ աշխարհքիս ամենէն երջանիկ հայրը: Ինչ մեծ ցաւ չէր պատճառեր ինծի աս իմ խեղճ վիճակս, քանի որ միտքս կու գար որ իմ ոսկեղէն շղթաս երկաթէ շղթայի փոխուեցաւ: Բայց հիմայ շնորհակալ եմ, տէր Աստուած, որ զիս աս վիճակիս խոնարհեցուցիր: Աս վիճակէս դուրս աղ-

ջիկս չէի կրնար այսպէս ճանչնալ : Երբ որ կայսրը վիզս աս ոսկեղէն շղթան անցուց, ան ատեն ինք զինքս մեծ երջանկութեան հասած կը սեպէի. բայց հիմակ՝ աս ծանր շղթայով բռնաւորուած՝ աւելի երջանիկ կը համարիմ ինք զինքս : Ա՛լ աս շղթայիս ծանրութիւնը չեմ զգար : Ա՛ս ըոպէս, աս երջանիկ ըոպէս՝ որ զքեզ բազկացս մէջ կը վայելեմ, աշխարհքիս գանձերուն հետ չեմ փոխեր : Այո, ըսաւ, արհամարհելով մը աչուքներն ոսկի շղթային դարձնելով, որ դեռ գետինը կը կենար, ոսկին ի՛նչ է : Առաքինութեան եւ Աստուծոյ իրրեւ առաքինութեան վարձք տրուած երջանկութեան քով դանկ մ'ալ չ'աժեր :

Բայց չէ, ըսաւ քիչ մը լուռ կենալէն ետեւ՝ շքադրամը գետնէն վերցնելով, աղէկ չըրինք որ շքադրամը գետինը թող տուինք : Չէ թէ անոր համար որ շատ բան կ'աժէ կամ թէ զուտ ոսկիէ շինուած է, այլ անոր համար՝ որ վրայի իմաստուն խօսքերը՝ ոսկիէ աւելի գին ունեցող ճշմարտութիւններ կ'աւանդեն մեզի :

Այո, սիրելի՛ Արդուհիս, աս ճշմարտութիւնները հիմայ մեր վրայ կատարուեցան : Աստուծոյ աչքը մեր վրայ միշտ կը հսկէ : Ինք զքեզ ամէն վտանգներէ պահեց եւ անմեղ ու բարի ինծի պարգեւեց : Անիկա՝ որուն աչաց ամենեւին պատ չի կրնար արգելք կենալ, իր գթած աչուքներն իմ բանտիս վրայ ալ դարձուց, եւ

իր ամենառատ ողորմութեամբն իմ խեղ-
 ճութիւններուն ողորմեցաւ : Ինք պատրաս-
 տեց մեզի աս զարհուրելի բանտին մէջ աս
 երկնային ուրախութեան արժանի ըսպէն :
 Աստուած մեզի հետ է : Թէոպալտ մեզի
 հակառակ էր . բայց չէր գիտեր որ ինք
 Աստուծոյ ձեռքը գործիք մ'եղաւ , որով
 Բարձրեայը մեզի աս ուրախութիւնը պա-
 տրաստեց : Խաչով է մեր փրկութիւնը :
 Աստուած զմարդը նեղութեամբ ու չար-
 չարանօք երջանկութեան կը հասցընէ :
 Թէոպալտ գիշերները երաժշտաց մէջ՝ խմե-
 լով կաքաւելով՝ զիս մեծ դժբախտութեան
 ու խեղճութեան մէջ կը կարծէ : Շատ
 անգամ գիշերները՝ փողերու ձայներն եւ
 ուրախութեան աղաղակները մինչեւ հոս կը
 հասնին . բայց ես՝ իմ վիճակս անոր վիճա-
 կին հետ չէի փոխեր : Աս տխուր բանտիս
 մէջ քիչ մը հացով ու ջրով ես աւելի եր-
 ջանիկ եմ , քան թէ ինք իր փառաւոր ա-
 պարանից մէջ՝ ազնիւ գինիներով ու հա-
 մագամ կերակուրներով : Որովհետեւ շրջ-
 թան չիկրնար հոգւոյն փնաս մը տալ եւ
 արգելել որ երբեմն երբեմն գէպ ի Աս-
 տուած վերանայ , ու միշտ Իրմով երջանիկ
 ըլլայ :

Երանի՛ քեզի , Աւրդուհի , որ այսպէս
 կանուխ իմացար խաչին ու վշտերուն ինչ
 ըլլալը , եւ այսպէս գիշեր ատեն՝ որ ուրիշ-
 ները խաղերու , կաքաւներու եւ ուրիշ ա-
 մէն տեսակ աղմուկներու մէջ խղդուած

են, ելար սիրով քու տառապեալ հօրդ
բանտն այցելութեան եկար: Աշտերով պի-
տի պահպանուիս մնլութեանց վտանգներէն
եւ աւելի եւս պիտ'որ իմանաս առաքի-
նութեանց դեղեցկութիւնը: Աւրդուհի,
տակէ ետքն ալ միշտ բարի եղիր, Աստու-
ծոյ յանձնէ ինք զինքդ եւ անոր պատուի-
րաններէն դուրս մ'ելեր: Աստուծոյ ու
առաքինութեանց հաւատարիմ եղիր: Ար-
համարհէ, տոէ աշխարհքիս սուտ զուար-
ճութիւնները, եւ նեղութիւններն ու վիշ-
տերը համբերութեամբ տար. ան ստեն
աւելի երջանիկ կ'ըլլաս քան թէ աշխարհ-
քիս առաջին դահն ելած ըլլայիր:

Աւրդուհին այլայլութեամբ հօրը ձեռ-
քը կրկին կրկին պառնելով՝ խոստացաւ որ
իր հայրենի խրատներուն ճշդիւ կը հետեւի:
Անկէ ետքը կանթեղը մարելով՝ արտորնօք
դուրս ելաւ, որովհետեւ աշտարակներուն
վրայէն արդէն առաւօտեան փողը զար-
նուած էր:

Արդո՛ւհին հօրը Հարեւր իւ Բեթէ-յընէ :

Ա՛ՐԴՈՒՀԻՆ՝ դարձեալ իր թխագոյն
դէմքովն իրրեւ ածխագործի մը աղջիկ՝ հա-
լիւ դռնապանուհւոյն ու տղոց հետ առ-
տուանց նախաճաշի նստած էր, մէյ մ'ալ
թէոպալտ ներս մտաւ : Խիստ այլայլեցաւ
ատոր վրայ խեղճ աղջիկը . իր բերդ գալէն
վեր ասպետը հոն եկած չէր : Մէկէն միտքն
ան եկաւ որ ասպետն ամէն բան իմացած է
եւ զինքը պատժելու կու գայ : Թէոպալտ
հրամայելով մը սկսաւ խօսիլ . Ասկէ ետքը
ալ ամենեւին դուք դրան մի խառնուիք :
Նոյն պաշտօնը չորս պատերազմական ծա-
ռայից պիտի յանձնեմ : Գուք երկուքնիդ
հիմակ անմիջապէս բերդին խոհակերոցը օգ-
նութեան կ'երթաք . որովհետեւ այսօր ու
վաղը շատ հիւր ունիմ : Արդուհւոյն սիրտը
թեթեւցաւ : Ասպետն օրիորդին այնպէս
սաստիկ սյլայլին իմացած էր . բայց կը
կարծէր որ աս այլայլութիւնն իրեն ունե-
ցած յարգութենէն յառաջ եկած ըլլայ :

Արդուհին ու դռնապանուհին իրենց
հրամայուած դորձքին գացին : Ահօր շե-
ղած՝ Ալանէր անուամբ դրացի ասպետ
մը մեծ բազմութեամբ եկաւ . երկրորդ օրն
եկաւ ուրիշ քաջ ասպետ մ'ալ Սիկեպերտ
անուն՝ բազմութիւ ձիաւորներով : Երկու
ասպետներն ալ Թէոպալտին մտերիմ բա-
րեկամներն ու դաշնակիցներն էին : Իրենց

ետեւէն գրեթէ ամէն ժամ ահագին բազմութիւն կու գար, կէս մը ձիաւոր կէս մը ոտանաւոր: Չէ թէ միայն բուն բերդը՝ որն որ խիստ ընդարձակ էր, հապա նաեւ բերդին հրապարակին չորս կողմն եղած շէնքերն ալ զինուորներով լեցուեցան: Չինուորք իրիկունը բերդին հրապարակին մէջ խարոյկներ վառելով՝ կերակուր կ'եփէին, կ'ուտէին կը խմէին. բոլոր հրապարակն աղմըկով ու աղաղակով լեցուած էր: Աւարդուհին իմացաւ աս բաներուն ինչ նշանակելը, մանաւանդ որ յառաջագոյն քանի մը անգամ ասանկ պատերազմի պատրաստութիւններ տեսած էր: Իրօք ալ՝ երբ որ ինք իրիկունը տղոց կերակուր կու տար, մէկէն դռնապանին կինը մեռելի կերպարանքով, ձեռուրները գլխուն զարնելով՝ ներս մտաւ, սկսաւ պոռալ. Աղօթք բռէք, զակրներս, աղօթք բռէք. պատերազմ կայ: Հայրերնիդ ալ պիտի երթայ: Աղղը առտու ճամբայ պիտ'որ ելլեն եղեր:

Երկրորդ օրն արեգակը չժագած՝ չուելու փողը հնչուեցաւ: Գռնապանն՝ որ ասպետին քաջ պատերազմողներէն մէկն էր, արդէն զէնքերն առած էր: Երկաթէ զրահ հագած, մէկ կողմը սուրը կախած, գլուխը երկաթէ սաղաւարտ, ձեռքը նիզակ՝ իր կնոջն ու զակրներուն հրաժարական բարեւը տուաւ: Մայր ու որդիք դառն արտասուաց մէջ էին: Աւարդուհին ալ այնպէս կու լար՝ որ կարծես թէ ինքն ալ ա-

նոր աղջիկն է : Գռնապանն՝ իր կնոջ ու որդիքներուն յանձնեց որ ամէն օր իրեն համար աղօթք ընեն : Օրիորդին ալ դառնալով՝ Գուն ալ, ըսաւ, աղօթք ըրէ, որ կարենամ զաւկրներս ու կինս նորէն տեսնել :

Օտարական ասպետները սքանչելապէս զարդարուած էին, իրենք եւ իրենց ձիաւորները շողշողուն սուրերով, ոտանաւորներն ալ երկայն տէգերով զինած՝ կարգաւ դռնէն դուրս ելլելով՝ շարժական կամրջին վրայէն սկսան երթալ : Թէոպալտ չուոյն վերջը մնացած էր : Երբ որ ամէնքն ալ անցան դացին՝ բերդին բանլիքներն իր ձեռօքը ծեր բերդապահին յանձնելով ըսաւ. Գուն, հաւատարիմ՝ ծեր, առ աս բանլիքները. գիշեր ցորեկ ձեռքէդ թող պիտի չտաս. առանց հոս թողուցած պահապան զինուորներէս գէթ երկուքը քովդ ունենալու՝ մարդ մը ոչ դուրս թող պիտի տաս, ոչ ալ ներս պիտ'որ առնես : Աս ըսաւ ու երիւարը խթելով՝ կամրջին վրայէն անցաւ : Այս մութն անմիջապէս վերցուեցաւ, դռները գոցուեցան, աղիւսերը դրուեցան :

Անոնց երթալէն ետեւ՝ Ալարդուհին ու դռնապանուհին բոլոր օրը դործքի մէջ էին. բերդին խոհակերոցին ամանները պիտի լուացուէին, ամէն բան նորէն կարգաւորեալ տեղը պիտի դրուէր : Իրիկունը դռնապանուհին օրիորդին ըսաւ. Ալարդուհի, վաղը միտք ունիմ տղոցմովս՝ մեր-

ձառոր դեղը իրենց մեծ մօրը այցելութեան երթալու : Պատերազմական աղաղակներէն կարծես թէ գլուխս իմն չէ, էրկանս երթալէն ալ սիրտս շատ ելաւ : Երթամքիչ մը բացուիմ, գլուխս տեղը դայ : Իրիկունը շատ ուշ ետ կը դառնանք, ինչու որ ճամբան տղոց համար երկայն է : Դուռն ալ վաղը աղէկ մը կրնաս հանգչիլ, որովհետեւ բերդին դուռն ալ հոգալիք չունիս : Միայն բանտարկելոց կերակուր տանելու չմոռնաս . ան ալ նայէ որ մեղի քիչ մը իրիկուան կերակուր պատրաստես : Երկրորդ օրը արեւը ծագելուն պէս՝ իր տղոցմովը ճամբայ ելաւ :

Աս առթին մէջ Աւարդուհիէն երջանիկ ո՛վ կար : Հանգչել՝ մտքէն ամենեւին չէր անցներ : Նախընթաց օրուան դործոց յաճախութեան մէջ հաղիւ քանի մը լոպէ հայրը տեսած էր . այսօր կրնար իր բաղձանաց համաձայն՝ ըստր օրը հօրը տալ : Արդէն ամէն բան մտածուած, ամէն բան պատրաստուած էր իր հօրը վշտերը թեթեւցնելու համար : Ամէն բանէն յառաջ ուղած էր անոր ճերմրկեղէն հոգալ : Ածխադործին կինն իրեն կտոր մը ազնիւ բարակ կտաւ պարգեւած էր . ասկից Աւարդուհին քանի մը բան կարած եւ իր խիստ աշխատանքներէն մնացած քիչ ատենը՝ շատ անգամ ալ ամբողջ գիշերը դործած էր . նաեւ իր ձեռօքը քանի մը ջուխտ զանկապան հիւսած էր : Աւստի անմիջապէս ելաւ իր հօրը մտքուր

Ճերմըկեղէն տարաւ, նաեւ կոնք մ'ալ տաք
ջուր, աճառ ու սրբիչ, եւ բանիքն ալ ի-
րեն տուաւ, որ շղթան հանէ: Խեղճ ծե-
րունին՝ որ արտաքոյ կարգի մաքրասէր էր,
շատ ուրախացաւ ասոր վրայ: Երբոր Վար-
դուհին ժամէ մը կոնքն առնելու եկաւ,
Սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ, կարծեմ որ նոր
աշխարհք եկայ:

Ամենասիրելի՛ հայր, պատասխանեց Վար-
դուհին, պէտք է որ քիչ մ'ալ օդ առնէք:

Բանտ տանող երկայն ու մութ անցքը
դռնակ մ'ունէր, որն որ դռնապանին ան-
ձնական պղտիկ պարտէզը կը հանէր: Աս
պարտէզը օրիորդը շատ մաքուր կը պա-
հէր եւ աղէկ զարդարած էր, Հայրն ա-
ռաւ Վարդուհին հոն տարաւ: Առաւօտը
գեղեցիկ ու սքանչելի էր, արեգակը ջերմ
ու զուարթ, անուշ սիւք մը մարդուս սրը-
տին մեծ զովութիւն կը պատճառէր: Խեղճ
ասպետն ան մութ ու տխուր բանտէն՝ ա-
զատ օդի մէջ մտնելով եւ արեգական պայ-
ծառութիւնը վայելելով՝ կարծէր թէ արքայ-
ութիւն կը մտնէ: Տէր Աստուած, ըսաւ,
թէ որ մարդուս մահունէ ետքն այսպէս
թեթեւութիւն, այսպէս գեղեցկութիւն
կայ նէ, մարդ պէտք է որ սիրով մեռնի:

Վարդուհին անմիջապէս զօրացուցիչ նա-
խաճաշ մը բերաւ իրեն, եւ ընկուղենւոյն
տակ եղող սեղանին վրայ դնելով՝ զրու-
ցեց որ բոլոր օրը հանդարտ սրտով ազա-
տութեամբ կրնայ հոն անցընել: Եւ ալ շատ

սիրով մինչեւ իրիկուն քովերնիդ կը կենայի , սիրելի՛ հայր , ըսաւ , թէ որ քանի մը հարկաւոր գործքեր չունենայի : Ի վերայ այսր ամենայնի յաճախ զձեզ տեսնելու կու գամ : Աս ըսելէն ետքը՝ արտորալով դնաց : Իսկ ասպետն՝ այն գեղեցիկ առաւօտը մեծ սրտի ուրախութեամբ կը վայելէր . անդադար ժուռ կու գար արեգական մէջ , որուն պայծառ ճառագայթները կարծես թէ զինքը նոր մարդ մը կ'ընէին : Արտօսրալից աշուրներով շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ աս արեգական համար , բայց մանաւանդ իր աղջկան սիրոյն համար : Մտաւոր աշխարհքին ճշմարիտ արեգակը՝ սէրն է , կ'ըսէր , որ ամէն բան կը ջերմացնէ ու կը կենդանացնէ . առանց անոր՝ բոլոր աշխարհք խոր մթութեան մէջ կ'ընկղմէր եւ տրտում տխուր բանտ մը կ'ըլլար :

Աարդուհին՝ որ իր հօրը կէսօրուան աղէկ կերակուր բերած ու գրեթէ տասն անգամէն աւելի եկած , բայց ամէն հեղհազիւ մէկ քանի բոպէ քովը կեցած էր , իրիկունը նորէն գալով՝ տրտմութեամբ զինքը բանտ տարաւ : Բայց ինչպէս զարմացաւ , ինչպէս ապշեցաւ մնաց ասպետը , երբ որ բանտ մտաւ : Արծէր որ Աարդուհին սխալելով՝ զինքը բանտ տանելու տեղ՝ բերդին սենեակներէն մէկը տարեր է : Պատերն ու կամարները՝ որ յառաջ սեփ սեւ էին , հիմոյ ձեան պէս ճերմակ բռուած եւ բոլոր օրուան արեգական տաքութենէն չորցած

էին: Գեանին վրայ բարակ մաքուր աւազ տարածուած էր: Պատուհանին ապակիները մաքրուած եւ առջեւի խռիւնէրը մաքրուած ըլլալով՝ երկնից գեղեցիկ կապոյտը պատուհանին պայծառ ապակիներէն ներս կը թափանցէր: Անկողնոյն կազմուածքին վրայ առատ նոր յարդ գրուած ու վրան ճերմակ սաւան ծածկուած էր. նաեւ մէկ երկու գլխու բարձեր կային, որոնք մինչեւ նոյն ատեն կը պակսէին: Նոր մաքուր ու աղնիւ բրդէ գորգ մ'ալ վերմակի տեղ գրուած էր: Ճերմակ լաթով ծածկուած սեղանոյն վրայ ալ գեղեցիկ ու անուշահոտ ծաղկանց փունջ մը կը կենար: Բանտին մէջի յառաջուան մզլուտ օդին տեղ՝ սքանչելի ծաղկանց հոտը լեցուած էր:

Ո՛րչափ ուրախութեան պատճառ կ'ըլլաս ինծի, սիրելի՛ աղջիկս, ըսաւ Էդելբերգ: Ստուգիւ սրդիական սէրը կրնայ ծնողաց պանդխտութեան ճամբան այսպէս վարդերով ու անուշահոտ ծաղիկներով զարդարել: Սէրը կրնայ խաւարին ու տխուր բանտը՝ երկնից դրախտի դարձնել:

Բայց ըսէ, սիրելի՛ Վարդուհի, կրկնեց՝ մաքուր պատերն ու կամարները դիտելով՝ զորոնք անկարելի բան էր որ Վարդուհին մինակ ըրած ըլլար, ո՞վ է ասանկ թշնամեայ բերդին մէջ ան բարեսիրտ մարդն՝ որ քեզի օգնեց:

Վարդուհին սկսաւ ամէն բան տեղն ի տեղը պատմել: Հոս բերդին մէջ ծեր գի-

Նուր մը կայ, ըսաւ, որն որ ատենօք որ մնադիր է եղեր, եւ հիմակ ալ երբեմն երբեմն իր արուեստը կը գործածէ: Անցեալները խեղճը քանի մը օր հիւանդացաւ: Գռնապանուհին իմ աղաչելովս իրեն հարկաւոր եղած բաները կը հոգար. ես ալ իրեն կերակուր կը տանէի, երբեմն ալ ժամանակ կ'ըլլար նէ՝ անկողնոյն քով նստած՝ իրեն հետ կը խօսակցէի: Մէյ մ'ալ անգամ մը, առանց գիտնալու որ ես ձեր աղջիկն եմ, սկսաւ մեծ ցաւով ու յարգութեամբ վրանիդ խօսիլ: Ա'ըսէր որ ան պատերազմին մէջ՝ որն որ թէոպալտին յանցանքովը կորսուելու վրայ էր, ինք ծանր վէրք ընդունելով՝ դաշտի վրայ մնացած էր, եւ ստուգիւ մեռած կ'ըլլար, թէ որ դուք վրան գլխով՝ օգնութեան չհասնէիք: Երէկ իրիկուն իրեն աղաչեցի որ դայ ինծի օգնէ աս զարհուրելի բանտը քիչ մը լուսաւորելու: Ար կարծէի որ շատ դժուարութիւններ պիտի հանէ: Բայց ասոր հակառակ՝ իմ դիտաւորութիւնս գովեց ու գործքին մեծ մասն ալ հաճութեամբ իր վրան առաւ: Ա'ուզէ նէ՝ թէոպալտ ալ իմանայ, կ'ըսէր, ամենեւին հոգս չէ. որովհետեւ ըրած բանս ասպետութեան կարգը պատուել է:

Էդելբերդ աւելի մանրամասն տեղեկութիւն ուզեց նոյն մարդուն վրայ, եւ վերջապէս ըսաւ. Չեմ յիշեր որ այսպէս մեկու մը բարիք ըրած ըլլամ, բայց իր ե-

րախտագիտութիւնը զիս շատ շարժեց : Ահա յայտնի կը տեսնուի, սիրելի՛ Վարդուհի, որ բարիքը, թէպէտ երկայն ատեն մնացուած ըլլայ, տարիներէ վերջն ալ աղէկ հետեւութիւններ կ'ունենայ :

Վարդուհին գնաց իր հօրն իրիկուան կերակուրը շերաւ : Այսօր ձեզի հետ կերակուր ուտենք, ամենասիրելի՛ հայր, ըսաւ : Աս զրուցելով՝ հօրը քով նստաւ : Բերածը քիչ բան էր, բայց բոլորն ալ հօրը սիրած կերակուրներէն : Ասպետը մինչեւ նոյն ատեն խմելու ուրիշ բան չունէր՝ բայց եթէ պարզ ջուր . Վարդուհին շիշ մը հին գինի ալ բերած էր :

Աստուած սիրես նէ, Վարդուհի, ըսաւ հայրը սեղանին ու անկողնոյն վրայ նայելով, առ վերջին աղքատութեանդ մէջ ասոնք ուսկից դտար : Վարդուհին իմացուց որ ճերմակ կտաւն ածխագործին կնոջ մէն պարգեւ առած է . կերակրոյ համար բերած վառեակներն ու խեցգետինը՝ Ադնէս բերած է . իսկ մնացած մանր բաներն ալ իր վարձքէն եւ հիւրերուն տուած պարգեւէն ճարած է : Բայց ամենեւին յիշատակութիւն չըրաւ բարձերուն վրայ, որ իրեններն էին : Ազնուական ասպետը կերակուրն ուտելէն ետեւ՝ ըսաւ . Շատ անգամ կայսեր սեղանը կերակուր կերած եմ, բայց երբեք այսպէս ախորժակով կերածս չեմ յիշեր : Աստուած քու սրգիական սերդ վարձատրէ, ամենասիրելի՛ Վարդուհի :

Բայց օրիորդը հօրմէն աւելի երջանիկ էր. կենացը մէջ երբեք անանկ երջանկութիւն մ'ունեցած չէր՝ ինչպէս որ հիմայ հայրը հոգալու ատեն կը զգար: Հիմակ իրօք կը հասկընար ան խօսքին ճշմարտութիւնը որ Տայն առնելէն աղէկ է: Ի՞նչպէս երջանիկ կ'ըլլային ամէն հարուստ մարդիկ՝ թէ որ ասիկա գիտնային, կ'ըսէր: Ի՞նչ երջանկութիւն չէին կրնար ունենալ ան զաւկըները, որոնք բաւական հարստութիւն ունին իրենց ծնողացը բարիք ընելու: Այսպէսով երկրիս վրայ երկինքը ժառանգելու կը սկսէին:

Աւարդուհին պէտք էր նորէն իր գործքին երթալ, եւ դռնապանուհւոյն ուտողոց համար քիչ մը բան պատրաստել: Ուստի իր հօրը բարի գիշեր մաղթելով՝ աճապարեց գնաց: Իսկ խեղճ ասպետն այսպիսի զաւակ մ'ունենալուն վրայ զգացած ուրախութենէն՝ երկայն ատեն չկրցաւ աչուրները գոցել: Բայց վերջապէս անանկ քաղցր ու անոյշ քնանալու սկսաւ, որ դեռ կենացը մէջ եղած բան չէր:

Աւարդուհին ամէն օր նորէն նորէն հօրը ուրախութեան պատճառ կ'ըլլար: Ամէն առտու՝ պատառ մը չոր հացի տեղ, նոր կթած կաթ, երբեմն ալ կարագ կամ հաւկիթ եւ ճերմակ հաց կը բերէր, որ խեղճ բանտարկելոյն շատ հաճոյ կ'ըլլար: Շատ անգամ ուրիշներէն ծածուկ՝ որչափ որ կրնար նէ՝ իր կէսօրուան աղէկ ապուրը հօրը

կը տանէր, եւ ինք հօրը համար պատրաստուած անպիտան ապուրով դո՛հ կ'ըլլար: Շատ հեղ իրիկունները բան չէր ուտեր, կիրակի օրերն ալ իրեն տրուած քիչ մը խորվածը կամ խմորեղէնը հօրը կը տանէր: Երբեմն երբեմն իր հօրը սիրած անուշահոտ ծաղիկներէն փունջ մը շինելով՝ բանտը կը գնէր. նոյնպէս անդիէն ասդիէն պարգեւ առած պտուղներն ալ անոր կը տանէր: Իր զարդերէն քովը մնացած ոսկեղէն գինդերն՝ որ ան զարհուրելի իրիկունն աղատած էր, ածխագործին ձեռքովը ծախեց, որպէս զի կարող ըլլայ անկից առած ստրկով հօրը հարկաւոր եղած բաները, գէթ ամէն օր մէյ մէկ գաւաթ գինի հոգալ: Ա՛րքապէս կարճ ընելու համար՝ միայն իր հօրը համար կ'ապրէր:

Բանտապահն անգամ մը դործքի համար պատերազմէն տուն դարձած ատեն բանտարկեալներուն ալ այցելութիւն ըրաւ: Խիստ զարմացաւ՝ երբ որ Էդելբերգին բանտին դուռը բացաւ: Թէոպալտ ասպետը չտեսնէ, կ'ըսէր գլուխը շարժելով, ապա թէ ոչ՝ զիս ալ ստուգիւ ասանկ երկաթէ վանդակով ծակ մը կը նետէ, որ անշուշտ այսպէս մաքուր չ'ըլլար: Մաքրութենէ աղէկ ինչ բան կայ: Քիչ մը կրով ու աւաղով եւ ոչինչ աշխատութեամբ այսպիսի խաւարին բանտ մը՝ պայծառ սենեկի մըն է դարձեր. ուր որ շատերն անհոգութեամբ ու անմաքրութեամբ

իրենց սենեակը խաւարչտին բանտի մը կը դարձնեն :

Բանտէն ելլելով՝ երկայն անցքին մէջ մեծ հողով ու մտածութեամբ ըսաւ օրինորդին . Նայէ, Վարդուհի, ես քու փափուկ սիրտդ չեմ ուզեր մեղադրել . կ'ենթադրեմ՝ ալ որ մինչեւ հիմայ շատ բաներ ըրած պիտի ըլլաս ասպետին ու դեռ ընելիքներուդ ալ աչք կը գոցեմ . բայց չըլլայ թէ գութդ ու սէրդ այնչափի հասնի՝ որ մինչեւ զինքն ազատելու ետեւէ իյնաս : Ստոյգ է որ աս բանս գլուխ չ'ելլեր . միայն թէ նոյն իսկ փորձն ալ կրնայ զիս մեծ դժբախտութեան մէջ ձգել : Պաշտօնս ու հացս կը կորսնցընեմ . եւ կ'նոջմովս ու տղոցմովս բերդին խաւարին բանտերուն մէջ կը նետուիմ : Մանաւանդ որ եթէ տիրոջս կատաղութեան հանդիպելու ըլլամ, կրնայ ալ զիս մեռցընել : Գլխովս խոստացած եմ՝ որ բանտարկեալներն աղէկ սլահպանուին : Ուրեմն նայէ որ զիս դժբախտ չընես ու կեանքս փրանգի մէջ չդնես : Աս ըսելով՝ Վարդուհւոյն երդում՝ ընել տուաւ որ աննկ բան չ'ըներ . ճամբայ չելած՝ նորէն անդամ մ'ալ խոստում առաւ :

Գ Լ ՈՒՆ ԺԳ .

Վարդուհին հօրը խրատներուն կ'անուայ :

ԵՐԲՈՐ Էդելբերդ իր աղջկան որդիական սիրոյն վրայ մեծ մխիթարութեան, Վարդուհին ալ իր հօրը գոհութեան վրայ մեծ երջանկութեան մէջ էր, անդին Նոճերերդին մէջ խել մը փոփոխութիւններ եղած էին : Թէոպալտ ասպետին բերդը՝ որ մինչեւ ան ատեն ուրախութեանց ու զուարճութեանց տեղ մըն էր, նոյն ժամանակ դառն ցաւերով ու վշտերով լեցուած էր, որոնց դալուն՝ ոչ շարժական կամուրջն եւ ոչ ալ ան դռնափակներով ու աղիւսերով զգուշացուած դուռը կարող եղած էին դէմ դնել : Այստեքազմի լըբն որն որ հզօր ասպետի մը ու անոր դաշնակցաց դէմ յանդգնութեամբ ու յանձնապատանութեամբ սկսած էր Թէոպալտ, բոլորովին ձախող էին : Թէոպալտ վիրաւորուած էր, բոլոր իր պատերազմական ախն յափշտակուած, ինքն ալ հաղիւ կրցեր էր գերի իյնալէն ազատիլ : Հեռու տեղ մը ազգակիցներէն մէկուն բերդը իր վերքէն ծանր հիւանդ պառկած էր : Ուրիշ անդամներուն պէս կառքերով լեցուն աւարներն իր բերդը խաւրելու տեղ, հիմայ հարկ կ'ըլլար որ միշտ ստակ եւ ուրիշ հարկաւոր բաներ անկից բերել տայ : Իր ամուսինը եւ ոչ կրնար անդամ մը ղինքը տեսնելու երթալ . որովհետեւ պատերազմական ծա-

ռաները՝ բոլոր դացած էին . եւ մարդ չու-
նէր՝ որ անոնց պաշտպանութեամբը կարող
ըլլայ մինչեւ հոն երթալ :

Թէոպալաին թշնամիներն արթնցած
եւ արդէն սկսած էին իրենց թշնամութիւ-
նը գործքով ալ ցուցնելու : Քանի մ'ան-
գամ շրջակայ տեղերէն բերդին հարկաւոր
եղած բաները բերող սայլերուն վրայ յար-
ձակած ու բոլոր յափշտակած էին . այն-
պէս որ բերդին մէջինները երբեմն երբեմն
յետիննեղութեան ու չքաւորութեան մէջ
կ'իյնային . տիկիներն ու զաւկները հասա-
րակ կերակրով դոհ կ'ըլլային , եւ ան ալ
ամէն անգամ չէին դաներ : Տղաք սկսան
բոլոր ծաղիկ հանել , անանկ որ կեանքեր-
նին ալ մեծ վտանգի մէջ էր : Աւերջապէս
տիկիներն ալ՝ տրամութենէն , հոգէն ու գի-
շերները չքնանալէն՝ հիւանդ ինկաւ :

Աւարդուհին աս ամէն բաներն ամենա-
փոքր պարագաներովը շատախօս դռնապա-
նուհիէն իմացած էր : Ինք արտաքոյ կարգի
քաջուող բնութիւն մ'ունէր , եւ հազիւ
հրամայուած ատեն , որպէս զի հրամանին
դէմ չընէ , բերդին վերի դին՝ ասպետին
ընտանեաց բնակարանը կ'ելէր : Սանդղին
ամէն մէկ աստիճանէն վեր ելած ատեն՝
սրտին մէջ անոնց վրայ զգացած հակառա-
կութիւնը կ'աւելնար . եւ որչափ կարելի
էր նէ՝ շուտով նորէն սանդուղներէն վար
կը սլանար : Ամէն անգամ որ ասպետին ըն-
տանիքներէն մէկը կը տեսնէր , իբրեւ թէ

սիրտը սրով մը կը խոցուէր։ Օր ըստ օրէ առանց իմանալու՝ աս հակառակութիւնը կ'աճէր, չէ թէ միայն թէոպալտին դէմ՝ որ իր հօրը սոսկալի անիրաւութիւն մ'ըրած էր, այլ նաեւ անոր ամուսնոյն ու զաւկըներուն դէմ ալ։

Օր մը՝ բերդին վիճակը տեղն ի տեղը հօրը պատմեց. ասոնք ըսելու ատեն՝ թեւ թեւ ծիծաղ մ'ալ սարդեցաւ երեսներէն անցաւ։ Հիմայ, կ'ըսէր, թող փորձով իմանան որ խեղճութիւնն ինչ բան է. հիմայ քիչ մը խոնարհին։ Աս տիկինը՝ որ կեանքը միշտ փառաւորութեամբ ու շռայլութեամբ կ'անցընէր, իր զաւկըները միշտ դեղեցիկ զգեստներով կը զարդարէր, միշտ երեւելի տիկնանց այցելութիւնը կ'ընդունէր ու ինքն ալ անոնց այցելութեան կ'երթար, թող հիմայ հաւատաւոր կուսանի մը պէս միայն ու միայնուկ ապրիլ սորվի, թող հիմակ իրեն նոր բարեկամներ ստանայ, քիչ մ'ալ հեծելու եւ արտասուաց հետ ճանչուորութիւն ընէ։ Ան հպարտ, յանդուգն ու գոռոզ ասպետը՝ որ այնչափ մարդիկներ մոխրի վրայ նստեցուց, հիմայ թող թափանցէ, հիմակ իմանայ ան խօսքին ճշմարտութիւնը թէ Ինչ չափով որ կը չափէք, նոյն չափով կ'ընդունիք։

Ազնուասիրտ հայրն իր աղջկան բերնէն աս խօսքերը լսելով՝ սրտանց հառաչեց։ Ինչ, աղջիկս, ինչ, կանչեց. քեզմէ այսպէս խօսքեր պիտի լսեմ եղեր։ Քու քաղցր ու

Հէզ կերպարանացդ վրայ վնասասէր ծիծակ
 պիտի տեսնեմ եղեր : Այսպիսի զգած-
 մունքները դէշ են : Թող մի տար որ աղ-
 նիւ սիրտդ այսպէս թռնաւորուի : Ստոյգ
 է ասպետն ինծի մեծ անիրաւութիւն ը-
 րաւ . առանց պատճառի կ'ատէր զիս , եւ
 գլխուս մեծ բաներ ալ հասուց : Բայց մեր
 աստուածային Փրկչին վարդապետութիւնն
 ու օրինակն անծանօթ է քեզի : Ձմեզ չսի-
 րողները կրնանք ատել : Անոր հակառակ՝
 մեզի չարիք ընողներուն բարիք պիտի չհա-
 տուցանենք : Ի՛նչ . Թէոպալտին մեզի ըրած
 չարիքը՝ իր կնոջմէն ալ կ'ուզես հանել :
 Արծես թէ անիկա իր էրկանը ձեռքէն
 բաւական կրելիք չունի . անշուշտ Թէո-
 պալտին մեզի դէմ ըրածները հաւնած պի-
 տի չըլլայ : Ի՛նչ , հօր մը յանցանաց համար՝
 զաւկներէն վրէժ կ'ուզես պահանջել , ո-
 րոնք դեռ սուրբ ու անմեղ են , ո՛չ աջ դի-
 տեն ո՛չ ձախ : Ա՛րդուհի , Ա՛րդուհի ,
 թող մի տար որ քու հայրասիրութիւնդ՝
 սրտիդ մէջ թշնամւոյն ատելութեան ճամ-
 բայ բանայ : Նայէ , ես եւ ոչ զինքը կ'ատեմ :
 Այո՛ , Աստուած իմ , այո՛ , կրկնեց ձեռուը-
 ները կուրծքին վրայ դնելով ու աչուրներն
 երկինք դարձնելով . դուն աղէկ դիտես որ
 եթէ հիմայ պատերազմի սոսկալի խառնուր-
 դին մէջ գտնուէի եւ Թէոպալտին կեանքը
 վտանգի մէջ տեսնէի , ինք զինքս թշնա-
 մեաց սրերուն ու նիզակներուն մէջ կը նե-
 տէի , որ զինքն ազատեմ , իր կենացը համար

իմ կեանքս կը զոհէի: Գուռն ալ, Վարդուհի, եթէ երջանկութիւնդ ու ինչքերդ նորէն ստանայիր, եւ իր կիներն ու զաւկրները յետին խեղճութեան մէջ ինկած՝ քու դուռդ դիմէին, սիրտդ այնչափ կը կարծրացնէիր որ դռներդ երեսներնուն գոցես, եւ խեղճ տղաքն ու իրենց մայրը, որոնք մեզի ամենեւին փնաս մը տուած չեն, թող կու տայիր որ դրանդ առջեւէն անմխիթար հեռանան եւ վերջին աստիճանի խեղճութեանց մէջ կեանքերնին կնքեն:

Չէ, չէ, կանչեց Վարդուհին այլայլութեամբ, չիկրնար ըլլալ, այսպէս բան չեմ կրնար ընել: Ասանկ առթի մէջ՝ հարկ ըլլար նէ՝ ըսրոր ունեցածս սիրով իրենց կու տայի:

Շատ կը տարակուսիմ, պատասխանեց հայրը: Երբ որ հիմակ եւ ոչ սիրով մը երեսնին կրնաս նայիլ, եւ ոչ հետերնին անուշութեամբ կրնաս խօսիլ, ինչպէս կրնաս կարծել որ անանկ դիւցաղնական առաքինութիւն կարենաս ի գործ դնել: Երբ որ հիմակ ամենայն եղանակաւ կը զգուշանաս եւ ամէն առիթներէ կը փախչիս որ երեսնին ալ չտեսնես, ինչպէս կարող պիտի ըլլաս իրենց մեծամեծ բարիքներ ընել: Ուրեմն հիմակուքնէ վարմունքդ փոխէ: Իրենց կը հանդիպիս նէ՝ գոնէ բարեկամական կերպով երեսնին նայէ. ան ատեն կըրնամ յուսալ որ առիթ պատահած ատեն՝ աւելի մեծ բան ալ կ'ընես:

Աս խրատներն ու խորհուրդները քեզի տալուս պատճառն ան չէ՝ որ մեր հզօր թշնամւոյն սիրտը շարժենք ու վաստակինք, եւ այսպէսով ինչքերնիս ու ստացուածնիս դարձեալ ետ առնենք։ Թէ որ միայն աս դիտմամբ մեր թշնամեաց բարեկամութիւն ցուցնենք նէ, աս բարեկամութիւնը բան մը չ'աժեք, եւ ցած ու վատ շողորորոտութիւն մը կ'ըլլայ, որմէ պիտի փախչինք ու պիտի ամբնանք։

Չէ, չէ, սիրելի աղջիկս, ճշմարիտ մարդասիրութեան երկնային ծագիկը՝ անձնասիրութեան տղմուտ արմատներէն չիկրնար ծլիլ, իր արմատն է՝ մաքուր ու անմեղ սիրտ։ Ճշմարիտ մարդասիրութիւնը՝ ան երկնային սիրոյն ցոլացումն է՝ որն որ մեր սուրբ կրօնին հիմն է։ Աս սէրը նոյն ինքն Աստուած է։ Աշխարհքիս մէջի բոլոր մարդիկներն ինք իբրեւ իր սրդիները կը սիրէ։ Իր մոլորեալ որդւոցը վրայ ալ արեգակը կը ծագէ, անձրեւ ու ցօղ կը պարգեւէ իրենց։ Ա'ուղէ որ անոնք ալ դառնան աղէկնան եւ ամէնքը մէկտեղ երկինք գան։ Աստուծոյ Որդին իր կեանքն իսկ անոնց համար զոհեց, ու իր պատուական արիւնը թափեց, որպէս զի զանոնք փրկէ։ Ուրեմն մենք ալ պիտի նայինք որ աս երկնային սիրոյն նմանութիւն մ'ունենանք։ Բոլոր մարդիկները եղբօր պէս պիտի սիրենք, ձեռքերնէս եկածին չափ՝ իրենց բարիք պիտ'որ քնենք, նաեւ մեր թշնամի-

ներն ու չարերն ալ մեր աս սիրոյն հա-
ղորդ պիտ'որ բլլան :

Մեր կենաց մէջ բոլոր փոյթերնիս ան
պիտի բլլայ՝ որ աս երկնային սէրը իբրեւ
տունկ մը տնկենք մեր սրտին մէջ, եւ օր
բայտ օրէ աւելի կատարելագործելու ջա-
նանք : Չնչին, բան մը չաժող իրաց սիրտ
կապերն, ունայնութիւնը, զգայական հեշ-
տութիւնները, անցողական մեծութիւն-
ները թող չեն տար որ աս երկնաւոր սէրը
մեր սրտին մէջ ծլի, եւ իբրեւ փուշ՝ ան
գեղեցիկ սիրոյ տունկը ծլած չծլած՝ կը
խղդեն, ոստ արծակելը կ'արդելեն : Անոր
համար որպէս զի մարդկային սիրտը հպար-
տութենէ, անձնասիրութենէ ու երկրաւոր
սէրէ ազատ ու մաքուր բլլայ, Աստուած
երբեմն մարդուս մեծամեծ նեղութիւններ
ու վիշտեր կը խաւրէ : Անոր համար ալ
զմեզ մեր փառաւորութեան վերջին ծա-
գէն խոնարհեցուց, ժամանակաւոր ինչքեր-
նիս մեր ձեռքէն առաւ, երկրաւոր մխի-
թարութիւններէ բոլորովին մերկացուց :
Հաւատա ինծի, սիրելի՛ աղջիկս, քանի որ
Աստուած մեզի մեծ մեծ նեղութիւններ
ու վիշտեր կը խաւրէ, յայտնի է որ վրանիս
այնպիսի բաներ կը գտնուին, որոնք միայն
նոյն վշտերով կրնան մաքրուիլ : Ուստի
պէտք է որ Աստուծոյ սիրալիր գիտաւո-
րութիւնը ճանչնանք, չէ՛ թէ մեր չարչարիչ-
ներն ատելով՝ իր գիտաւորութիւնը պարա-
պի հանենք եւ զրկուինք ան օրհնութիւն-

ներէն՝ զորոնք Աստուած կը պատրաստէ մեղի այս չարչարանքներով :

Արդուհին մեծ մտադրութեամբ հօրը խրատները մօտիկ կ'ընէր : Երբ որ խօսքը լմնցուց, Իրաւունք ունիք, սիրելի՛ հայր, ըսաւ՝ զուարթ գէմքով ու արտասուալից աչուրներով երեսը նայելով : Ո՛հ, որչափ հեռու եմ եղեր Քրիստոսի աշակերտ ըլլալէն : Ա՛լ ասկէ ետքը Աստուծոյ օգնականութեամբ կ'ուզեմ ինք զինքս շխտել : Ար ջանամ որ զԱստուած ամէն բանէ վեր, բոլոր մարդիկներն, ինչպէս նաեւ զԹէոպալտ, անոր ամուսինն ու զաւկներն ալ, ինծի պէս սիրեմ : Եւ թէ որ վշտերը կըրնան իմ սէրս աճեցընել, ան ատեն աւելի սիրով կ'ուզեմ նեղութիւն կրել՝ որչափ որ Աստուծոյ կամքն է : Ի՞նչ է աս վշտերու մէջ անցած ժամանակը՝ երջանիկ յաւիտեանականութեան մը քով :

Արդուհին իրօք ալ տուած խօսքը բռնեց : Ա՛լ զարհուրելով չէր փախչեր ապետին տղաքներէն՝ որոնք հիւանդութենէ ելած ըլլալով՝ երբեմն երբեմն իրենց դայեկին հետ բերդին հրապարակին մէջ կը խաղային : Ա՛լ զիրենք չտեսնել չէր ձեւացըներ, հասա քաղցր ծիծաղով մը միշտ իրենց բարեւ կու տար, երբեմն ալ հետերնին կը խօսակցէր : Ար ջանար որ իրենց ամէն կերպով սէր ցուցընէ : Ազնիւէն խնդրեց որ իրեն ընտանի այծ եւ ջուխտ մը ազաւնի բերէ. այծը՝ մեծ տղուն, աղաւ-

նիններն ալ՝ երկու պզտիկ օրիորդաց պար-
գեւեց : Հետերնին յաճախ տեսնուելով՝ ի-
րենց մեծ սէր կապեց եւ սկսաւ ինք զին-
քը մեղադրել որ մինչեւ նոյն ատեն իրենց-
մէ երես կը դարձնէր : Ինք զինքս մեծ ու-
րախութենէ զրկեր եմ, կ'ըսէր, յանցան-
քովս արդէն պատիժս գտեր եմ : Ո՛հ, ինչ-
պէս իրաւունք ունի եղեր հայրս . աւելի ա-
ղէկ է բարեկամ ու ներողամիտ ըլլալ քան
թէ թշնամի ու վրէժխնդիր :

Գ Լ ՈՒԽ ԺԴ :

Աւարդսնայն Ժառարանիւն :

ԼՅՐԿԱՅՆ մըրկալից ու անձրեւոտ տխուր
օրերէն ետեւ՝ դարձեալ զուարթ աշնան
առաւօտ մը ծագեցաւ : Արեգակը բերդին
բարձր պատերուն վրայ այնպէս պայծառ,
այնպէս գեղեցիկ կ'երեւար՝ որ կարծես թէ
ամէն բան նոր զուարթութիւն մը զգեցած
էր : Բերդին բոլոր ծառաները դուրս ե-
լած էին, որ դեռ ներս չառնուած պտուղ-
ները ժողվեն բերեն : Թեկզի՝ տղոց դայ-
եակը սեղանէն վերջը զիրենք առաւ հրա-
պարակն իջաւ :

Բերդին ընդարձակ հրապարակին մէջ-
տեղը շքեղ ջրհոր մը կար, որուն չորս դին
մեծամեծ քարերով պատ մը քաշուած էր .
վրայի բարձր յարկը վեց բարակ սիւներու
վրայ կը կենար, որն որ հին ատենուան
գմբէթաձեւ աշտարակներուն նման մեծ

Ճարտարութեամբ ու ամէն տեսակ զարդերով զարդարուած էր : Իսկ ջրհորին խորունկութիւնը չափէ դուրս բան էր : Անուով սաստիկ արագութեամբ դոյլ մը մէջը երկրնցընեն ու վեր քաշելը՝ գրեթէ քառորդ մը կը տեւէր : Բերդին այցելութեան եկող օտարականներն աս ջրհորին վրայ խիստ կը զարմանային եւ կը զրուցէին որ բերդին ամենէն երեւելի բաներէն մէկն է : Ասոնց նաեւ ջրհորին խորունկութեան վրայ ալ ծանօթութիւն մը տալու համար՝ շատ անգամ մէջը քար կը նետէին . եւ չկար մարդ մը՝ որ չզարմանար աս քարին նետուելէն մինչեւ ձայնին վեր հասնիլն անցած ժամանակին երկայնութեան վրայ : Հորին չորս կողմը սինի ծառերով պատած գեղեցիկ մարգագետին մը կար , որուն աղուոր դալարութիւնը՝ հրապարակին շատ սիրուն տեսք մը կու տար :

Արդ նոյն օրը տղաք սկսան հորին քով մարգագետնին վրայ խաղալ : Պզտիկ օրիորդները՝ Սրբիկն ու Աստարիկը ծառերուն կարմրուկ պտուղներուն վրայ զմայլած կը կենային : Թեկզի պարտաւորեցաւ իրենց անպտուղներէն փրցընել , զորոնք սկսան շարքի անցընել , եւ բուստէ կամ մարգարտէ զարդի պէս վզերնին ու թեւերնին դնել : Նոյն միջոցին՝ իրենց Փերդինանդ եղբայրը զուարճութեան համար ջրհորին մէջ քար կը նետէր , կրցածին չափ ալ կ'աշխատէր որ խոշորները գտնէ , եւ քարը ջրին զար-

նուեւելուն պէս՝ ուրախութենէն կը սկսէր ցատքոտել : Քիչ մը ետքը աս խաղէն ձանձրանալով՝ ջրհորէն հեռացաւ . մէյ մ'ալ թռչուն մ'եկաւ դոյլին եղերքը կեցաւ, եւ մէջը քիչ մը ջուր մնացած ըլլալով՝ ներս մտաւ ու խայտալով ջուր խմելու եւ լուացուելու սկսաւ : Տղան աս տեսնելուն պէս՝ Նայեցէք, սկսաւ պոռալ քոյրերուն, նայեցէք . դոյլին մէջ թռչուն մը մտած է, կրնամ դիւրաւ բռնել : Աս ըսաւ ու վաղեց ճանկրուտելով ջրհորին շրջանակին վրայ ելաւ, եւ իր պղտիկ բաղուկներն սկսաւ դէպ ի դոյլը երկընցընել . բայց որովհետեւ ձեռքը չէր հասներ, անոր համար բոլոր մարմնովը սկսաւ դոյլին երկըննալ . եւ ինք զինքը չկրնալով բռնել, մեկէն զարհուրելի անդունդին մէջ սուղեցաւ :

Ներկու օրիորդները հորին քովը սոսկալի աղաղակ մը փրցուցին : Թեկզի՝ որ բերդին խոհանոցը քաշուած՝ իր կոկորդը կը հոգար, տղոց վայնասունը լսելուն պէս՝ այլայլած դուրս վաղեց եւ ջրհորին մէջէն տղուն պոռալուն ձայնը լսելով՝ մէջն որ նայեցաւ, տեսաւ որ խեղճը ջրհորին մէջտեղերը իր զգեստներէն կախուած էր պատին վրայ սանդուղ կռթնցընելու համար հաստատուած երկաթի ճանկերուն մէկէն : Խեղճ աղջիկը պաղեցաւ մնաց, ինչ ընելիքը չէր գիտեր : Ասպետին տիկինը հիւանդ անկողինը կը պառկէր, խցէն չէր կրնար ելլել . բերդին մնացած մարդիկը՝ ինչպէս ըսինք՝

դուրս խլած էին : Թեկղին մեռելի պէս
գոյնը նետած , ձեռուրները գլխուն զար-
նելով՝ զԱստուած ու բոլոր երկնից սրբերն
օգնութեան կը կանչէր :

Մէյ մ'ալ մէկէն Վարդուհին երեւ-
ցաւ : Ինք տունն էր մնացեր , որովհետեւ
դռնապանուհւոյն պզտիկ աղջիկը ծաղիկ
հանած էր : Շուտով , կանչեց քաջասիրտ
աղջիկը Թեկղին , շուտով զիս գոյլով վար
իջեցուր : Աեցի՛ր պոռալուս պէս՝ ալ գոյլը
վար թող մի տար . եւ Վէր որ պոռամ ,
սկսէ զգուշութեամբ վեր քաշել : Ըսած-
ներուս աղէկ միտ դիր , մի վախնար . կը
յուսամ որ Աստուծով տղան կ'ազատի :
Աս ըսաւ ու աչուրները դէպ ի երկինք
դարձնելով՝ ինք զինքն Աստուծոյ յանձնեց
եւ գոյլին վրայ ելաւ : Քանի որ վար կ'իջ-
նար , ահ ու դողը զինքը կը պատէր , հորին
խոնաւ ու պաղ օդը զինքը կը դողացընէր ,
արեգակն իրեն համար մարած կ'երեւար ու
երթալով՝ թանձրամած խաւարի մէջ կը
մոնէր : Վերջապէս խեղճ տղուն մօտիկնա-
լով՝ խորունկէն սկսաւ Աեցի՛ր , պոռալ :
Դոյլը կեցաւ : Վարդուհին սկսաւ ջանալ
որ տղան բազկացը մէջ առնէ ու ան ճան-
կէն ազատէ : Բայց ասիկա շատ դժուար
ու վտանգաւոր բան էր : Չէր կրնար եր-
կու ձեռքն ալ ազատութեամբ դործել ,
որովհետեւ ինքն ալ ան ահագին անդուն-
դին տակը չսուղելու համար՝ միշտ մէկ
ձեռքով գոյլին շղթան պէտք էր բռնել :

Ըլլալու բան չէր : Սաստիկ այլայլութիւն մըն է զինքը պատեց , սկսաւ պաղ պաղ քրտինք թափել , տղան ալ մէկ կողմանէ պոռալով կու լար : Արդուհին ան ահաւոր խաւարին անդին մէջ եռանդով Աստուծոյ կ'աղաչէր որ աս անհնարին վտանգին մէջ զինքը թող չտայ : Աւերջապէս յաջողեցաւ . առաւ տղան բազկացը մէջ : Խեղճ տղան անմիջապէս իր աղատչին վիզը պլլուեցաւ ու լալէն դադրեցաւ : Արդուհին սկսաւ . Աւեր , վեր քաշէ պոռալ : Թեկզին մեծ ուրախութեամբ սկսաւ դոյլը վեր քաշել :

Տղուն հիւանդ մայրը՝ հրապարակին մէջ աղջիկներուն դռչիւնը լսելով՝ պատուհան ելած էր : Մեծ սարսափմամբ , որ շանթի մը պէս վրան հասաւ , իմացաւ որ Փերդինանդ ջրհորին մէջ է ինկեր : Իրեն այնպէս կ'երեւար որ ան զարհուրելի խօսքերը բոլոր բերդին մէջ կը դռային : Խեղճ տիկինը պատուհանը կեցած՝ աւելի մեռելոյ քան թէ կենդանի մարդու կը նմանէր . ծնկուրներն ու ձեռուրները սաստիկ կը դողային , ոտքի վրայ կենալու զօրութիւն չէր մնացած վրան . սիրտն այնպէս կը զարնէր , այնպէս կը թնդար՝ որ կարծես թէ կուրծքէն դուրս պիտի ցատքէր :

Թեկզին սկսաւ պոռալ որ Փերդինանդ կախուած կեցած է , եւ դռնապանուհւոյն աղախինք վար իջած է զինքն աղատելու : Ան ատեն խեղճ մօր սիրտը տկար յուսոյ

Ճառագայթ մը ծագեցաւ : Ուղեց աղօթել . բերանը չէր կրնար շարժել , բայց սիրտն առ Աստուած վերցընելով՝ եռանդեամբ կը խնդրէր իր առջինեկ զաւկին ազատութիւնը : Աչուքներն անշարժ՝ ջրհորին վրայ տընկած էր : Վերջապէս Վարդուհին երեւցաւ . մէկ ձեռքովը բռնած էր տղան , որն որ իրեն պլլուած՝ անշարժ կը կենար , մէկալովն ալ շղթան : Երբ որ դոյլը բաւական վեր եկաւ , օրիորդը տղուն հետ ջրհորին շրջանակին մէջտեղը հասաւ եւ սոսկալի անդնդին վրայ կը ճօճար : Թեկղին շղթան հաստաւելով՝ ջրհորին քովը վաղեց , եւ դոյլը դէպ իրեն քաշելով՝ կ'ուզէր տղան առնել . բայց այնչափ ահուդողէն ու վախէն վրան զօրութիւն մնացած չըլլալով՝ չէր կրնար թէ՛ դոյլը հաստատուն բռնել թէ՛ տղան Վարդուհւոյն բազուկներէն առնել : Երկայն ատեն փուչ տեղ կ'աշխատէր : Ասիկա մօրը զարհուրելի տեսարան մըն էր : Կարծէր որ ամէն բոպէն երեքը մէկտեղ անդնդին տակ պիտի սուզին :

Վարդուհին տեսնելով որ ասիկա յաջողելու բան չէ , մանաւանդ որ թեկղին դոյլն ալ բոլորովին թող տուած էր , ուղեց տղան դայեկին երկընցընել . բայց թեկղին որչափ որ ալ կը ծռէր , որչափ որ ալ ձեռքը կ'երկընցընէր , հասնիլն անկարելի բան էր : Մայրը պատուհանին առջեւէն ալ չէր կրնար նայիլ . աչուքները սկսան միթանալ եւ որչափ որ զօրութիւն ունէր՝

պոռաց . Այնպէս չէ , այնպէս չէ : Աւարդուհին նոյն խօսքերը չսեց , բայց արդէն ինք իրմէ իմացած էր որ աս եղանակաւ ալ բան մը գլուխ պիտի չելլէ , մանաւանդ թէ աւելի վտանգաւոր է :

Քաջասիրտ աղջիկը քանի մը ընդհատեալ հանգիստ կենալէն ետեւ՝ աչուքները դէպ ի երկինք դարձուց եւ քիչ մը մտածելով՝ ըսաւ . Թեկղի , դոյլը ճանկով այնպէս մը շարժէ՝ որ հորին բերնին մէջ կամաց կամաց անդին ասդին երերայ : Թեկղին հնազանդեցաւ առանց գիտնալու որ ասիկա ինչի՛ պիտի ծառայէ : Հիմակ , ըսաւ՝ Աւարդուհին զԹեկղին քաջալերելով , հիմակ երբ որ դոյլն ինք իրմէ քու կողմից կու գայ , անմիջապէս երկու ձեռքովդ տղան մէկէն ձեռքէս առ : Աեցիր՝ մինչեւ որ ես քեզի ըսեմ : Նայէ , հիմայ , հիմայ : — Թեկղին գիւրուծեամբ տղան բազկացը մէջ առաւ ու գետինը դրաւ :

Ետքը ձեռքը Աւարդուհւոյն ալ կ'երկընցընէր որ զինքն ալ դուրս հանէ : Բայց օրիորդը տեսնելով որ անանկ չ'ըլլար , Դոյլն այնպէս շարժէ որ , ըսաւ , սիւններէն մէկուն մերձենայ : Թեկղին այնպէս ըրաւ . եւ երբ որ ճոճացող դոյլը սեան մը մօտիկեցաւ , Աւարդուհին մէկէն նոյն սեան պլլուելով՝ շրջանակին վրայ ելաւ , վար ցատքեց : Ի՛նչ ուրախութիւն կը զգար՝ երբ որ կ'իմանար որ ոտուքներով երկրին վրայ կու խած է , ի՛նչպէս կ'ուրախանար որ երկնից

գեղեցիկ կապոյտը նորէն կը տեսնէ: Ան-
միջապէս ծնկան վրայ իյնալով՝ Աստուծոյ
շնորհակալ եղաւ որ զինքն ու տղան ա-
զատեց: Բարերար Տէր, շնորհակալութիւն
քեզի. աս եղաւ առջի մտածմունքը: Հայրս
ինչպէս պիտ'որ ուրախանայ իր Աարդու-
հւոյն վրայ, ինչպէս գոհ պիտի ըլլայ. աս
եղաւ երկրորդ մտածմունքը: Շուտ մ'ա-
ճապարեց տղուն ազատութեան ուրախա-
կան լուրն իր հօրը տանելու: Էդելբերգ
ուրախութեան արցունքներով իր աղջիկն
ընդունելով՝ Մեծ, գեղեցիկ յաղթանակ
կանգնեցիր, կանչեց. անձինդ յաղթեցիր,
թշնամեաց բարիք ըրիր: Չօրաւոր թշնա-
միները գետինը պառկեցրնող քաջ ասպե-
տէ մ'աւելի դիւցազնական գործք գործե-
ցիր. մարդու կեանք մը փրկեցիր: Բայց մի
հպարտանար, սիրելի՛ աղջիկս. Աստուած
է՛ որ քեզի քաջասրտութիւն ու յաջողու-
թիւն տուաւ: Ամենայն փառք ու պատիւ
իրեն կը վայելէ:

Աւարդութեան անհաւանականութիւնը :

Աստուծոյ ըլլալու ատեն՝ Թեկղին խեղճ տղան առած մօրը տարած էր : Նոյն բուսակին մօրը հիւանդութիւնը բոլորովին անցած էր . առաւ իր սիրելի որդին եւ ուրախութեան արցունքով այտերը կը թրջէր , միշտ կը հարցնէր որ արդեօք բան մը կը զգայ : Տղուն բան մը չէր եղած . միայն վախէն երեսը դեփ դեղին էր : Խեղճ մայրը տղան բազուկներուն մէջ առած՝ ծնկան վրայ եկաւ եւ սկսաւ լալով կանչել . Աստուած իմ , շնորհակալ եմ քեզի , որ իմ որդիս նորէն ինծի պարգեւեցիր . ալ զինքը քեզի ծառայելու համար պիտի մեծցնեմ :

Նորէն ոտք ելլելով , բոլորովին տկարացած՝ անկողնոյն վրայ նստեցաւ , ու որդին գիրկը բռնելով՝ ըսաւ . Ողորմելի՛ տղայ , ի՞նչ սրտի ցաւ չպատճառեցիր ինծի քու թեթեւամտութեամբդ : Քանի՛ անգամ զքեզ այսպիսի վտանգաւոր դորձքերէ զգուշացուցած եմ : Քանի՛ անգամ քեզի ըսած եմ որ ջրհորին քով մ'երթար , ձիերուն քովէն հեռու կեցիր , ծառի վրայ մ'ելլեր : Տես , մագ մնաց որ անհնազանդութիւնդ կեանքդ ձեռքէդ պիտի յափշտակէր : Ո՛հ , զոնէ ասկէ ետքը հնազանդ եղիր , մօրդ խօսքերէն դուրս մ'ելլեր : Թէ որ զքեզ կորսնցընէի , հայրդ ի՞նչ պիտի ըսեր : Գար-

ձեալ կ'ըսեմ, դոնէ ասկից վերջը հնազանդեղիր : Հրաշքով ազատեցար , հրաշքով ինծի նորէն պարգեւեցար : Շնորհակալեղիր Աստուծոյ՝ որ իր սուրբ հրեշտակին ձեռքովը փրկեց զքեզ :

Զքեզ փրկող հրեշտակը՝ ածխագործի մը ողորմելի աղջիկն էր , ըսաւ չորս դին նայելով . հոս չէ՞ մի բարեսիրտ աղջիկը : Գնա , Թեկղի , գնա շուտով կանչէ զինքը , որ իրեն շնորհակալ ըլլամ : Աս դիւցաղնական գործքը չեմ կրնար անվարձ թողուլ :

Դայեակը վազեց վար իջաւ : Աւարդուհին նորէն գացած՝ հիւանդ աղջկան անկողնոյն քով նստեր իր գործքը կը գործէր : Եկուր , եկուր , ըսաւ Թեկղին . շուտով աս բոպէս տիկինը զքեզ կ'ուզէ : Ուրախացիր , անտարակոյս մեծ պարգեւ մը կ'առնես : Պարգեւ բառը Աւարդուհւոյն աղնիւ սիրտը խոցեց , պարգեւի համար տեղէն շարժիլ չէր ուզեր : Բայց մտածելով որ չերթալն անվայել բան է եւ ուրախացեալ մօր արամուլթեան պատճառ կ'ըլլայ , ելաւ Թեկղիին հետ գնաց :

Պարկեշտութեամբ ու կարմրելով սենեակը մտաւ : Տիկինն՝ որ անկողնոյն վրայ նստած՝ նոր քուն մտնող տղուն կը նայէր , բազուկները բանալով՝ Աւարդուհւոյն դիմացը գնաց , եւ իր աստիճանը չփշելով՝ խոշորազգեստ օրիորդը սիրով գրկեց . Ո՛հ , սիրելի՛ աղջիկս , կ'ըսէր , ի՞նչպէս շնորհակալ ըլլամ քեզի . ի՞նչ գեղեցիկ գործք

դործեցիր. ի՞նչ անվախճան ողբերէ ազա-
տեցիր զիս, ի՞նչ անպատմելի ուրախութեան
պատճառ եղար ինծի: Առանց քեզի՝ իմ
սիրելի որդիս, որ հիմայ քաղցր քնով ան-
կողնոյ մէջ կը հանգչի, պաղած ու փառ-
ցած՝ ան ահագին ջրհորին մէջ մնացած էր:
Տղաս մահուընէ ազատեցիր եւ զինքը նո-
րէն ինծի պարգեւեցիր: Ասկէ ետքը դուն
ալ իմ զաւկըններուս կարգը կը մոնես, եւ
ես քեզի մայր կ'ըլլամ: Ասկէ ետքը միշտ
քովս մնացիր:

Իսկ գ.քեզ, ըսաւ Թեկղինն դառնա-
լով՝ ծանրութեամբ բայց քաղցրութեամբ
եւ առանց բարկութեան նշանի մը, ալ
ասկէ ետքը չեմ կրնար քովս պահել: Քու
այնպէս դիւրին պարտքդ, տղաքն ամենեւին
աչքէ չկորսընցընելը, որն որ դայեկի մը
անտնօրինելի պարտքն է, աղէկ կատարե-
ցիր: Տղոց դայեակ անուանուելով՝ տղայա-
սպան պիտ'որ ըլլայիր: Այսօր իսկ վարձքդ
կը հատուցանեմ, վաղը բերդէն պիտի հե-
ռանաս:

Թեկղինն կու լար կը հեծէր, թողու-
թիւն ու շնորհք կը խնդրէր: Ծնկան վրայ
ինկած՝ սկսաւ լալով ըսել որ ինք խեղճ
որը աղջիկ մըն է, տուն տեղ չունի. կրկին
կրկին խօսք կու տար որ ասկէ ետքը կը
ջանայ իր պաշտօնն աղէկ կատարելու:

Աս խոստումը շատ անգամ ըրիր, կը-
սէր տիկինը, բայց անգամ մ'ալ խօսքդ
չըռնեցիր: Ալ ասկէ ետքը չեմ կրնար

վրադ վտաճուծիւն ու ապահովութիւն
ունենալ : Թէպէտ զքեզ քովէս հանելն
ալ դժարս կու գայ, բայց քեզի համար
տղաքս միշտ վտանգի մէջ չեմ կրնար դնել :
Նայէ որ ասկէ ետքը ուրիշին քով մտած
ատենդ՝ պաշտօնդ աղէկ կատարես :

Ան ատեն Աարդուհին խօսել սկսաւ .
Ներեցէք ինծի, աղնիւ տիկին, ըսաւ, որ
Թեկղին համար քանի մը խօսք ըսեմ :
Ստոյգ է եւ դուք ալ իրաւունք ունիք,
Թեկղին մեծապէս պակսեցաւ : Իր Թե-
Թեւամտութիւնը ձեր մայրենի սիրտը մա-
հուան ճգանց մէջ խոթեց, եւ քիչ մնաց
ձեր որդւոյն կեանքն ալ պիտի կորսնցը-
նէր : Բայց աս զարհուրելի դիպուածն իրեն
մեծ խրատ կ'ըլլայ, եւ ստուգիւ ալ բոլոր
կենացը մէջ Թեթեւամտութիւնը մէկ դի-
կը դնէ : Սակայն ինք՝ միայն յանցանք չը-
րաւ. յանցանքին տեղը լեցնելու ալ ջա-
նաց : Ինչպէս հրամանքնիդ ալ տեսաք՝ ինծի
մեծապէս օգնեց. ինք իրմէ ելած՝ ձեր որդին
ազատելու կը ջանար : Հիմայ միայն իր յան-
ցանքը պիտի յիշուի. իր այնչափ օգնելուն
միտ պիտի չդրուի : Ինչպէս կրնաք զինքը՝
որ ձեր որդւոյն ազատութեան համար այն-
չափ աշխատեցաւ, առանց ողորմութեան
վռնաւել :

Ո՛հ, ի՛նչ մեծ ուրախութեան մէջ էինք
Թեկղին եւ ես, երբ որ տղան ազատեցինք,
Ինչպէս հրամանոցը հետ սւրախութեան
արցունքներ կը Թափէինք : Ա՛ռզէ՛ք որ այս-

որ մեր մէջէն ամենէն երջանիկը, որովհետեւ բան մը մայրական ուրախութենէն վեր չի կրնար ըլլալ, մէջերնէս մէկն ամենադժբախտ ընէ: Արնաք դեռ ուրախութեան արցունքները ձեր այտերէն չսրբած՝ խեղճ Թեկղին դառն արտասուաց ու ցաւոյ մէջ ընկղմել: Չէ, աղնուական տիկին, չէ. առիկա չէք կրնար ընել:

Իսկ ես իմ կողմանէս ինծի տուած պաշտօննիդ չեմ կրնար յանձն առնել: Չեմ կրնար խեղճ աղախնոյ մը հացը ձեռքէն յափշտակել եւ օտարի թշուառութեան վրայ իմ երջանկութիւնս հիմնել:

Տիկինն աս խօսքերը լսելով՝ զարմացմամբ Աւարդուհւոյն երեսը կը նայէր: Ստուգիւ, կ'ըսէր, չեմ գիտեր որ աւելի քու քաջասրբութեանդ թէ աղնուական զգածմանցդ վրայ զարմանամ: Ո՞վ կրնայ քեզի պէս բարեխօսի մը դէմ կենալ: Թեկղին իր պաշտօնը չի կորսնցընէր. բայց դուն ալ պէտք է որ քովս մնաս: Անկարելի բան է որ քեզմէ բաժնուիմ, սքանչելի՛ աղջիկ: Հիմայ զքեզ կատարեալ վարձատրելու կարողութիւն չունիմ, որովհետեւ ամուսինս հոս չէ, եւ նոյն իսկ ես ալ բանտարկելոյ մը պէս բերդէն դուրս չեմ կրնար ելլել: Բայց կը յուսամ որ ամուսնոյս պատեւրազմէն դառնալու օրը շուտով կը ծագի. ան ատեն փառաւորութեամբ եւ ամենայն առատութեամբ վարձքդ կ'ընդունիս: Աս ըսպէէս ելիր դռնապանուհւոյն քովէն, եւ

իմ սիրելի աղջիկս, իմ բարեկամն եղիր։
Քեզի հիմակ անմիջապէս նոր զգեստներ կը
հագցընեմ։ Ար տեսնեմ որ դուն աղա-
խնութեան վիճակէն բարձր վիճակի համար
ծներ ես։

Աւարդութեամբ սիրտը տիկնոջ աս քաղցր
ու սիրալիր վարմունքէն շատ շարժեցաւ։
Սկսաւ ներքուստ յարգութիւն մ'ունենալ
անոր վրայ, եւ աս նկատմամբ ամենայն սի-
րով կ'ուզէր քովը մնալ։ Բայց միշտ իր
հայրը կը մտածէր. կը տեսնէր որ եթէ
տիկնոջ քովը մնալու ըլլայ, շատ պիտի
չկարենայ հօրը քովն երթալ, եւ այսպէս
օտարաց ձեռքը պիտի մնայ իր սիրելի հայ-
րը։ Միտքն եկաւ որ յայտնէ թէ ինք Է-
դելբերդին աղջիկն է. բայց ուղեց նախ
հօրը խորհուրդ հարցընել։ Ուստի ըսաւ.
Աղնիւ տիկին, կը ճանչնամ մեծ շնորհա-
կալութեամբ բարութիւննիդ, բայց շնորհ-
նիդ չեմ կրնար ընդունիլ, որովհետեւ նախ
թէ որ երկրիս վրայ Աստուծոյ օգնու-
թեամբը բարիք մ'ընելու ըլլանք, պէտք չէ
որ վարձքի բաղձանք, որպէս զի վերջէն եր-
կինք Աստուծոյ ձեռքէն ընդունինք։ Եր-
կորդ՝ ես իմ ծառայութեանս մէջ այնպէս
գոհ եմ, որ ամենեւին ուրիշ բանի չեմ
բաղձար։ Այնչափ չէ որ մարդը կ'ազնուա-
ցընէ, այլ մարդն՝ որ վիճակին պարտքերն
աղէկ ու ճիշդ կատարելով՝ զանիկա կ'ազ-
նուացընէ։ Ես իբրեւ բանտապահի աղա-
խին՝ գեղեցիկ առիթ ունիմ՝ երբեմն եր-

բեմն բանտարկելոց փոքր օգնութիւններ
ընելու : Շատ երջանիկ եմ հիմակուան վիճա-
կիս մէջ . կ'աղաչեմ որ ձեր բարութեամբը
զիս թշուառութեան մէջ չխոթէք :

Ջարմանալի՛ աղջիկ, կանչեց սքանչա-
մամբ տիկինը, չեմ կրնար ըմբռնել զքեզ :
Քու այնպէս մութ սենեկի մը մէջ երջա-
նիկ ըլլալդ, եւ հոս իմ քովս թշուառ ը-
լլալքդ մոքիս մէջ չիմաներ : Ուրեմն ձեռ-
քէս բան մը չի՞գար՝ որ քեզի հաճոյական
ըլլայ : Խնդրէ՛ ինչ որ կ'ուզես . եւ ես իմ
սպասուոյս վրայ կը խոստանամ որ ուղածդ,
բաւական որ իմ կարողութենէս վեր չըլլայ,
կը կատարեմ :

Շնորհակալ եմ մեծապէս հրամանոցը
բարութեան, բռաւ Աւարդուհին . ուրեմն
ինծի ժամանակ տուէք, որ կարող ըլլամ
ձեզմէ ինչ խնդրելիքս աղէկ մը մտածել :
Արթեմ թէ շուտով կու գայ անանկ ա-
ռիթ մը՝ որ զիս մեծ երջանկութեան հաս-
ցընէք : Հիմակու հիմայ թող տուէք զիս
իմ երջանիկ վիճակիս մէջ : Նաեւ հրաման
տուէք որ հիմակ երթամ, որովհետեւ չեմ
կրնար դռնապանուհւոյն հիւանդ աղջիկն
ալ աւելի առանձին թող տալ : Աս բտե-
լէն ետեւ՝ քաղաքավարութեամբ տիկնոջ
բարեւ տուաւ եւ աճապարեց դուրս ելաւ :

Վարդուհայն «Է ԸԼԼԼԸ ԻՆ յայդնս» :

ԹԻՆՈՊԱԼՏԻՆ ամուսինը Նոճերերդեանց Յուլիանէ տիկինը՝ չէ թէ միայն խիստ ազնուասիրտ, հապա նաեւ շատ խելացի խաթուն մըն էր : Վարդուհայն աղնիւ վարմունքը տեսնելով՝ վրան մեծ համարում ստացաւ . անոր բարիք ընելու, զանիկա երջանիկ տեսնելու սրտանց կը բաղձար . բայց անոր ընթացքը չէր կրնար ըմբռնել : Որչափ վրան կը մոտձէր, այնչափ աւելի մտքին մէջ կը հաստատէր որ հոս ծածուկ բան մը պիտ'որ ըլլայ :

Ինչպէս կրնայ ըլլալ որ, կ'ըսէր, ողորմելի ածխադործի աղջիկ մը այսպիսի աղնիւ զգածմանց տէր ըլլայ : Ինչպէս կրնայ ըլլալ որ անանկ ստորին աստիճանի մը մէջ ծնած ու մեծցած աղջիկն այնպէս քաղաքավարութիւն ունենայ . բոլոր իր խօսակցութեանց ու շարժմանց մէջ ինչ ազնուական կը թուի՝ կ'երեւայ : Ինծի հետ խօսած ատեն՝ այնպէս վայելուչ համարձակութեամբ կը վարուէր, խօսքերն այնպէս տեղն ի տեղն էին, որ կարծես թէ աղնուական ցեղէ մը ծնած ու մասնաւոր հոգաբարձութեամբ մը կը թուած է : Ստուգիւ աս բաները զարմանքս աւելի կը յաճախեն, քան թէ իր քաջասրտութիւնը, խոհեմութիւնն ու անշիթութիւնը : Բայց արդեօք ինչո՞ւ չ'ուզէր քովս գալ : Ասոր

պէտք է որ պատճառ մ'ըլլայ : Արդեօք անանկ բան մ'ունի, որուն յայտնուէին կը վախնայ : Չեմ կարծեր : Ի վերայ այս ամենայնի պէտք է որ իմանամ :

Աս վախճանաւ նախ ծեր բերդապահը կանչելով՝ ապսպրեց որ Ալարդուհէյն ամէն քայլերուն, ամէն շարժմանց մտադիր ըլլայ : Մարդը քանի մը օր աղէկ միտ դնելով՝ գովասանքէն ուրիշ բան չէր կրնար խօսիլ օրիորդին վրայ : Բայց առտու մը այլայլութեամբ լուր բերաւ որ Ալարդուհին գիշերները ուշ ատեն, երբ որ ամէնքը խոր քնոյ մէջ կը մտնեն, թշնամի ասպետին բանտը կ'երթայ եւ հոն ժամերով կը կենայ : Ինծի այնպէս կ'երեւայ որ, ըսաւ, աս դործքս խիստ վտանգաւոր բան է. աս անխաղաղութի աղջիկը կրնայ գլուխնիս մեծ դժբախտութիւն բերել՝ թէ որ ասպետը փախցնելու ետեւէ իյնայ, որովհետեւ ուղածը գլուխ հանելու համար բաւական քաջասրտութիւն ու յանդգնութեան ունի : Բայց ինչ խօսածնին չեմ գիտեր, վասն զի թէպէտ բանտին դռնէն միտ կը դնէի, սակայն ամենեւին բան մը չկրցայ լսել : — Ասիկա անկից չէր հետեւեր որ Ալարդուհին ու Էդելբերդ մէջերնին ծածուկ կը խօսէին, այլ անկից որ ծեր բերդապահին ականջը քիչ մը ծանր էր :

Տիկինը շատ զարմացաւ աս լոյն վրայ : Էդելբերդ, ըսաւ, մեր սաստիկ թշնամին է : Ասիկայ ամուսինս շատ անգամ ինծի

կը կրկնէր, երբ որ իրեն կ'աղաչէի որ զինքն աղատ թողու: Մանաւանդ թէ անոր թըշնամական գործքերուն վրայ այնչափ բան պատմած է ինծի, որ մեզի թշնամի բլալուն ալ տարակուսելու տեղ չիմնար: Ուստի Վարդուհւոյն՝ անոր հետ ունեցած բնտանութիւնն ինծի այնչափ աղէկ բան չերեւար: Ես անձամբ կ'ուզեմ՝ անդամ մը իրենց խօսածները լսել:

Ասոր վրայ բերդապահին ասպարեց որ միտ դնէ եւ Վարդուհւոյն նորէն ասպետին քովն երթալն խմանալուն պէս՝ շուտ մը դայ իրեն ազդէ, առանց ուրիշի բան մ'ըսելու: Իսկ ինք իր արտաքին վարմանց մէջ Վարդուհւոյն ամենեւին բան մը չէր իմացըներ. իրեն հանդիպած ատեն՝ հետն առաջուան պէս սիրով կը խօսէր, առանց կարծիք մը տալու: Երկու օր ետքը տիկինն իրիկուան դէմ իր որդւոցը հետ քիչ մը բացուելու համար բերդին պարտէզն իջնալով՝ Վարդուհւոյն ալ մէկտեղ առաւ եւ հետը մեծ բարեկամութեամբ ու քաղցրութեամբ վարուելով՝ դեղձի երախայրիներէն քանի մը հատ իրեն տուաւ: Նոյն իրիկունն՝ արեւը մոնելէն ժամ մը ետքը՝ բերդապահն արտորալով մ'եկաւ սկսաւ պոռալ. Հիմայ, տիկին, հիմայ բանտարկեալ ասպետն ու ամխաղործի աղջիկն իրարու հետ խօսելու սկսած են. հիմայ կրնաք անձամբ լսել որ ինչ խորհուրդներ կ'ընեն ձեզի ու մեր քաջ ասպետին դէմ:

Տիկինը դիւրաւ չճանչցուելու համար սեւ վերարկուն վրան առաւ, բանտին դուռը վազեց: Ուրիշները մտիկ ընելը, կ'ըսէր, ստոյգ է գէշ ու ցած բան է. բայց պէտք է որ ընեմ, նախ որ խեղճ օրիորդին բարիքը հոգարու պարտական եմ, երկրորդ՝ որ իմ ու տանս բարիքն ալ պէտք չեմ աչքէս հեռացընել: Բանտին դուռը՝ միայն վրայ եղած էր ու ներսը ճրագ մը կը վառէր: Գրան ծակէն ամէն խօսք յայտնի ու ճիշդ կը լսուէր: Ուստի Էդելբերգին ու Վարդուհւոյն խօսածը սկսաւ մտիկ ընել:

Գեղձերը շատ աղէկ են, կ'ըսէր բանտարկեալը, ըստ ամենայնի մեր բերդի պատին քովի ծառոց գեղձերուն կը նմանին: Շիտակը ես գեղձն ուրիշ ամէն պտուղներէն աւելի կը սիրեմ: Իրենց անոյշ կարմրութիւնը մարդուն աչքը կ'առնէ, հոտը զօրացուցիչ ու օգտակար է, հիւթը շատ ու համն սքանչելի:

Աստուած իմ, կ'ըսէր Վարդուհին, աշուրներս արցունքով կը լեցուին, քանի որ աս գեղձերը կը տեսնեմ: Արդեօք մէյմ'ալ պիտի կարենամ մեր պարտեղի ծառերէն այսպիսի պտուղներ քաղել եւ յառաջուան պէս կողովի մը մէջ շարած՝ ձեր սենեակը բերել:

Շնորհակալ եղիր Աստուծոյ, սիրելի՛ աղջիկս, պատասխանեց Էդելբերգ, որ ասոնք ալ կըցար բերել: — Կ'ըսես որ հոտեղի ծառերն աս տարի հազիւ տասը գեղձ

տուած են . աս տասը դեղձէն երեքը քեզի տուաւ աղնուական տիկինը . ուրեմն զքեզ խիստ շատ կը սիրէ եղեր :

Անոր համար է որ , ըսաւ Վարդուհին , ես ալ միշտ կը կարծեմ թէ պէտք է որ ձեր աղջիկն ըլլալս իրեն յայտնեմ : Աղէկ գիտեմ որ ինք աս գաղտնիքը ծածուկ կը պահէ , եւ կրնայ ալ թէոպալտէն ձեր ազատութիւնն ընդունիլ :

Ես այնպէս չեմ կարծեր , պատասխանեց ասպետը : Կ'երեւայ որ դուն դեռ չես ըմբռնած թէ ինչ աստիճանի կ'ատէ զիս : Վրան ըսածներէդ կը տեսնեմ որ տիկինը քաղցր ու աղնիւ սիրտ ունի . բայց գիտեմ որ թէոպալտին սիրտը կարծր է :

Աս ալ կը մտածեմ որ , կրկնեց Վարդուհին , եթէ թէոպալտ լսէ որ քու աղջիկդ Աստուծոյ օգնութեամբն իր որդւոյն կեանքն ազատեր է , թող չխտար որ դուն այսպէս բանտին մէջ կենաս : Երբ որ ոտքն իյնամ իրեն աղաչելու ըլլամ , ստուգիւ պէտք է որ աղաչանացս լսէ ու բաղձանքս կատարէ :

Հը , շատ դիւրին բան մի կարծեր ասիկա , ըսաւ Էդելբերդ : Ես զինքն աղէկ կը ճանչնամ : Քու գործքդ հաւնելու ալ ըլլայ , անկարելի բան է որ իմ վրաս ունեցած ատելութենէն ետ կենայ , աս ատելութիւնը շատ խորունկ արմատ ձգած է որտին մէջ :

Բայց , սիրելի՛ հայր , կ'ըսէր Վարդու-

Հին, թէ որ զինքը համոզեմ թէ դուն՝ որ իր անագորունութեամբն ամէն բանէ զըրկուեցար, զինքը կը սիրես, զինքը կ'օրհնես, սրտանց իր բարեաց կը բաղձաս եւ զիս ալ յորդորեցիր որ զինքն ու իր ընտանիքը սիրեմ եւ իրենց բարիք ընեմ. թէ որ իրեն յայտնի ցուցնեմ թէ առանց քու հայրական խրատներուդ՝ ջրհորին քովի տղոց փրցուցած աղաղակին ոչ ականջ կը կախէի, ոչ կ'երթայի եւ ոչ ալ իր որդին ան սոսկալի վտանգէն կ'աղատէի. միանգամայն թէ որ առջեւը դնեմ որ աս աղատութեան առաջին պատճառը դուք էք, ինչպէս կրնայ ըլլալ որ ան կարծր սիրտը չկակղանայ:

Արեւի է, ըսաւ հայրը. բայց ինծի հաւանական չ'երեւար: Ինչ եւ իցէ՝ աս ստոյգ է որ հիմայ բան մը չենք կրնայ ընել. մինչեւ որ դայ նէ, պէտք է որ ես բանալ կենամ: Տիկինն ինծի աղատութիւն տալու ալ ըլլայ, ես առանց թէոպալտին հաւանութեան չեմ կրնար ընդունիլ. վասն զի իր բարեսրտութիւնն իրեն շատ ծանր կրնայ նստիլ: Մանաւանդ թէ զիս միայն բերդին մէջ ալ աղատ թողու, ան կասկածոտ մարդը հաղարումէկ հետեւութիւններ կըրնայ ընել: Ուստի, սիրելի՛ աղջիկս, ամենեւին խօսք մի բանար բարեսիրտ տիկնոջ եւ իմ՝ աղջիկս ըլլալդ իրեն մի յայտներ. ես Աստուծոյ սիրոյն համար կը կենամ աս բանտիս մէջ: Չեմ ուզեր որ աղնուա սիրտ տիկինն ինծի համար վշտի մէջ լի-

նայ: Աստուած վերջապէս ամէն բան կը յաջողցնէ: Բայց ասանկ խօսքերով երկուքներնուս սիրան ալ կ'երէ. այսօր այսչափ բաւական է, ալ մէկդի թող տանք այսպիսի խօսակցութիւնները: Ասոր վրայ ուրիշ խօսք մը սկսան:

Տիկնոջ այսչափ բան լսելը՝ բաւական էր. ուստի աճապարելով ելաւ սենեակը դնաց: Բայց այնչափ այլայլած էր, որ բոլոր գիշեր չկրցաւ քնանալ. զարմանք, ցաւ, ապշութիւն՝ յաջորդաբար իր սիրտը կը գրաւէին: Ուրեմն, կ'ըսէր ինք իրեն, աս խեղճ ածխադործի աղջիկ կարծուածը՝ աղնուական օրիորդ մըն է եղեր, որ հօրը մօտ ըլլալու համար՝ ասանկ խիստ ծառայութեան մէջ մտեր, ան ողորմելի զգեստները հագեր է: Պտուղներն եւ բոլոր ուրիշ իրեն պարգեւած բաներս իր բերնէն կտրեր հօրը տարեր է: Իր հօրը սիրոյն համար՝ իրեն շնորհուած երջանիկ վիճակը մերժեց եւ աւելի ընտրեց որ նեղութեանց ու խեղճութեան մէջ ապրի: Ի՞նչ սիրտ ունի աս աղջիկը: Ո՛հ, ի՞նչ երջանիկ մայր կ'ըլլար իր մայրը՝ թէ որ դեռ ողջ ըլլար: Եւ աս օրիորդը, այնպիսի հօր մը աղջիկը, դորն որ մենք շղթայի զարկած կը պահենք, իմ որդւոյս կեանքը փրկեց: Աս հայրն է՝ որ աղջկանը նոյն դիւցաղնական գործքը սորվեցուց: Ի՞նչ աղնիւ զգածմանց աղբիւր պիտ'որ ըլլայ այնպիսի հօր սիրտը:

Ասոնք մտածելով՝ սկսաւ դառն ար-

ցունք թափել : Չէ, կ'ըսէր, պէտք է որ
ան ազնուական մարդն ազատի : Պէտք է
որ իր բերդն ու իր բոլոր ինչքերն իրեն
ետ տրուին : Ան սքանչելի հայրը, ան ազ-
նիւ օրիորդը պէտք է որ յառաջուան պէս,
իրենց արժանեաց համաձայն՝ կեանքերնին
երջանկութեամբ անցընեն : Ո՛ւր է, երանի՜
թէ իմ ձեռքս բլար զինքն անմիջապէս
բանտէն ազատելը, իրեն ինչքերն ետ տա-
լը : Աս իրիկուրնէ շուտը չկար՝ զինքն իր
բանտէն կը հանէի, վաղը պէտք էր որ Ե-
ղեւնաբերդ մտնէր : Բայց ասիկայ անկա-
րելի է : Ան խուլ բերդապահը՝ որն որ միշտ
կ'աղաղակէ թէ կանայք ո՛չ կառավարու-
թեան, ո՛չ պատերազմի դորժքերուն մէջ
կրնան մտնել, իմ հրամաններուն՝ ական-
ջը կրկին կը խլացընէ : Ո՛չ բերդէն եւ ո՛չ
ալ բանտէն դուրս կը հանէ զինքը : Եղեւ-
նաբերդի մեր բերդապահն ալ խօսքս բանի
տեղ չիդներ . զԵղեյրբերդ տեսածին պէս՝
բերդին դռները կը դարձընէ ու բերդն
իրբեւ վտանգաւոր թշնամւոյ մը դէմ կը
սաշտափանէ : Ասկից զատ՝ թէ որ ամուսինս
ալ լսելու ըլլայ որ միայն բաղձացեր եմ
Եղեւնաբերդն իր բուն տիրոջը ձեռքը
յանձնելու, յաւիտեանս ինծի չիներեր :
Բայց թէ որ կանայք հրամայելով եւ կամ
անձամբ բան մը չեն կրնար ընել, շատ ան-
գամ իրենց աղաչանքովը մեծամեծ դորժ-
քեր դորժած են : Ուրեմն ամուսինս պա-
տերազմէն դառնալուն պէս՝ կը նայիմ որ

արցունքն ու աղաչանքն իր վրայ ի՞նչ աղ-
դեցութիւն կ'ընեն: Աստուծոյ օրհնու-
թիւնն աս գործքիս վրայ ըլլայ:

Բայց Աւարդուհէյն հետ ի՞նչպէս վա-
րուիմ: Յայտնեմ որ զինքը կը ճանչնամ:
Արնամ արդեօք իրեն հետ իր աստիճանին
համաձայն վարուիլ: Չեմ կրնար զինքն
աղնուական օրիորդի մը պէս հաղուեցը-
նել, բերդին մէջ իրեն սենեակ մը տալ,
զինքն իմ սեղանս առնել: Ի՞նչ ազդեցու-
թիւն կ'ընէ աս գործքս բոլոր բերդին մէջ:
Ծեր պինտղլուիս բերդապահն իր պատե-
րազմակցացը օգնութեամբը՝ ալ ամենեւին
թող չեն տար որ Աւարդուհին հօրը հետ
տեսնուի: Տառապեալ ասպետին հետ նո-
րէն խտուութեամբ կը սկսին վարուիլ: Այս-
պէսով պատճառ կ'ըլլամ որ խեղճ օրիոր-
դին հոգերն ու ցաւերը կրկնապատկուին:
Չէ, չէ, բերդին մէջ ամենեւին մէկը պէտք
չէ իմանալ թէ Աւարդուհին Էդելբերդին
աղջիկն է: Եւ ոչ իրեն յայտնելու եմ որ
աս բանս գիտեմ: Որովհետեւ ասով ո՛չ
իրեն եւ ո՛չ հօրը շահ մը կրնայ ըլլալ: Ա-
մենէն աղէկն ան է որ ձեռքէս եկածին
չափ՝ աղնիւ օրիորդին եւ իր ձեռքովն իր
հօրը՝ առանց ուրիշներուն իմացընելու՝ ծա-
ծուկ բարիք ընեմ, եւ աս գաղտնիքին
յայտնութիւնն ուրիշ աւելի յարմար ժա-
մանակի մը թողում, որն որ յուսամ թէ
շատ չ'ուշանար:

Գ Լ ՈՒՍ ԺԷ .

Վարդուհին էր հօրը աղապահէան համար
 Գողաշէ :

ԼՅՐԿՐՈՐԴ առտու տիկինը Վարդուհին
 կանչել տուաւ, եւ սկսաւ հետը յառա-
 ջութնէ աւելի սիրով վարուիլ : Իմացայ որ,
 ըսաւ, բերդին մէջ բանտարկուած ասպե-
 տին մեծ սէր կը ցուցնէս, բարերարու-
 թիւններ կ'ընես : Աս բանս ինծի շատ հա-
 ճոյ եղաւ, անոր համար ալ կը գովեմ
 զքեզ : Բայց դուն, սիրելի՛ զաւակս, ամե-
 նեւին բան մը չունիս : Ասկէ ետքը ըրած
 բարերարութիւններուդ մէջ կ'ուզեմ քեզի
 օգնել . ասպետին կերակուրն ու գինին իմ
 խոհանոցէս ու մառանէս առ :

Նոյն օրէն սկսեալ՝ Էդելբերդին համար
 բուն իր սեղանէն աղնիւ կերակուրներ ու-
 հին գինի կու տար Վարդուհւոյն : Ամէն
 բան այնպէս կարգի կը դնէր որ դաժան
 բերդապահը բան չիմանայ . անոր՝ օրիորդին
 վրայ ունեցած կասկածն ալ մոքէն բոլո-
 րովին ցրուեց : Ամէն օր իր զաւկըներովը
 վար կ'իջնար, իբրեւ իր որդին ազատողին
 այցելութիւն ընելու համար . որով այնպէս
 ըրաւ որ խեղճ օրիորդին խիստ աշխատու-
 թիւնները քիչ մը թեթեւցան : Տիկինն ու-
 ղեց որ Վարդուհին իր ազատ ժամանակ-
 ներն իրեն գայ ու դռնապանուհւոյն տղաքն
 ալ հետը բերէ : Աս շնորհքին վրայ դռնա-

պանուհւոյն թեւերը սկսան ուռիլ, ինք
զինքն երջանիկ կը համարէր այսպիսի աղա-
խին մը ունենալուն, որ իր տիկնոջն այն-
պէս սիրելի էր:

Տիկինն անհամբերութեամբ իր ամու-
սնոյն դալստեան կը սպասէր: Թէ որ արդէն
տեղեկութիւն առած չըլլար որ ասպետն
առողջացած է եւ քիչ մը վերջը բերդը
կու գայ, ինք անձամբ մինչեւ պատերազմի
տեղն երթալու պիտի յանդգնէր: Ա երջա-
պէս Թէոպալտ իրեն հետ գացող երկու
ասպետներուն ու զօրաց հետ բերդը դար-
ձաւ: Ասպետներն ու բոլոր բազմութիւնը
իրենց սաղաւարտներն ու նիզակներուն ծայ-
րերը կաղնիի դալարագեղ տերեւներով զար-
դարած էին, եւ մեծ շքով ու փողերու
հնչումներով բերդին դռնէն ներս մտան:
Թէոպալտ ձիէն վար ցատքեց, եւ իր ամու-
սինն ու որդիները՝ որ հոն բերդին հրա-
պարակը կը կենային, մեծ սիրով ողջունե-
լով՝ առաւ զիրենք ասպետներուն, ազնուա-
կաններուն եւ ուրիշ քաջ պատերազմող-
ներուն հետ ասպետաց սրահը դնաց: Առա-
ջին մէկգլմէկ ողջունելու քաղաքավարական
խօսքերը լմննալէն ետեւ, երբ որ Թէոպալտ
իր որդւոյն նայելով չէր կշտանար, մայրը
տղուն գլուխն եկածը պատմեց, թէ լինչ-
պէս ջրհորն ինկաւ եւ Աարդուհին զինքն
աղատեց: Ամէն բան այնպէս կենդանի ու
սրտաշարժ եղանակաւ ստորագրեց, որ
Թէոպալտ սաստիկ այլայլելով՝ Ուրեմն, սի-

բելի՛ Փերդինանդս, կանչեց, քիչ մնաց պիտի խղդուիս՝ եղեր, ալ զքեզ պիտի չտեսնեմ՝ եղեր։ Ի՛նչ դառնակսկիծ ցաւերու մէջ պիտի խոթէիր զմեզ։ Մի միայն աս մտածմունքն արիւնս երակներուս մէջ կը սառեցընէ։ Ո՛հ, որդեակ, զգոյշ կեցիր։

Մայրը գնաց տղուն՝ ջրհոր ինկած ատեն հագած զգեստը բերաւ, զորն որ աս դէպքիս յիշատակին համար կը պահէր։ Ցուցուց հօրը զգեստին ան պատուած անդը՝ զորն որ ջրհորին մէջի ճանկն բրած էր։ Թէ ու պալտ պատուուածքը զններով՝ Վերջին բուպէին օգնութեան հասնուեր է, ըսաւ. քիչ մը վերջը՝ բոլոր զգեստը պիտի պատուի եւ որդեակս ջրի անդնդներու մէջ պիտի կորսուի եղեր։ Ողորմելի աղախին մը զմեզ մեծ դժբախտութենէ ազատեր է։ Ստուգիւ ասիկա մեծ բան է, աղջկան մը համար ասիկա շատ դիւցազնական դործք է։ Իր ճարակութիւնը, խոհեմութիւնն ու քաջասրտութիւնը զիս մեծ զարմանքի մէջ կը խոթեն։ Իրեն ի՛նչ հատուցում ըրիր։

Հատուցում ընելը, պատասխանեց տիկինը, քեզի թող տուի։ Ես ինչ որ իրեն կրնայի ընել նէ՛ իր բրածին քով չնչին բան մըն էր, մանաւանդ թէ ոչինչ, որովհետեւ ինք մեր որդին ազատելու համար իր կեանքը վտանգի մէջ դրաւ։ Խեղքս գլխէս կ'երթայ, քանի որ իրեն դոյլով ան ահագին անդունդին վրայ ճօճալը կը յիշեմ։ Ասանկ բան մը քանի մը ոսկւոյ կտորուանքներով

չիմըննար : Թող տուի որ դուն իրեն ըստ պատշաճի հատուցում ընես . կը յուսամ ալ որ զիս չես ամբշցըներ :

Ասպետն իր կենացը մէջ այսպէս այլայլած ու սիրտն ելած չունէր : Ան դաժան ու անմատչելի մարդը նոյն բոպէն օրիորդը տեսնել ուզեց : Աւարդուհին կանչուելով՝ պարկեշտ կերպարանքով ու վայելուչ քաղաքավարութեամբ մը ներս մտաւ : Ասպետը զինքն ուրախութեամբ ընդունեցաւ , Բարո՛վ եկար , քա՛ջ դիւցազնուհի , բարո՛վ եկար որդւոյս աղատիչը , կանչելով : Քեզի մեծապէս շնորհակալ ըլլալու պարտական եմ , ըսաւ շուտ մը , որովհետեւ առանց քեզի՝ դժբախտ հայր մը պիտ'որ ըլլայի : Այսօրուան ուրախութեան օրը՝ խոր տրտմութեան ալ դառնակսկիծ ցաւոց օր մը պիտի ըլլար ինծի : Խնդրէ ինչ որ կ'ուզես , ստուգիւ կ'ընդունիս : Իր արտաքոյ կարգի զգածմանցը չափ դնելու վարժած չըլլալով , հայրական դժով եւ ուրախութեամբ ուրտը լեցուած՝ պոռալու սկսաւ . Ստուգիւ իմ՝ ասպետական պատուոյս վրայ կ'երդնում , որ եթէ երկու բերդերէս մէկն ալ ուզելու ըլլաս , պէտք է որ առնես :

Աւարդուհին պարկեշտութեամբ ու հանդարտութեամբ մը՝ Շատ մեծ բան խոստացաք , ազնուական ասպետ , ըսաւ . ահա առ երկու բարձր ասպետներն ալ ձեր խոստման վկայ են : Ինծի մեծ շնորհք մը խոստացաք . բայց ես շնորհք չեմ խնդրեր ,

հապա արդարութիւն, իրաւունք կը խնդրեմ: Տուէք ինծի իմ հայրս, տուէք մեզմէ առածնիդ:

Ի՛նչ, ի՛նչպէս, ի՛նչպէս կրնայ ըլլալ, կանչեց թէոպալտ: Ես ձեր ի՛նչքն առած եմ: Ո՞վ ես դուն: Հայրդ ո՞վ է:

Ես եմ վարդուհի Եղեւնաբերդեանց. Եղեբերդ՝ իմ հայրս է: Աղատեցէք զինքը բանտէն, իր ինչքերն ետ տուէք:

Սրահին մէջն եղող երկու օտարական ասպետները, բոլոր անուականք ու դորականք՝ մեծ զարմանաց մէջ ինկան: Թէոպալտ աս խօսքերը լսելուն պէս՝ ետ ետ քաշուեցաւ, կարծես թէ քար կտրած էր: Որչափ որ յառաջ աղջկան դիւցաղնական դործքը սիրտը շարժած էր, այնչափ ալ հիմակ անոր հօրը դէմ ունեցած հին թշնամութիւնը գրգռեցաւ: Երեսները պատ դարձած՝ կատաղի գաղանի մը պէս մրմռալով ու աշուրները չորս կողմը պտրտցնելով՝ Ստուգիւ երկու բերդերէս մէկը կուտայի, ըսաւ, եթէ որ ինծի աս բարերարութիւնն ընողը՝ ան մարդուն աղջիկը չըլլար:

Բոլոր սրահին մէջ եղողները խիստ այլայլեցան թէոպալտին այսպէս շուտ փոխուելուն վրայ, նեղացած՝ լուռ մունջ իրարու կը նայէին:

Ան ատեն տիկինը քաղցր ձայնով մը խօսելու սկսաւ. Հաղիւ քանի մը օր է որ իմացայ թէ ինք Եղեբերդին աղջիկն է:

Ինք որդիական սէրէ շարժեալ, որպէս զի կարող ըլլայ հայրը տեսնել, զանիկա իր առանձնութեան մէջ մխիթարել ու իր պատառ մը հացն անոր տալ, ելեր է աս ողորմելի հազուստներով մեր բերդն եկեր, բանտապանութեան աչքը մտեր է, որուն քով ամենէն աղքատ աղախինն ալ չէր կրնար բռնել մը կենալ: Այնպիսի աշխատութիւններ յանձն առած է, որոնք իրեն տասն անգամ աւելի դժուարին են՝ քան թէ մէկալ աղախիններուն: Սիրտս կտոր կտոր կ'ըլլար քանի որ կը տեսնէի աս խեղճ օրիորդը՝ որն որ մեղի զուգապատիւ է, որ գլուխը ջրոյ ծանր կուժն առած՝ կը տանէր եւ անարգ աղախնոյ մը պէս աւելը ձեռքը՝ բերդին հրապարակը կ'աւլէր: Ամենեւին նշան մը չտուի որ զինքը կը ճանչնամ: Չյանդգնեցայ առանց քու հաւանութեանդ բան մ'ընելու: Մեծ անձկութեամբ քու գալստեանդ կը սպասէի: Բայց հիմայ կ'աղաչեմ, սիրելի՛ թէոպալտ, բարերարութիւնն ու մարդասիրութիւնը ոտքի տակ մ'առնէր: Թէ որ Աւարդուհին քու որդիդ ազատելու ալ չըլլար, միայն իր որդիական սէրը պէտք էր որ զքեզ յորդորէր ասանկ աղջկան մը հօրը հետ հաշտուելու:

Սրոյս վրայ կ'երդնում, պոռաց Սիկեբերդ՝ երկու օտարական ասպետաց մէկը, աս օրիորդին՝ իր հօրը համար ըրածը՝ տղուն համար ըրածներէն շատ աւելի է: Տղուն

աղատու թիւնը մէկ յանդուգն բազէի գործք էր, որն որ ուրիշ շատ ցած մարդիկներ ալ կրնան ընել: Բայց ան երկայն ու տաժանելի նեղութիւնները՝ որոնց զարմանալի հաստատութեամբ համբերեց, կը ցուցնեն որ օրիորդն ազնիւ սիրտ, մեծ հոգի ունի: Այսպիսի որդիական սիրով լի սիրտ մը՝ մեծագին ու հազուագիւտ պատուական քարի մը նման է: Թէ՛ոպալտ, թէ՛ որ ես քու տեղդ ըլլայի, ընելիքս այսչափ երկայն բարակ չէի մտածեր:

Թէ՛ոպալտ, ըսաւ Ալալտնէր՝ մէկալ օտարական ասպետը, թէ՛ որ Էդելբերդ քեզի թշնամի ըլլար, ձեռքը բաւական միջոց ունէր քեզմէ մրէժ առնելու: Ե՛րկինք. դուն թշնամիներուդ հետ պատերազմած ատենդ՝ ինք, զորն որ դուն քու սաստիկ թշնամիդ կը կարծես, քու բերդիդ մէջն էր. իր բանտին բանալիները իր աղջկան ձեռքն էին: Թէ՛ որ ուզէին, կրնային առիթ մը գտնել՝ գիշեր ատեն բերդին մէկ կողմը կրակ ձգելու եւ իրենք ան շփոթութեան մէջ փախչելու: Թէ՛ոպալտ, Թէ՛ոպալտ, ամենեւին պատճառ չունիս քաջ Էդելբերդին թշնամի ըլլալու:

Թէ՛ոպալտ աչուրները տնկած՝ պաղած կը կենար: Այլայլութենէն շունչը կտրածի պէս էր, ու կրակ դարձած ճակատը կը շփէր: Այնպէս կը կենար՝ որ կարծես թէ կնոջն ու երկու ասպետներուն ըսածն ամենեւին լսած չէ: Ամենուն աչուրներն

իրեն ուղղուած՝ խօսքի մը կը սպասէին . իսկ Աարդուհին մէկ կողմը քաշուած՝ հառաչելով երկինք կը նայէր : Խցին մէջ զարհուրելի լուսթիւն մը կը տիրէր :

Մէյ մ'ալ տիկինը քովը գնաց ու սաստիկ այլայլութեամբ խօսելու սկսաւ . Սիրելի՛ թէոպալա, բան մ'ալ կ'ուզեմ՝ ըսել քեզի, կ'աղաչեմ միտ դիր : Դուն կը համարիս որ Էդելբերդ քու թշնամիդ է : Ո՛հ, թէ որ քու կարծածիդ պէս՝ թշնամիդ ըլլար, ես՝ քու հաւատարիմ ամուսինդ ինչ պէս կրնայի քեզմէ մեր թշնամուոյն աղատութիւնը խնդրել . մանաւանդ թէ ասոր հակառակ՝ կ'աղաչէի որ աւելի եւս զգուշութեամբ զինքը բանտին մէջ պահես : Բայց այնպէս չէ, քեզի երեւցածին պէս չէ . հիմակ ասոր վրայ զքեզ կը համոզօրնեմ :

Նայէ, Աարդուհւոյն՝ Էդելբերդին աղջիկն ըլլալը մինակ ես գիտէի : Մինչեւ ան բոպէն՝ որ ինք քեզի աս ծածուկը յայտնեց, բերդին մէջ ինծմէ ուրիշ մէկը չէր գիտեր : Բերդը պահպանելու համար թող տուած մարդիկդ աս բանս չէին կրնար մոքերնէն անցընել : Թէ որ ես չըլլայի ամենեւին մէկը՝ եւ ոչ իսկ քու հաւատարիմ բերդապահդ կրնար իմանալ որ Աարդուհին գիշեր ատեն բանտարկեալ ատկետը տեսնելու կ'երթայ : Ուղեցի իմանալ որ աս գիշերային այցելութեանց նպատակն ինչ է : Այնչափ նուաւտացայ որ, ո՛հ, չեմ կրնար առանց ամբնալու այսպիսի ազնիւ

ասպետներու եւ աղնուականներու առջին
 աս բանս պատմել, այնչափ նուաւտացայ
 որ, գիշերանց՝ երբ որ հայր ու աղջիկ բան-
 տին մէջ կը խօսէին, դացի բանտին դռնէն
 զիրենք մտիկ ըրի: Աւելի քեզի ու քու
 բերդիդ համար, քան թէ ինծի համար
 ըրի աս գործքս՝ որմէ կ'ամբնամ: Տես ու-
 բեմն թէ ինչ հող ու սէր ունիմ՝ վրադ:
 Ես անձամբ իմ ականջներովս ուղեցի հա-
 մոզուիլ որ աս գործքիս մէջ քեզի դէմ
 դաւաճանութիւն մը չկայ: Հայր ու աղջիկ
 ամենեւին մտքերնէն չէին անցըներ եւ ոչ
 ալ կրնային անցընել որ իրենց խօսածները
 լսող կայ: Բայց, ի՞նչ լսեցի. ի՞նչպէս ա-
 մբ չցայ. ի՞նչ բարեսիրտ մարդիկներ են ա-
 սոնք: Խեղճ Էդելբերգը թշնամութիւն,
 ատելութիւն, վրէժ ըսած բաներդ մտքէն
 չ'անցըներ: Իր աղջկան ըրածին վրայ չէ
 թէ միայն կ'ուրախանայ, այլ մանաւանդ
 ինքն է զանիկայ այսպիսի բաներու քաջա-
 լերողը: Ինք իր հայրենի խրատներովն աղ-
 ջիկը յորդորած է ու կը յորդորէ որ զմեզ
 սիրէ եւ ձեռքէն եկածին չափ բարիք ընէ
 մեզի: Առանց այսպիսի հայրական խրատ-
 ներու՝ Աարդուհին դժուարաւ կրնար քու
 որդիդ ազատել: Ուստի աս բանիս համար՝
 նախ Էդելբերգին շնորհակալ ըլլալու պար-
 տական ես: Արդ ի՞նչպէս կրնայ անիկա
 քեզի թշնամի եղած ըլլալ: Ի՞նչպէս կրնաս
 դուն ալ ասկից վերջը իրեն դէմ թշնա-
 մութիւն ունենալ:

Աս այսպէս ըլլալով՝ ալ ինչ տարակուսելու կայ բան։ Ո՛հ, Թէոպալտ, չես կրնար Վարդուհի օրիորդը ձեռնունայն աս որահէն դուրս հանել։ Աստուած իմ, դուն շարժէ սիրտը։

Թէոպալտ տխուր դէմքով ու կամաց ձայնով մ՝ըսաւ. Թո՛ղ Վարդուհին Եղեւնաբերդը բոլոր կարասիներովն առնէ։ Ասոր ընդդիմութիւն չունիմ։ Բայց պէտք է որ Եղելբերդ եղած տեղը կենայ։ Աս խօսքերը կը զրուցէր առանց ամուսնոյն երեսը նայելու։

Ան ատեն բարեսիրտ տիկինը շարժած սրտով, կերկերեալ ձայնով ու արցունքներով իր որդւոյն դառնալով՝ սկսաւ կանչել. Եկուր, Փէրդինանդս, եկուր դուն աղաչէ քու աղատչիդ համար։ Ծնկան վրայ եկուր, ձեռուրներդ հօրդ վերցուր, աղաչէ իրեն որ աղատչիդ խնդրածը կէս մը չէ, այլ ամբողջ կատարէ։ Նայէ, ես ալ քեզի հետ ծնկան վրայ կու դամ, ամէն բնութեաներդ տուն կու տամ քեզի. ինձի հետ մէկտեղ զրուցէ։

Պզտիկ տղան իր մայրն ու Վարդուհին՝ զորն որ գրեթէ մօր պէս կը սիրէր, դառն արտասուաց մէջ տեսնելով, ինքն ալ լալու սկսաւ։ Հօրը դաժան կերպարանքը զինքը կը զարհուրեցնէր։ Ծնկան վրայ եկաւ, իր պզտիկ դողդոջուն ձեռուրները տարածելով՝ սկսաւ յստակ ու սրտաշարժ ձայնով մը մօրը զրուցածները կրկնել։

Սիրելի՛ հայրիկ, այսչափ խիստ մ'ըլլաք : Մի դանդաղիք Վարդուհւոյն հայրն ազատելու, ինչպէս որ ինքն ալ չդանդաղեցաւ իր կեանքը վտանգի մէջ դնելու՝ որպէս զի զիս ազատէ : Աս բարի օրիորդը զիս ջրհորէն հանեց . դուք ալ զիդելերդ բանտէն հանեցէք : Ինք զիս խեղդամահ ըլլալէն ազատեց . դուք ալ թող մի տաք որ իր հայրը դառն մահուամբ բանտին մէջ մեռնի : Վարդուհին զիս՝ ձեր որդին ձեզի պարգեւեց . դուք ալ իրեն պարգեւեցէք իր սիրական հայրը : Ո՛հ, ամենասիրելի հայր, աչուքնիդ ինծի դարձուցէք . ա՛լ ձեր սիրած որդին չեմ մի . երեսս նայեցէք : Տեսէք, թէ որ Վարդուհի օրիորդը չըլլար, ա՛լ իմ կերպարանքս, ա՛լ աս արտասուալից աչուքներս՝ որ ձեզի ուղղուած են, տեսնելիք չունէիք : Աս ձեռքերս՝ որ հիմայ դէպ ի ձեզի վերցուցած եմ, անտարակոյս մինչեւ հիմայ գերեզմանի մէջ փրտած կ'ըլլային . . . :

Կեցի՛ր, ա՛լ բաւական է, պոռաց թէ ու պալտ : Փուչ տեղ կը ջանար ծածկելու արցունքները՝ զորոնք ասպետի մը անվայել բան կը համարէր : Վարդուհւոյն դառնալով՝ կանչեց . Օ՛րիորդ, ձեր հայրն ազատ է, իր բերդը բոլոր ինչքերովն ու կարասիներովն իրենն են : Ստուգիւ մեծ անիրաւութիւն էր իրեն ըրածս : Ձեզի պէս աղջիկ մը մեծցընողը՝ չիկրնար գէշ մարդ ըլլալ :

Փառք Աստուծոյ, կանչեց Յուլիանէն, Վարդուհին կարծես թէ արքայութիւն մտած էր: Երկու ասպետներն իսկ չէին կրնար արցունքնին բռնել. սկսան թէոպալտին ձեռուըները թօթուել:

Շատ ազնիւ մարդ էք, ըսաւ Վալտնէր, վրանիդ ունեցած համարումս աս բուպէիս մէջ աւելի մեծցաւ:

Ասպետի մը վայել գործք գործեցիք, ըսաւ Սիկեբերդ. վասն զի արդարութիւն ընելը՝ քաջութեան գործք գործելէն, անձին յաղթելը՝ թշնամեաց յաղթելէն շատ վեր է:

Մէկալ ազնուականներն ու զօրականներն ալ արցունքնին սրբելով՝ իրարու մէջ ասպետը սրտանց կը գովէին: Ազնիւ, սքանչելի, գեղեցիկ բառերը երբեմն մէկուն, երբեմն մէկալին բերնէն կը լսուէին: Վերջապէս ամէնը մէկանց մեծ ցնծումով ու սրտանց սկսան աղաղակել. կեցցէ՛ թէոպալտ, կեցցէ՛ն Յուլիանէ ու Փերդինանդ: կեցցէ՛ն Էդելբերդ ու Վարդուհի:

Արդոհն իր հօրը աղադատութիւնը ի՛նչպէ՛ս :

ԹԻՒՆՈՒՄԵԼՏ՝ մէյ մ'որ մարդասիրութիւնը սիրտը դրաւեց, ալ յառաջուան Թէոպալտը չէր : Իր կիրքը յաղթած եւ պարտքը կատարած ըլլալը մտածելով՝ սիրտն անպատմելի ուրախութեամբ լեցուեցաւ : Խաղաղութիւնն ու հանգստութիւնը իր խռովեալ սրտին մէջ մտան : Երեսները պայծառացան, աչուրներէն ուրախութեան ճառագայթներ կ'արձրկէին : Մինչեւ Փերդինանդին ալ աչքը զարնելով աս երջանիկ փոփոխութիւնը՝ Հիմայ, սիրելի՛ հայրիկ, կ'ըսէր, մօրս ու Արդուհոյն պէս ուրախ ու զուարթ կ'երեւաք : Հիմայ կըրնամ առանց վախի երեսնիդ նայիլ եւ զձեզ սրտանց սիրել :

Արդուհին ալ ասպետին քովն երթալով՝ սկսաւ սրտաշարժ խօսքերով շնորհակալ ըլլալ : Ձէ, չէ, սիրելի՛ աղջիկս, բաւ Թէոպալտ, ըրածս շնորհակալութեան արժանի բան չէ : Ես ո՛չ գովեստի եւ ո՛չ շնորհակալութեան արժանի եմ : Թէ որ ուրիշ կերպով վարուէի, մարդ չէի ըլլար, այլ դաղան : Հիմայ թող տուէք աս բաներն ու հետս եկէք : Երթանք, բանտ երթանք ձեր հօրը : Ասկէ ետքը ըսպէ մ'ալ զինքը բանտին մէջ թող տալն՝ ինծի մեծ մեղք կը համարիմ : Եկէք, ազնիւ օրիորդ, ձեր հօրն աղատութիւնը ձեր գործքն է . պէտք

է որ աս լուրն իրեն դուք աւետէք : Ինծի համար ալ միջնորդ եղէք որ ըրած անիրաւութեանս թողութիւն տայ :

Յուլիանէ տիկինն ամուսնոյն աչք մ'ընելով՝ առաւ պատուհանի մը առջեւ տարաւ եւ հոն կամաց կամաց խօսելու սկսաւ : Թէոպալտ քանի մը անգամ ուրախութեամբ հաւանելու նշաններ ըրաւ : Ան աւտեն տիկինը Վարդուհւոյն դառնալով՝ Սիրելի՛ օրիորդ, ըսաւ, նախ քիչ մը ինծի հետ եկէք : Ազնուական տիկինը զՎարդուհին փառաւոր սենեակ մը տարաւ, որուն մէջ քիչ մը աւտենէ վեր զանազան շքեղ զգեստներ ու զարդեր աս բոպէիս համար պատրաստուած կեցած էին, որպէս զի Վարդուհին անմիջապէս կարող ըլլայ իր վիճակին համաձայն հագուիլ :

Օրիորդն իր մրճոտեալ կերպարանքը մաքրելէն ետեւ՝ տիկինն անոր աստիճանին համեմատ մեծագին սպիտակ զգեստ մը հագցուց : Ետքը ոսկւով զարդարուած երենոսէ արկղիկ մը բերաւ եւ բանալով՝ Նայեցէք, սիրելի՛ օրիորդ, ըսաւ, ասոնք ձեր հանգուցեալ մօրը զարդերն են : Ամուսինս ասոնք ինծի պարգեւեց. բայց ամենեւին սիրտս չէր քաշեր որ գործածեմ : Միշտ մեծ բաղձանօք աս երջանիկ բոպէիս կը սպասէի՝ որ կարենամ նորէն ձեզի դարձնել : Ահաւասիկ առէք իմ ձեռքէս :

Վարդուհին պատշաճ շնորհակալութեամբ զարդերն առաւ, սկսաւ մարդա-

ընտանեան ու քարերը զննել . բայց ամենեւին
չէր ցուցնէր ան ուրախութիւնը՝ որն որ
իրմէ կրնար սպասուիլ : Ո՛հ, սիրելի՛ մայր,
կ'ըսէր՝ աչուքներն արցունքով լեցուած,
ինչպէս կենդանի կը յիշեցնեն ինծի զձեզ
աս քարերը : Միայն ձեր յիշատակին հա-
մար ինծի հաճելի ու պատուական են ասոնք :

Զարդարուիլը լմբնալէն ետեւ՝ տիկինը
զՎարդուհին առաւ հօրը բանտը տարաւ :
Օրիորդը բանտին դռները մէկէն բանալով՝
սկսաւ ցնծութեան աղաղակաւ կանչել .
Փա՛ռք Աստուծոյ, սիրելի՛ հայր, ա՛յ աղա-
տեցաք, ա՛յ աղատ էք : Բայց ի՛նչպէս զար-
մացաւ մնաց, երբ որ տեսաւ որ հայրը յա-
ռաջուան հանդեսի օրերուն պէս՝ իր աս-
պետական զգեստները հագած՝ օտարական
ասպետներն ալ երկու կողմն առած կը
կենայ :

Յուշիանէ տիկնոջ իր ամուսնոյն հետ
պատուհանին առջեւը ծածուկ խօսածն աս
էր, որ ինք Վարդուհին ըստ պատշաճի
զարդարած ատեն, թէոպալտ ալ Էդել-
բերդին ասպետական զգեստները հագցընէ .
միանգամայն յանձնած էր որ օտարական
ասպետները՝ զԷդելբերդ աս անակնկալ
աւետիքին կամաց կամաց պատրաստեն,
որպէս զի չըլլայ թէ խեղճն ուրախութենէ
բան մ'ըլլայ . բայց իր ազատութիւնը բո-
լորովին չիմացընեն, որ Վարդուհին ան-
ձամբ աւետելու ուրախութիւնն ունենայ :

Էդելբերդ սաստիկ այլայլութեամբ իր

աղջկան վիզը պլուեցաւ . Աւարդուհին ալ՝
այնչափ նեղութիւններէ ու վիշտերէ ազա-
տած՝ հօրը կուրծքը կը հանդէս : Բանտին
մէջ տիրող խոր լռութիւնը՝ միայն ուրա-
խութեան ձայներով կ'ընդմիջահատէր :
Աւերջապէս Էդելքերդ ըսաւ . Ո՛հ, Աւր-
դուհի, իմ սիրելի աղջիկս, Աստուծոյ օգ-
նականութեամբն այնպիսի յաղթանակ մը
կանգնեցիր՝ որ բիւրաւոր զօրաց դնդերն
իրենց սրերովն ու նիզակներովը չէին կրնար
ստանալ : Չէնքի զօրութիւնը՝ միայն թէ ու
պալտին բերդը կրնար առնել, առ առաւելն
անոր մարմինը կրնար յաղթել . բայց դուն
հայրասիրութեան ու մարդասիրութեան
զէնքերովդ՝ իր սիրտը յաղթեցիր, աւար
առիր, զինքը թշնամիէ՝ բարեկամ ըրիր :
Շնորհակալ ըլլանք Աստուծոյ : Ինքն է՝
որ այս ամէն բաները սքանչելապէս կա-
տարեց : Ինքն է՝ որ քու սրդիական սէրդ
օրհնեց, քու աշխատութիւններդ ու ջանքդ
երջանիկ վախճանով մը պսակեց :

Հաղիւ նոյն ատեն Էդելքերդ տեսաւ
որ Աւարդուհին ադամանդներով ու մար-
դարիտներով զարդարուեր է : Նայէ, սի-
րելի՛ աղջիկս, ըսաւ, Աստուած չէ թէ
միայն քու ամէն օր ըրած խնդիրդ ու ա-
ղաչանքդ՝ քու հօրդ աղատութիւնը շնոր-
հեց, այլ նաեւ տուաւ քեզի քու հան-
գուցեալ մօրդ զարդերն ալ, զորոնք ամե-
նեւին խնդրած չունէիր : Շատ անդամ ար-
տասուալից աչուրներով կը մտածէի թէ

դռն քու գինդերդ՝ որ միակ զարդերդ էին,
ինծի համար ծախեցիր. ահա հիմակ Աս-
տուած չկարծած ատենդ՝ քեզի հատու-
ցումն ըրաւ: Աստուած արդար վարձահա-
տոյց է, մեր մոռցած բարերարութիւնն ալ
Ինք չիմոռնար, ու ժամանակին՝ վարձքը
կու տայ:

Վարդուհին նոյն միջոցին Թէոպալտին
խնդիրքը յիշելով՝ սկսաւ հօրն աղաչել որ
անոր թողութիւն տայ: Էդելքերդ արտա-
քոյ կարգի այլայլեցաւ. Ա՛ղջիկս, ըսաւ,
գիտես որ ես արդէն շատոնցուրնէ իրեն
թողութիւն տուած եմ: Աս ըսաւ չըսաւ՝
մէյ մ'ալ բանտին դռները բացուեցան,
Թէոպալտ ասպետն իր որդւոջն ու ամու-
սնովը ներս մտան: Փերդինանդ իր հօրը
քովը կենալով՝ երեսը կը նայէր որ արդեօք
Էդելքերդին հետ սրտանց պիտի հաշտուի:
Էդելքերդ ու Թէոպալտ իրենց ասպետա-
կան աջերն իրարու երկընցուցին ու մեծ
սիրով մէկըմէկ գրկեցին: Թշնամութիւն-
նին բոլորովին աներեւոյթ եղած էր: Հաշ-
տութեան ինչ ազնիւ բան ըլլալը սկսան
զգալ եւ իրարու մշտնջենաւոր բարեկա-
մութիւն խոստացան:

Էդելքերդ մասնաւոր ուրախութիւն
մ'ալ ունեցաւ տեսնելով ան գեղեցիկ
տղան որուն կեանքը Վարդուհին աղատած
էր: Վրայէ վրայ եկած ուրախութիւննե-
րէն յոգնած՝ գնաց բանտին քարէ նստա-
րանին վրայ նստաւ, տղան գիրկն առաւ

ու արտասուալից աչուքներով եւ ուրախութեամբ երեսը նայելով՝ օրհնեց զինքն ըսելով, Ազնիւ տղայ. Աստուած քեզի երկայն կեանք պարգեւէ, որ ծնողացդ ուրախութիւն պատճառեալ, եւ ազնուական մարդ մ'ըլլաս :

Ո՛վ պատուական ասպետ, ըսաւ տղուն մայրը, Աստուած տար որ որդիս ալ զմեզ այնպէս սիրէր, ինչպէս որ ձեր աղջիկը զձեզ կը սիրէ, եւ անոր պէս ազնիւ զգամանեց տէր ըլլար : Ան ատեն ստուգիւ երջանիկ ծնողք կ'ըլլանք :

Նոյն օրը՝ ասպետաց սրահին մէջ շքեղ խնջոյքով մը կնքուեցաւ : Էդելբերդ ու Աւարդուհի ստիպուեցան սեղանին զլուսն անցնելու : Բոլոր հիւրոց դէմքերուն վրայ ուրախութիւն նկարուած էր : Թէոպալտ ասպետը շատ տարիներէ վեր՝ ամենեւին այսպէս ուրախ տեսնուած չէր : Աս բանս ինք ալ անձամբ խոստովանեցաւ, ըսելով թէ Աեանքիս մէջ այսօրուան պէս սրտի ուրախութիւն ու մխիթարութիւն ունեցած չէի : Իմ քեզի դէմ ունեցած անմիտ թշնամութիւնս, սիրելի՛ Էդելբերդ, բոլոր ուրախութիւններս կը դառնացընէր : Խաղաղութենէ ու միաբանութենէ գեղեցիկ ի՞նչ կայ : Հիմայ ճշմարտապէս կը զգամ որ ատելութիւնն ու թշնամութիւնը դժօխքէն ծագած են. իսկ սէրն ու բարեկամութիւնը՝ արքայութենէն :

Վարդանահի — էր հայրն ինչքերնին էր կ'առնին :

Երկրորդ օրը առտու կանուխ թէոպալտ ճամբու զգեստներով, արծաթի բիտերով կօշիկները հագած՝ Էդելբերգին սեւեակը մտնելով, Էդելբերգ, ըսաւ, արդէն ձիերը պատրաստել տուած էի, եւ անմիջապէս կ'ուզէի դէպ ի Եդելնաբերգ ճամբայ ելլել, որ քու ինչքերդ ու դղեակդ քեզի դարձնեմ. բայց Յուլիանէնաս բանիս դէմ դրաւ, ըսելով որ այսչափ ատեն զօրականաց ձեռք մնացած բերդը չէր կրնար մաքուր ու կարգաւորեալ ըլլալ. պէտք է, կ'ըսէ, նախ մաքրել ու կարգաւորել: Ուրեմն, սիրելի՛ Էդելբերգ, Վարդուհւոյն հետ քիչ մ'ալ հոս կեցիր: Աս պատերուս մէջ այնչափ տխուր օրեր անցուցիր նէ, դէթ քանի մ'օր ալ մէկտեղ ուրախութեամբ անցնենք:

Էդելբերգ աս առաջարկութեան հաւանեցաւ: Թէոպալտ զինքն առաւ ասպետաց սրահը տարաւ, ուր որ քիչ մը ետքը Սիկերերդ ու Վալտնէր ասպետներն ալ դալով՝ նախաճաշի նստան: Նախաճաշէն ետեւ՝ երկու օտարական ասպետք, որոնք բոպէ մը յառաջ իրենց բերդը հասնելու կը բաղձային, թէոպալտին ու Էդելբերգին հրաժարական ողջոյննին տուին եւ իրենց մարդիկներովը ճամբայ ելան: Իսկ թէոպալտ Էդելբերգին դառնալով՝ Հիմակ, ը-

սաւ, պէտք է որ մէյ մը բոլոր բերդս տեսնես. սեղանէն վերջն ալ քեզի հետ որսի կ'ելլենք: Նախ աս սրահը զարդարող արձանները մէյ մը աչքէ անցուր: Իդէլբերգ սկսաւ զննել ան հին ասպետները՝ որոնք ամէնն ալ զրահներ հագած էին, եւ անոնց կողակիցները՝ որոնք հին փառաւորութեամբ ու զարդերով ձեւացուած էին: Թէոպալտ շատերուն առջեւը երկայնատեն կը կենար եւ անոնց վրայ շատ բաներ կը պատմէր: Անկէ ետքը առաւ զինքն իր զինատունը տարաւ, ուր ամէն տեսակ շողուն ու փայլուն զէնքեր եւ ասպետաց ձիերու փառաւոր զրահներ կային: Չինատնէն՝ ախոռն իջան, եւ մէջի քաջ ու աշխոյժ նժոյգները տեսան: Աերջէն բարձրաբերձ ժայռերու մէջ շինուած կամարակապ մառանը գացին, ուր Իդէլբերգ ապշեցաւ տակառներուն մեծութեան վրայ, եւ ստիպուեցաւ ամենէն աղէկ գինիներուն համը նայելու: Աերջապէս բերդին հրապարակն իջան, հորը տեսներու: Երկուքն ալ սաստիկ զարհուրանքով վար նայեցան: Իդէլբերգ իր աղջկան դիւցազնական գործքին վրայ նորէն մեծ ուրախութիւն զգաց, իսկ Թէոպալտ՝ իր որդւոյն ազատութեան վրայ: Երկու ասպետք ալ ջրհորին քովն իրարու փաթթուելով՝ Աստուծոյ շնորհակալ կ'ըլլային աս զարմանալի ազատութեան համար:

Նոյն միջոցին Յուլիանէ տիկինն իր տան կարասիները Աարդուհւոյն կը ցուցնէր.

ձեան պէս ճերմակ ու բարակ կտաւեղէններով լեցուն սնտուկներն առջեւը կը բանար, իր բանած ու մանած ճարտար ձեռագործները, ընդարձակ ու մաքուր խոհանոցն եւ ուրիշ բոլոր տեսնելու բաները ցուցուց։ Աւերջապէս առանձինն խցի մը մէջ քանի մը սնտուկներ ալ բացաւ, որոնց մէջն էին ան ամէն աղնիւ ու բարակ կտաւները, կանաչի գեղեցիկ զգեստներն եւ ուրիշ ասոնց նման բաները՝ զորոնք Թէոսպալտ Եղեւնաբերդէն բերած էր։ Այս ամէն բանը մեծ հոգով ու խնամով պահեցի, ըսաւ աղնուասիրտ տիկինը, եւ անմիջապէս ձեր բերդը կը խրկեմ։ Լսեցի որ ասոնց ամենէն գեղեցիկները՝ ձեր հանգուցեալ մայրն իր ձեռքը շինել է։ Միայն ասոնցմէ կը տեսնուի իր անխոնջ աշխատասիրութիւնն ու ձեր վրայ ունեցած սէրը։ Սքանչելի մայրն արդէն նոյն ատեն նուրնէ ձեր ամէն բանը հոգացել է։ Աղէկ գիտեմ որ ասոնց մէջ ամենեւին բան մ'անիրաւ եղանակաւ ստացուած չէ, անոր համար ալ վրանին Աստուծոյ օրհնութիւնն ըլլալով՝ անկարելի էր որ ձեռքերնէդ առնուած մնային։

Ասոնք լմննալէն ետեւ՝ Աարդուհին ուղեց դռնապանուհւոյն ալ պցելութիւն ընել։ Յուլիանէ տիկինը զինքն առաւ վար իջեցուց։ Բերդին հրապարակէն անցնելու ատեննին՝ Էդելբերդ ու Թէոսպալտ ալ հետերնին միացան։ Գռնապանը ճամբորդու-

Թենէ յոգնած՝ բաղմոցին վրայ կը հանգչէր .
Թէոպալտին ձայնն որ լսեց , ցատքեց ոտք
ելաւ , դուռը բացաւ : Մէյ մ'ալ մէկէն
Վարդուհին առջեւն ելաւ :

Բարո՛ւ , Վարդուհեակ . . . ԹողուԹիւն
կ'ընէք , Վարդուհի օրիորդ , պիտ'որ ըսէի ,
կանչեց : Ինչէր պիտի տեսնեմ եղեր : Բայց
ներս հրամայեցէք : Ամէնքը ներս մտնելէն
ետեւ՝ խօսքը յառաջ տանելով՝ Ստուգիւ ,
ըսաւ , չէի կրնար մտքէս անգամ այսպիսի
բան մ'անցընել . աւելի կը հաւատայի որ
աշխարհք դետինն անցնի , քան Թէ սր իմ
աղախինս՝ Եղեւնաբերդեան օրիորդն ըլլայ :
Ասանկ բան մինչեւ հիմայ լսուած չէր . եւ
ոչ հիմայ կրնամ հաւատալ որ այսպիսի
աղնուական օրիորդ մը իմ կոխած դետինս
շփած ու մաքրած ըլլայ : Բայց պէտք է
իմ անմտութեանս վրայ զարմանամ , որ ա-
պուշ մտօքս չկրցայ իմանալ Թէ դուք Է-
դելքերդ ասպետին աղջիկն էք : Երէկ ի-
րիկուն դուրսը զինուորաց մէջ աս զարմա-
նալի դէպքին վրայ խօսուած ատեն՝ կար-
ծես Թէ մտքիս մէջ լոյս մը ծագեցաւ .
ան ատեն իմացայ որ ինչո՛ւ դուք ան բան-
տարկելոյն այնչափ սէր ու դուժ կը ցու-
ցընէիք : Հիմայ կը գովեմ ձեր որդիական
սէրը . ահա Աստուած ու իմ տէրս զձեզ
վարձատրեցին : — Բայց կնոջս ըրածները
պատմուելու բաներ չեն . երբ որ ձեր ո՛վ ըլ-
լա՞ն իմացաւ , բոլորովին ինք իրմէ ելած՝ ինչ
ընելիքը չէր գիտեր : Թող երթայ իր ձեզի

ըրած այնչափ անքաղաքաւարութեանց ու կոպտութեանց թողութիւնն ինք խնդրէ :

Գռնապանին երկու տղաքը զարհուրած՝ անկիւն մը քաշուած կը կենային : Աւարդուհին իրենց քովն երթալով՝ իրեն սովորական անուշութեամբը սկսաւ հետերնին խօսիլ : Տղաք ասով սիրտ առին : Աւարդուհին իրենց հարցուց որ մայրերնին ո՛ւր է : Նունէն՝ Հիմայ հոս էր, ըսաւ . չեմ գիտեր ո՛ւր գնաց :

Հրամեր էք, ըսաւ Օննիկ . հոս էր . բայց լսելուն պէս որ տիկինն ու ասպետը դռնէն ներս մտնելու վրայ են, վազելով մէկալ դռնէն դուրս ելաւ : Աւարդուհին տղուն ցուցուցած դռնէն ներս մտաւ՝ որն որ խոհանոց կը տանէր, եւ կինը խուցը բերաւ :

Խեղճ կնիկն ամօթէն գետինը կ'անցնէր, զէգելներդ ասպետն ու Աւարդուհի օրիորդն այնպէս շքեղ զգեստներով իր տիրոջ ու տիկնոջ հետ խցին մէջ տեսնելով : Երբեմն կը դեղննար, երբեմն կը կարմրնար : Աերջապէս համարձակելով՝ ըսաւ . Աւելի կ'ուզէի գետինը մտնել՝ քան թէ հոս հրամանոցը առջեւն երեւալ : Ամէնքդ ալ Աւարդուհի օրիորդին ըսած կծու խօսքերս ու իրեն տուած նախատական անուններս արդէն լսած պիտի ըլլաք : Բայց եթէ գիտնալու ըլլայի որ օրիորդն ինչ ազնուական ցեղէ է, ստուգիւ իրեն հետ այնպէս չէի վարուեր :

Տիկինն անուշութեամբ մը պատասխան տուաւ. Սիրելի՛ դռնապանուհիս, ամենէն ցած մարդն ալ Աստուծոյ է. ահաւասիկ աս է ամենէն բարձր աղնուականութիւնը՝ որուն որ ամենեւին մէկը չի կրնար հաւասարիլ: Ամենէն ողորմելի, ամենէն խեղճ աղքատը, միայն թէ բարի մարդ ըլլայ, անդի աշխարհք անանկ փառաւորութեան պիտի հասնի, որուն քով աշխարհքիս բոլոր փառաւորութիւնները բան մը չեն արժէր: Ուրեմն պէտք ենք փոյթ տանիլ որ ամենէն ցած, ամենէն աղքատ մարդուն հետ ալ աղէկ վարուինք: Դուն հիմայ մեծ ամօթ կը կրես երբեմն քու աղախինդ եղող օրիորդին հետ այնպէս անպատշաճ կերպով վարուելուդ համար, որովհետեւ զինքը շքեղութեան մէջ կը տեսնես: Բայց ամօթն աւելի սաստիկ պիտի ըլլայ, թէ որ աս աշխարհքիս մէջ աղքատաց հետ դռնողութեամբ ու հարստութեամբ վարուելու եւ զիրենք անդին իրենց փառաւորութեան մէջ տեսնելու ըլլանք:

Դռնապանուհին աս խօսքերուն իրաւունք տուաւ, եւ Աւարդուհւոյն դարձած, լեզուներ թափելով՝ թողութիւն կը խնդրէր: Բայց Աւարդուհին ամենեւին առանց իրեն գէմ բրածները յիշելու, անոր աշխատասիրութիւնը, մաքրասիրութիւնը, բարեսրտութիւնն ու հաւատարմութիւնը դովելէն ետեւ, միայն համառօտ խօսքով մը հասկըցուց թէ իր բարկացոտութիւնն աս

ամէն բարի հանդամանքները ծածկելով՝
ղինքը շատերուն ատելի կ'ընէ ու անունը
կ'աւրէ :

Քանի մը օր վերջը Թէոպալտ եւ իր
կողակիցը՝ Ղէդելբերդ եւ ՂՂարդուհի մէկ-
տեղ առած՝ բազմաթիւ զօրքերով դէպ ի
Եղեւնաբերդ ճամբայ ելան : Նոճերբերդ եւ
ղածներուն համբաւն ամէն տեղ հռչա-
կուած էր : Թէոպալտին բոլոր գեղերուն
բնակիչներն իրենց անակներէն դուրս կը
վազէին, եւ երկու առպետներուն հաշտու-
թեան ու միաբանութեան վրայ ունեցած
ուրախութիւննին կը յայտնէին : Մաս-
նաւորապէս ամէն մարդ մեծ փափաքանօք
կ'ուզէր տեսնել ան սքանչելի օրիորդը՝ որն
որ իր հայրն այնպէս սիրով նայած ու ա-
ղատած եւ զՓերդինանդ մեծ քաջասրբ-
տութեամբ ահագին ջրհորին անդնդէն հա-
նած էր :

Բայց երբ որ Եղելբերդ իր իշխանու-
թեան սահմաններէն ներս մտաւ, հոն ա-
մէն բան խաղաղ ու հանդարտ էր, կար-
ծեա թէ բոլոր բնակիչները մեռած թա-
ղուած էին : Ասպետը շատ կը զարմանար
աս բանիս վրայ ու մտքէն զանազան տա-
րակոյսներու կ'երթար : Սակայն երբ որ
բերդին արտաքին դռնէն ներս մտաւ, հրա-
պարակը սաստիկ բազմութեամբ լեցուած
տեսնելով՝ պատճառն իմացաւ : Բոլոր իր
հպատակները հոն ժողվուած ու կարգաւ
շարուած կը նային : Մէկ կողմը՝ մանչ տղաք,

երիտասարդներն ու ծերերը, մէկալ կողմը՝
պզտիկ աղջիկներն, երիտասարդուհիներն
ու կանայք, ամէնն ալ իրենց տօնական
զգեստներովը զարդարուած: Արանց կող-
մանէ խօսողը՝ Բուրգարտ ածխագործն ե-
ղաւ, իսկ կանանց կողմանէ՝ Մարիամ անոր
կինը:

Բուրգարտ ծեր բերդապահէն նոյն ա-
տենուան ոճին համաձայն բերնուց քանի
մը բան սորված ըլլալով՝ ծանր կերպարան-
քով ու ճարտասանական ձեւերով մը սկը-
սաւ իր ճառը: Երբեմն, յառաջուան ա-
տենները, ան հին գիւցազանց ժամանա-
կը, երբ որ... , երբ որ... , երբ որ... . ալ
չէր կրնար յառաջ երթալ: Աւերջապէս՝
Թողութիւն ըրէք, աղնիւ ու սիրելի աս-
պետ, ըսաւ, զձեզ տեսնելուս պէս՝ բոլոր
սորվածներս, որ գէշ բաներ չէին, բոլորո-
վին մտքէս ելան: Ա՛լ հիմակ ուրիշ բան
չեմ՝ կրնար ըսել՝ բայց եթէ աս՝ որ այսօրս
տեսնելէս վերջը՝ ա՛լ ուրախութեամբ կը
մեռնիմ: Նոյնպէս բարեսիրտն Մարիամ
ալ բերնուց սորված բարեմաղթութեանց
տեղ գրեթէ միայն ուրախութեան արցունք
թափելով՝ բարեւեց Արդուհի օրիորդը:
Բոլոր ժողովրդեան սիրտն ալ այնպէս ելած
էր, ամէնքն ալ այնպէս արցունք կը թա-
փէին՝ որ հազիւ կեցցէ՛ կրնային կանչել:

Էդելբերդ ու Արդուհի սաստիկ շար-
ժած ու գրեթէ արցունքն աչուքնին, բազ-
մութեան մէջէն անցան: Բերդին ներքին

դրան առջեւի բարձրաւանդակ տեղը, ուստի որ ասպետական բնակարանը կը մըտցուէր, կը կենային Սիկերերդ ու Վալտնէր ասպետներն ուրիշ քանի մը ասպետներով եւ իրենց կողակիցներովն ու զաւկրներովը, ամէնն ալ շքեղութեամբ զարդարուած: Ամենուն առջեւ կը կենար Ագնէս՝ ածխագործին աղջիկը՝ ճերմակներ հագած ու ծաղիկներով պսակուած, եւ ձեռքը՝ ծիրանեգոյն բարձի մը վրայ բերդին ոսկեղէն ծոպերով զարդարուած արծաթափայլ բանալիները բռնած: Ագնէս Վարդուհւոյն մօտենալով՝ Ագնիւ օրհորդ, ըսաւ, դուք չէ թէ միայն ձեր սիրելի հայրը բանտէն ազատեցիք, այլ նաեւ ձեր որդիական սիրովն իր բերդին դռներն իր առջեւը նորէն բացիք. ուստի ընդունեցէք աս բանլիքներն եւ իրեն մատուցէք:

Վարդուհւոյն բանլիքները բարձովն իր հօրը մատոյց: Էդելբերդ բարեպաշտական աչուքներով դէպ ի երկինք նայելով՝ աղջրկանը ձեռքէն առաւ բանալիքները: Արշիշէր ան զարհուրելի գիշերը՝ որուն մէջ ըստ ամենայնի նոյն դրան առջեւ հովի ու անձրեւի տակ շղթայի զարնուած եւ սայլի վրայ նստած՝ իր բերդէն հանուեցաւ, եւ Վարդուհւոյն լալով ետեւէն կու գար: Այսպիսի ընդունելութիւն մը՝ որն որ բուրր Յուլիանէ տիկինը կարգի դրած էր, Էդելբերդին սիրտը չափէ դուրս շարժեց: Դրանս սեմը չկոխած, ըսաւ, պէտք է որ

բերդին մատուռն երթանք, Աստուծոյ դռ-
հուծիւն ու շնորհակալութիւն մատուցա-
նենք: Ամէնքը սիրով հաւանեցան ու իրեն
հետ դէպ ի մատուռ գացին:

Ասկէ ետքը բերդին մեծ սրահին մէջ
սեղանի նստան. բոլոր ժողովրդեան ալ
բերդին հրապարակին մէջ խնճոյք տրուե-
ցաւ: Բայց Էդելբերգ չկրցաւ մինչեւ սե-
ղանին վերջը համբերել. կերակուրը չլմըն-
ցած՝ ելաւ հրապարակն իջաւ եւ իր հպա-
տակացը հետ իբրեւ հայր սկսաւ սիրով ու
մոեքմունքով խօսիլ: Ամենէն յառաջ
Բուրգարտ ածխագործին մօտենալով՝ Հա-
ւատարիմ ծերունի, ըսաւ. դուն քու բա-
րեսիրտ կնոջմովդ իմ աղջիկս սիրով քու
տանդ մէջ ընդունեցար, ասկէ ետքը ալ
աս բերդէն պիտի չզատուիս, միշտ հոս
պիտի բնակիս: Ասկէ ետքը իմ ախոռա-
պետս կ'ըլլաս: Պզտիկուց իբրեւ ձիաւոր
ծառայած ըլլալով՝ աւելի դիւրաւ կրնաս
կատարել աս պաշտօնը՝ քան թէ ածխա-
գործութիւն ընել: Քու կինդ ալ՝ որ բան-
տիս մէջ իմ ճերմակեղէններս հոգաց,
ասկէ ետքը բոլոր բերդիս հոգաբարձուն
կ'ըլլայ: Իսկ բարեսիրտ Ագնէսը՝ որ իմ
աղջկանս՝ իր դժբախտութեան մէջ ընկեր
եղած էր, նաեւ հիմակ՝ երջանկութեան
ատենն ալ՝ անոր ընկերակիցը կ'ըլլայ: Անկից
հաւատարիմ բարեկամ ու սպասաւորուհի
չիկրնար գտնել:

Էդելբերգ ամէն մէկ սեղանին քով եր-

Թալով՝ նստողներէն ամէն մէկուն հետ զատ զատ կը խօսէր, ամենուն ալ մէյ մէկ ուրախացուցիչ խօսք կը զրուցէր: Որովհետեւ անկարելի բան էր որ Էդելբերգին բոլոր հպատակները կարող ըլլային մէկանց ներկայ գտնուիլ, Նոճեբերգեան տիկինը՝ առանց հարուստի աղքատի նայելու՝ ամենէն ծեր տանտէրները կանչած էր իրենց օրդիններովն ու Թոռներովը, իսկ մնացածներուն լսած էր որ Էդելբերգ իրենց ուրիշ անգամ սեղան մը կու տայ: Հոնտեղի բաղմնութեան մէջէն շատերը յառաջագոյն Էդելբերգէն ամսական մուտքեր ունէին. բայց քանի որ բերդն օտար մարդու ձեռք անցած էր, աս բանս դադրած էր: Էդելբերգ աս բարեւրարութիւնը նորէն խոստացաւ իրենց: Աս ալ որ եղաւ, ալ ուրախութեան ու ցընծութեան չափ ու պայման չմնաց: Ամէն մէկը կը հաստատէր որ պատրաստ է իր բարերար տիրոջը համար ինչքերն ու աւրիւնը զոհելու: Թէոպալտ՝ որ եկած Էդելբերգին քով կեցած էր, Ստոյգ է, ըսաւ, բարութիւնը՝ բռնութեան յաղթող է, եւ աւելի աղէկ է որ հպատակներն իրենց տէրը սիրեն, քան թէ անկից վախ ունենան: Իսկ Էդելբերգ պատասխանեց. Իմ կարծեացս նայելով՝ անիկայ ամենալաւ տէր է, որմէ չարերը կը վախնան եւ բարիները կը սիրեն:

Արդո՞ւմ է իմ անկողնոյս մէջ ինչ-
 քանի մը անգամ :

Ի՞նչ եւրեւրդի ու թէոպալտ, Արդ-
 ում է եւ Յուլիանէ շատ անգամ իրարու
 այցելութեան կ'երթային: Թէոպալտ ա-
 մէն երեւելի գործոցը մէջ իր Եղեղերդ
 բարեկամին խորհուրդ կը հարցընէր, որմէ
 թէ՛ իրեն թէ՛ իր հպատակացը շատ օգուտ
 ու բարիք կ'ըլլար: Արդում էին աղնուասիրտ
 Յուլիանէն երկրորդ մօր մը պէս կը պա-
 տուէր, ու միշտ կը նայէր որ անկից բան
 սորվի: Աս մէջերնին եղած բարեկամու-
 թեամբ երկու կողմն ալ երջանիկ օրեր
 կ'անցընէին:

Բայց քիչ մը ատեն էր՝ որ թէոպալտ ա-
 մենեւին Եղեղնաբերդ ոտք կոխած չունէր,
 մանաւանդ որ զանազան ջնջին պատճառնե-
 րով Եղեղնաբերդեանց թող չէր տար որ
 իրեն այցելութեան գան: Մէյ մ'ալ օր մը
 մէկէն Եղեղնաբերդ եկաւ ու փութալով
 մը զԵղեղերդ եւ զԱրդում էի հրաւիրեց
 ու պահանջեց որ անմիջապէս իրեն հետ
 Նոճերբերդ գան: Յայտնի կը տեսնուէր որ
 մտքին մէջ ծածուկ բան մը կայ. բայց ի՞նչ
 որ ըրին չկրցան բերնէն բան մ'առնել:
 Նոճերբերդ հասած ատեննին՝ թէոպալտ
 հազիւ ժամանակ թողուց իրենց որ ախ-
 կինը բարեւեն: Եղեղերդ, ըստ, պէտք
 է որ հիմակ անմիջապէս Արդում էին հետ

ետեւէս դաս: Եւ գրեթէ բռնութեամբ
բաշեց իշխեալերդ. Յուլիանէ ու Վար-
դուհի ալ երկու ասպետներուն ետեւէն
կ'երթային: Եկան հասան ան մութ անց-
քը՝ որն որ Իշխեալերդին բանտը կը տա-
նէր: Տէր Աստուած, ո՞ւր կը տանիս զիս,
ըսաւ Իշխեալերդ: Կը դողամ, կ'ըսէր Վար-
դուհին, ան տխուր բանտին մէջ ի՞նչ պի-
տի ընենք: Թէոպալտ լուռ մունջ՝ բանտին
դուռը բացաւ... մէյ մ'ալ գեղեցիկ
մատրան մը մէջ մտան, որն որ նոյն ատե-
նուան ճարտարապետութեան համաձայն՝
շքեղ զարդարուած էր: Ի՞նչ ապշում
չպատեց զիրենք՝ երբ որ ան խաւարին բանտն
այնպէս գեղեցիկ մատրան փոխուած տե-
սան: Պատուհաններուն բազմադոյն նկա-
րուած ապակիները մատուռը կը լուսաւո-
րէին: Կամարներն ու պատերը երկնագոյն
նկարուած էին ու վրանին ոսկեղէն աստղ-
ներ կը փայլէին: Խորանն արծաթեղէն ու
ոսկեղէն զարդերով կը շողար:

Իշխեալերդ ու Վարդուհի սաստիկ զար-
մացած եւ ուրախացած էին: Արդէն գիտէի
որ, ըսաւ Թէոպալտ, աս փոփոխութիւնը
ձեզի շատ հաճոյ պիտի ըլլայ. անոր համար
զձեզ յանկարծակիի բերել ուղեւով՝ շէնքի
ատեն ձեր այցելութիւնն ընդունիլ չու-
ղեցի: Բայց ասոր պատիւը բոլոր իմ բա-
րեպաշտ Յուլիանէիս է: Բանն այնպէս
խոհեմութեամբ դարձուց՝ որ վերջապէս
մատրան շինութեան ձեռք զարկի. ահա-

ւասիկ եղածներուն պատմութիւնն ալ աս
 է: Անցեալ աշնան երբ որ ձեր բերդէն
 ետ դարձանք, սկսաւ ինծի աղաչել որ քու
 կեցած բանտիդ այցելութեան մը ելլենք:
 Շիտակը սիրտ չունէի. ի վերայ այսր ա-
 մենայնի ելանք դացինք: Երբ որ ներս
 մտանք, Նայէ, ըսաւ, որդիական սէրն աս
 խաւարին ու մթին բանտն ինչպէս գեղե-
 ցիկ սենեկի մըն է դարձուցեր: Սողոմ է,
 ըսի, յառաջ հոս զարհուրելի տեղ մըն էր,
 հիմայ մատրան մը պէս գեղեցիկ ու սիրուն
 կ'երեւայ: Աս ըսի չըսի, մէյ մ'ալ բարե-
 սիրտ Յուլիանէս սկսաւ կանչել. Շատ ա-
 ղէկ, ըստ ամենայնի ինծի պէս մտածեցիր:
 Եղեւնարերդի մատուռը տեսնելուս պէս՝
 աս բանը միտքս եկաւ: Ստուգիւ մատրան
 մը համար աս ընդարձակ կամարաշէն տեղը
 շատ յարմար կու գայ: Պէտք է որ բան
 մ'ընենք մեր որդւոյն ազատութեան հա-
 մար շնորհակալութիւննիս Աստուծոյ յայ-
 տնելու. մատուռ մը շինելէն յարմար բան
 չկայ: Եւ ստուգիւ այսպէս մեծ ու գեղեց-
 կաշէն բերդ մ'ունենալէն ետեւ՝ մատուռ
 մը չունենալը՝ մեծ պակասութիւն է: Մին-
 չեւ հիմայ պատարագ տեսնելու համար ա-
 մէն անգամ պէտք էր որ վար գեղին ժամն
 իջնայինք, որն որ շատ դժուարին ու եր-
 բեմն ալ գրեթէ անկարելի կ'ըլլայ: Սեպ-
 հական մատուռն անանկ յիշատակարան մըն
 է՝ որ անով մեր յաջորդներուն օրհնու-
 թիւնը կրնանք մեր վրայ ձգել:

Աս խորհուրդն ինծի ալ շատ աղէկ երեւցաւ : Իրաւունք ունիս , ըսի իրեն , [Ժողայնպէս ըլլայ : Ասկէ ետքը աս տեղս ալ ամենեւին բանտարկերոյ երես չտեսնէ : Ասկէ ետքը հոս միշտ Աստուծոյ շնորհակալութիւն մատուցանենք՝ իր մեղի ըրած մեծ շնորհքին ու ողորմութեան համար , որ մեր որդին Վարդուհի օրիորդին ձեռքն աղատեց , զիս Էդելբերդ ասպետին հետ հաշտեցուց եւ ինծի սրտի խաղաղութիւն շնորհեց : Այսպէսով աս մատուռը շնորհեցաւ :

Վաղը , ըսաւ Յուլիանէ , բարեպաշտ Նորբերդ արբան՝ իբրեւ քորեպիսկոպոս՝ մատուռը պիտի օծէ : Վարանէր , Սիկերերդ եւ ուրիշ մեղի ծանօթ ասպետներն իրենց տիկիներովն ու զաւկներովն աս հանդիսութեան ներկայ պիտի ըլլան : Բայց մեղի ամենէն մեծարոյ ու ամենէն սիրելի հիւրերը՝ դուք էք :

Երկրորդ օրը մատրան օծումը ստուգիւ գեղեցիկ ու սրտաշարժ հանդիսութիւն մ'եղաւ : Հրաւիրուած ասպետները բոլոր իրենց ընտանիքովն որոշուած ատենը ճշգիւ հոն դանուեցան : Ամէնքն ալ իրենց շքեղ զգեստներովը , ան ատենուան սովորութեան համաձայն՝ զրահով , սաղաւարտով , սրով՝ խորանին երկու կողմը շարուած էին : Ասպետուհիներն ըստ սովորութեան ժամանակին՝ սկզով ընտուած սեւ զգեստներ , իսկ օրիորդները ճերմակներ հագած ու ծա-

ղիկներով պսակուած էին : Ամէնն ալ յարգութեամբ ու եռանդեամբ կը կենային : Իսկ Փերդինանդ եւ իր երկու քոյրերը խորանին առջեւն այնպէս եռանդեամբ ծունկ ինկած կը կենային, որ մարդ կարծէր թէ հրեշտակներ եկեր խորանին առջեւն իջեր են : Մատուռն ու խորանը գեղեցիկ ծաղիկներով զարդարուած էին, որոնց հոտը կերոններուն լուսաւորութեան եւ անուշահոտ խնկոյն բուրման հետ խառնուելով՝ մեծ ազդեցութիւն կ'ընէր ամենուն վրայ :

Մատուռն օծուելէն եւ առաջին պատարագը մատուցուելէն ետեւ՝ մեծ սրահին մէջ սեղանի նստան : Հազիւ թէ սկսած էին, յանկարծ փողերու հնչում մըն է բերդին հրապարակէն լսուեցան : Թէոպալա ու մէկալ ասպետները մեծ զարմանքով պատուհան վազեցին . մէյ մ'ալ ինչ նայիս, դունդ մը զինեալ ձիաւոր հրապարակին մէջ կը կենային : Անդիէն քանի մը ծառայ մէկէն սրահին դռնէն ներս վազելով՝ Գոլքսը, Գոլքսը, պոռացին : Ասպետներն ուղեցին դիմացն ելլել, բայց ինք արդէն ասպետներու բազմութեամբ մը դռնէն ներս մտնելու վրայ էր : Գոլքսը տեսք ունեցող մէկն էր, բարձրահասակ ու ազնիւ կերպարանօք : Մաղերը ճերմըկնալու վրայ էին, բայց ինք դեռ աշխոյժ, քաջասիրտ ու հրաջեայ : Նախ Եղեւնաբերդի տէրը բարեւելով՝ աջն անոր երկընցուց : Սիրելի՛ Էդել-

բերդ ասպետս, ըսաւ, ես անձամբ կ'ուզէի
 ձեզի փառաւոր յաղթութեամբ ձեռք բե-
 րուած խաղաղութեան լուրը բերել, ձեր
 զօրքերուն քրած օգնութեան համար կայ-
 սեր կողմանէ ձեզի շնորհակալ ըլլալ, եւ
 անձամբ ձեզի բերել ձեր քաջ պատերազ-
 մողները՝ որոնք յաղթութիւնը ստանալու
 մեծապէս օգնեցին: Երէկ իրիկուն ուշ ա-
 տեն Եղեւնաբերդ հասնելով՝ լսեցի որ
 Նոճերերդ էք եղեր: Ուստի առտուանց
 կանուխ՝ դէպ ի հոս ճամբայ ելայ, աղէկ
 գիտնալով որ Թէոպալտ ասպետն ալ մե-
 զի ճշմարիտ ու հաւատարիմ բարեկամ է:

Անանկ չէ՞ մի, ըսաւ Թէոպալտին դառ-
 նալով ու ձեռքն անոր երկընցընելով, այս-
 պէս յանկարծական յարձակման մը չէիք
 սպասեր: — Կայսեր մասնաւոր հրամանաւը
 կը ծանուցանեմ ձեզի իր գոհութիւնը ձեր
 պատուական Էդելբերգին հետ հաշտուե-
 լուն վրայ. ես ալ երկու քաջ ասպետ-
 ներ այսպէս միաբան տեսնելու վրայ ու-
 նեցած ուրախութիւնս կը յայտնեմ ձեզի:
 Թէոպալտ ուրախութենէն ինք իրմէ ելած
 էր. կայսեր ու դքսին աս հաճութիւնը
 տեսնելով՝ խելքը գլխէն գնաց:

Դուքսը նոյն ատեն մեծարոյ արբան
 տեսնելով՝ աճապարեց քովը գնաց եւ զին-
 քը հոն գտնելուն վրայ ունեցած ուրախու-
 թիւնը յայտնելով՝ ըսաւ. Շատ կ'ուրա-
 խանամ որ զձեզ հոս տեսայ, ամենապա-
 տիւ Տէր, որովհետեւ աս երջանկութիւնը

մեզի պէս աշխարհքիս գործքերուն մէջ
մտնող մարդկան շատ քիչ կը պատահի :
Դուք ձեր վանքին պատերէն դուրս ելած
չունիք, բայց եթէ այսպէս հոգեւոր պաշ-
տօններ ունեցած ժամանակնիդ :

Ասկէ ետքը Յուլիանէ տիկնոջ դառ-
նալով՝ ըսաւ . Ձեր ազնուամտութեան վրայ
վստահանալով, աղնիւ տիկին, ես ալ ինք
ղինքս՝ իբրեւ մատրան օծման անկոչ հիւր՝
սեղանի հրաւիրեցի . ուստի իմ ու բոլոր
ինձի հետ եղած ասպետներուն կողմանէ՝
իբրեւ տանտիկին կ'ողջունեմ զձեզ : Ձեզի
ալ, սիրելի՛ օրիորդս, ըսաւ Վարդուհայն,
մասնաւոր բան մ'ունիմ, որն որ սեղանէն
վերջը կ'իմանար :

Հիմաի, ըսաւ դուքոր բոլոր ընկերու-
թեան դառնալով, չեմ ուզեր հոս եղող
ազնուական ասպետները, տիկիներն ու
օրիորդները, որոնց ամէնն ալ կը բարեւեմ,
աւելի երկայն ատեն սեղանէն արդելել,
մանաւանդ թէ ճշմարիտն ըսելու համար՝
երկայն ճամբորդութենէն ես ալ անօթե-
ցած եմ : Աւանց երկայն բարակ ձեւե-
րու՝ նստինք բարեկամաբար կերակուրնիս
ուտենք : Այր բաղձամ որ Յուլիանէ տիկինն
ու Վարդուհի օրիորդը իմ երկու կողմերս
նստին : Զձեզ, ամենապատիւ Տէր, կը բաղ-
ձամ իմ գիմացս՝ երկու հաշտեալ ասպետ-
ներուն մէջ նստած տեսնել : Հաշտեցրնելն
ու խաղաղացրնելն արդէն ձեր սովորական
գործքն է . ուստի անկից յարմար տեղ

չիկրնար ըլլալ ձեզի: Այսպէսով այսօր ամենուս հոս ժողովելու պատճառ եղող դէպքին մէջ գտնաւող չորս գլխաւոր անձինքը մեր քովը կ'ուենենանք, եւ կրնանք բարեկամաբար իրարու հետ խօսիլ: Իսկ մէկալ պատուական հիւրերն արդէն իրենց տեղը գիտեն:

Ամէն մարդ իր ախորժակը քիչ մը գոհ ընելէն ետեւ՝ դուքսը խօսելու սկսաւ: Թէպէտ Էդելբերգ ու Թէոպալտ ասպետաց կռիւն ու իրենց հաշտութիւնը, եւ միանգամայն Յուլիանէ տիկնոջ ու մանաւանդ Վարդուհի օրիորդին աս գործքիս մէջ ունեցած մասնակցութիւնը կայսերական բանակին մէջ ամեննուս ականջները հասաւ, բայց աս պատմութիւնն այնպէս հետաքրքրական բան է՝ որ ամենափոքր պարագաներն ալ կը բաղձամ իմանալ: Ուստի երբեմն աս երբեմն ան պարագան մէկուն մէկալին կը հարցնէր: Էդելբերգ ու Վարդուհի, Թէոպալտ եւ Յուլիանէ փոփոխակի հարցուածներուն կը պատասխանէին: Դուքսը մեծ մտադրութեամբ մօտիկ ընելով՝ պատուական Էդելբերգին ցաւակից կ'ըլլար ու ազնիւ Վարդուհւոյն վրայ կը զարմանար: Նաեւ Նոճերերդեան տիկնոջ ալ մեծ գովասանք խօսեցաւ եւ Թէոպալտին փոփոխման վրայ մեծ գոհութեան ցուցուց: Էդելբերգ ու Վարդուհի պատմութիւնը պատմելու ատեն՝ զԹէոպալտ չամբնջնելու համար՝ կ'ուզէին տեղ տեղ

լուել կամ շուտ անցնիլ : Բայց անիկայ
ամէն բան պարզութեամբ կը պատմէր :
Ստոյգ է, կ'ըսէր, ըրածս մեծ յանցանք
է. բայց ծածկուելով՝ չգործուած չիկրո-
նար ըլլալ : Ամենէն աղէկն ան է՝ որ յան-
ցանքը ճանչցուի, եւ ըստ կարելոյն նո-
րէն տեղը լեցուի : Մարդ ուրիշ եղանա-
կաւ սիրտն ալ չիկրնար հանդարտեցնել
ու խաղաղութիւն ստանալ :

Պատմութիւնը լմննալէն ետեւ՝ դուք-
սը զուարթութեամբ աչուրներն անդին
ասդին պտըտցնելով ու վարդուհին ցու-
ցնելով՝ այսպէս խօսեցաւ . Ամէնքս պէտք
է որ վարդուհի օրիորդին շնորհակալ ըլ-
լանք՝ որ այսպէս մէկտեղ աս ուրախութեան
կոչուներ խաղաղութեամբ նստած ենք :
Վասն զի թէ որ ինք չըլլալու ըլլար, հի-
մակ իբրեւ թշնամի՝ իրարու դէմ արիւն-
ռուշտ պատերազմի մէջ պիտի դռնուէինք :
Որովհետեւ անկարելի բան էր որ մենք զէ-
դելքերդ ասպետը բանտի մէջ թողուինք :
Վայսերական բանակին մէջ արդէն որո-
շուած էր որ արտաքին թշնամւոյն հետ
խաղաղութիւնը հաստատուելուն պէս՝ ես
իմ բոլոր զօրութեամբս Նոճերերդին վրայ
պիտի քալէի : Անշուշտ թէոպալտ մեզի
հետ մինչեւ վերջին ճիգը պիտի պատերազ-
մէր, եւ աս բերդին պատերէն արեան հե-
ղեղներ պիտ'որ իջնային : Աստուած օրհ-
նեալ ըլլայ, որ օրիորդի մը ձեռք բաներն
այսպէս աղէկի դարձուց :

Աս խօսքերէն պարկեշտ Վարդուհին խիստ ամբչցաւ ու կարմրնալու սկսաւ. Բարձրապատիւ տէր, ըսաւ համեստութեամբ, այսչափ պատիւ ինծի չիւայլեր: Աստուած է՝ որ ամէն բան այսպէս կարգադրեց: Ջրհորին դոյլին մէջ ցատքող թռչունն՝ իմ հօրս ու թէնպալտ ասպետին հաշտուելուն որչափ մասնակից եղաւ նէ՝ ես ալ անկէ աւելի բան մը չունիմ: Ինչու որ նոյն թռչունը Փերդինանդին ջրհորին քով դռնուած եւ թեկդին հոն չեղած ատեն՝ դոյլին մէջ իջնալով՝ պատեղազմն արգելուեցաւ:

Պատուական արբան խօսքն առնելով՝ Վարդուհի օրիորդին բրած գեղեցիկ խորհրդածութիւնն, ըսաւ, շատ ստոյգ է: Ամէն օր անանկ բաներ կը պատահին, որոնց ամենեւին միտ չենք դնել. բայց շատ անգամ՝ անոնցմէ երեւելի հետեւութիւններ կ'երևն եւ շատ մարդիկներու դժբախտութեան կամ երջանկութեան պատճառ կ'ըլլան: Աս պատմութեան մէջն ալ այսպիսի պարագաներ պակաս չեն: Ո՛վ կրնար, օրինակի համար, մտածել որ մէկու մը երջանկութիւնն այսօր անձրեւ գալուն կամ չգալուն վրայ կայացած ըլլայ. սակայն եթէ նոյն օրը՝ աշնան գեղեցիկ արեւը բերդին վրայ այնպէս զուարթ չծագէր կամ անձրեւ դար, ան ատեն Փերդինանդ բերդին հրապարակն իջնալու, եւ ըստ հետեւորդի՝ Վարդուհի օրիորդն ալ զինքն

աղատելու եւ անոր հօրը սիրտը կակրղցընելու առիթ չէր ունենար։ Այսպէսով դու-
ցէ աս բերդին պաշարման ատենը հազա-
րաւոր մարդիկ իրենց կեանքը կը կորսնցը-
նէին, որոնց որբերն ու այրիները արտա-
սուաց ու խորին տրտմութեանց մէջ թա-
ղուած կը մնային։ Ո՛վ կրնայ կարծել որ
իր կենացը վրայ մեծ փոփոխութիւն մը
պիտ'որ ըլլայ սեղանին վրայ աս կամ ան
անտարբեր կերակուրը գտնուելով։ Բայց
թէ որ ածխագործին սեղանին վրայ սըն-
կի կերակուրը չըլլալու ըլլար, օրիորդը չէր
կրնար առիթ ունենալ մտածելու որ դըռ-
նապանուհւոյն աղախինն ըլլայ։ Ան սըն-
կերն Աստուծոյ կարգադրութեամբը զմեզ
մեծ չարիքներէ պաշտօնին, որոնք դուցէ հի-
մակ աս բերդիս մէջ կ'ըլլային։ Այսպէս
նախախնամութիւնը մարդուս կենաց պա-
տահարներով կը փառաւորուի։ Ինչպէս որ
քաջ երաժիշտ մը հազարումէկ ձայներէ
եւ առանձինն առնելով՝ անախորժ եղող
եղանակներէ, կրնայ գեղեցիկ դաշնակաւոր
ու ախորժալուր երգ մը յօրինել, նոյնպէս
ալ Աստուած մեր կենաց ախորժելի եւ
անախորժ դիպուածներէն կրնայ գեղեցիկ
ամբողջ մը կազմել։ Երանի՛ թէ ասանկ
մտադրութեամբ կարող ըլլայինք բոլոր մեր
կենաց վրայ հսկել. ան ատեն սրչափ ա-
ռիթներ կ'ունենայինք Աստուծոյ իմաս-
տուն ու մարդասէր կարգադրութիւններն
օրհնելու եւ փառաւորելու։

Ամէնքը հաճութեամբ ընդունեցան աս
խօսքերն ու իրաւունք տուին: Իսկ դուքսն
ոսկեղէն բաժակն առնելով՝ ոտք ելաւ եւ
կանչեց Կայսէր կենդանութեանը: Ամէնքը
յարդութեամբ ոտք ելան եւ բարձրաձայն
նոյն բարեմաղթութիւնը կրկնեցին ու
գաւաթները պարպուեցան: Գուքսը բա-
ժակը սեղանին վրայ դրաւ եւ Վարդուհայն
դառնալով՝ ըսաւ. Աս փառաւոր հանդի-
սական ըոպէին մէջ պարտք կը համարիմ
կայսեր ձեզի համար ըրած յանձնարարու-
թիւնը կատարելու, ազնիւ օրիորդ: Ինք
մեծ հաճութեամբ լսեց ձեր հօրը վրայ ու-
նեցած սէրերնիդ, որն որ զմեզ երջանկու-
թեամբ լմնցած պատերազմէ մ'ետեւ՝ ներ-
քին պատերազմի ձեռք զարնելէն պահեց:
Ուստի ինք անձամբ որոշեց ան ամէն բանե-
րը՝ զորոնք հիմայ ձեզի, սիրելի՛ օրիորդ,
ձեր պատուական հօրն ու բոլոր ժողովա-
կանաց կը ծանուցանեմ:

Աս ըսելէն ետեւ՝ հետն եկող ասպետ-
ներէն մէկուն նշան մ'ըրաւ: Ասպետը մա-
ղաղաթի վրայ գեղեցիկ զարդերով գրուած
հրովարտակ մը բերաւ, կարմիր թաւշեայ
ամանի մը մէջ՝ ուսկից որ մետաքսեայ ոս-
կեղարդ ժապաւէնով փղոսկրէ տփի մը
մէջ կայսեր կնիքը կախուած էր: Գուքսը
նոյն հրովարտակը Վարդուհայն տալով՝
ըսաւ. Ազնիւ օրիորդ, որովհետեւ հայ-
րերնիդ մանչ զաւակ չունի, որով Ե-
ղեւնաբերդն իր մեռնելէն ետեւ՝ բոլոր ինչ-

քերովը կայսեր ու տէրութեան պիտի իյնար, եւ որովհետեւ դուք ալ տէրութեան անանկ մեծ ծառայութիւն մ'ըրիք, զորն որ դուցէ տասը մանչ զաւակ չէին կրնար ընել, անոր համար՝ ինչպէս որ աս հրովարտակը մանրամասն կը զրուցէ, կայսրն ու պետութեան աւագանին աս ոտացուածները ձեզի կ'անցընեն: Ուստի բոլոր Գերմանիայի ամենէն ազնուական ասպետներուն որդիներէն կրնաք ուզածնիդ ձեզի ամուսին ընտրել. եւ անիկա պէտք է որ Եղեւնաբերդեան ասպետ անուանուի: Աստուած տայ որ այս Եղեւնաբերդեան հռչակաւոր անունը դարերով ժառանգներ ունենայ եւ նոյն ազնուական ցեղն երկայնատէն մնայ:

Եղեւնաբերդին սիրտը կայսեր աս խիստ մեծ շնորհաց վրայ շատ շարժեցաւ: Իսկ Վարդուհին՝ որ ինք զինքն այսպիսի մեծ պատուոյ մը արժանի չէր սեպեր, իր շնորհակալութիւնը յայտնելու հաղիւ քանի մը բառ կրցաւ արտաբերել:

Դուքսը կը բաղձար որ սեղանէն ետեւ թէ՛ ջրհորը եւ թէ՛ մատուռը տեսնէ: Յուլիանէ ամէն բան կարգաւորեց. դոյլը վար իջեցընելէն յառաջ՝ չորս կողմը վառած մոմեղէններով պատեց, որպէս զի ջրհորին խորութիւնը տեսնուի: Դուքսը բոլոր բաղմականներով ջրհորին քովն իջաւ, չէնքին արուեստական ճարտարութիւնը լի բերնով կը գոյլէր, եւ ան փաթիլուն ու շողացող

լուսերէ կազմուած պսակին վար իջնալու
 ընթացքը դիտելով՝ Ստուգիւ, կանչեց,
 աղնիւ օրիորդ, զարմանալէն չեմ կրնար
 կշտանալ, որ ինչպէս ասանկ գործք մը կա-
 տարելու քաջասրտութիւն ունեցեր էք։
 Քանի որ աս բերդը հոս է, Եղեւնաբեր-
 դեան օրիորդին յիշատակն անջինջ պիտի
 մնայ։ Աս ջրհորին վրայ ձեզի այնպիսի յի-
 շատակարան մը թողուցիք՝ որ ամենէն ե-
 րեւելի դիւցազներն ալ չեն կրնար աւելի
 բանի մը բաղձալ։

Չէ, չէ, բարձրապատիւ Տէր, պատաս-
 խանեց Արդուհին. աս ջրհորը թող Աս-
 տուծոյ ամենակարողութեան ու գթու-
 թեան յիշատակարան մ'ըլլայ։ Աս բոպէս
 քանի որ վար կը նայիմ, սիրտս կը վկայէ որ
 իջնալու քաջասրտութիւնն իմ վրաս չէ։
 Աստուած ազգեց ան ատեն սրտիս մէջ նոյն
 քաջութեան հոգին, Աստուած ազատեց
 զՓերդինանդ։ Միայն ամենագութն Աս-
 տուծոյ՝ որմէ ամենայն բարերարութիւնք
 կը սփռին, շնորհակալ ըլլանք։ Թող զԱս-
 տուած օրհնէ ու գովէ՝ ով որ աս ջրհորը
 կը տեսնէ։

Գուքսն ասկից մատուռը մտաւ, եւ
 խորանին աստիճաններուն վրայ քանի մը
 բոպէ ծնկի վրայ դալէն ետեւ՝ ոտք ելլելով
 ըսաւ. Որովհետեւ բուն Արդուհի օրիոր-
 դին իր բանտարկեալ հօրն ունեցած որ-
 դիական սէրն է՝ որ այսպիսի բանտ մը մա-
 տրան փոխեց, անոր համար ոսկեղէն գրե-

րով պէտք էր խորանին վերնագիր մը գրել .
Յեշարայ որդեան սիրոյ :

Վարդուհին պարկեշտական կարմրու-
թեամբ մը Չէ , չէ , պատասխանեց , ասիկա
մարդու մը՝ չափէ աւելի պատիւ է : Աս
խորանն ու աս մատուռն ընծայուած է
Բարձրելոյն՝ որ մեզի այսպիսի մեծամեծ
բաներ ըրաւ :

Աստուածապաշտ արբան Վարդուհւոյն
պարկեշտութիւնը գովելով՝ ըսաւ . Ես իմ
կողմանէս կ'առաջարկեմ որ պարկեշտ օ-
րիորդին իրաւամբ մերժած վերնագրին տեղ՝
մեծ ու ոսկեղէն գրերով աս խօսքերը
դրուի . Հայրդ հայրդ պարտէ , որպէս զի Դէպէ
ալէն ըլլայ , եւ երբեք չի կրնայ երկայնակեաց ըլ-
լալ : Իրօք ալ այնպէս եղաւ . եւ աս խօս-
քերուն մէջ պարունակուած աստուածային
խոստումն ալ Վարդուհւոյն վրայ լիով
կատարուեցաւ :

Handwritten signature or scribble in ink, located at the bottom left of the page.

ԳԼ. Ա. Աւարդահանյն իրենաւնեանը	1
ԳԼ. Բ. Աւարդահանյն հայրը իւր հարսընտել	16
ԳԼ. Գ. Աւարդահանյն իւր հայրը իւր ինքնու	22
ԳԼ. Դ. Աւարդահանյն իւր հորմէն իւր բաժնու	32
ԳԼ. Ե. Աւարդահանյն ածխագործի մը տնէ ապա- րանարան իւր գործի	44
ԳԼ. Զ. Աւարդահանյն ածխագործին արանը իւր հայր	49
ԳԼ. Է. Աւարդահանյն իւր հայրը ածխագործի աղջիկ	57
ԳԼ. Ը. Աւարդահանյն իւր հայրը բերդին մէջ ծա- րայանալուն իւր ինքնու	65
ԳԼ. Թ. Աւարդահանյն աղջիկին իւր հայր	72
ԳԼ. Ժ. Աւարդահանյն հորը բաժնու իւր հայր	81
ԳԼ. ԺԱ. Աւարդահանյն ինքնու իւր հայրը իւր յայրն	88
ԳԼ. ԺԲ. Աւարդահանյն հորը լաւագործի իւր ինքնու	97
ԳԼ. ԺԳ. Աւարդահանյն հորը իւր հայրն իւր հայր	109
ԳԼ. ԺԴ. Աւարդահանյն տաւարարանաւն	117
ԳԼ. ԺԵ. Աւարդահանյն աղջիկին իւր հայրն	125
ԳԼ. ԺԶ. Աւարդահանյն տնէ իւր հայրն	132
ԳԼ. ԺԷ. Աւարդահանյն իւր հորը աղջիկին իւր հայր հայր իւր հայր	141
ԳԼ. ԺԸ. Աւարդահանյն իւր հորը աղջիկին իւր հայր իւր հայր	153
ԳԼ. ԺԹ. Աւարդահանյն իւր հայրն ինքնու իւր հայր իւր հայր	159
ԳԼ. Ի. Աւարդահանյն իւր հայրն ինքնու իւր հայր իւր հայր	170

